

1 ÚVOD

Prvotním podnětem ke zvolení tohoto tématu byly mé vlastní zkušenosti, které jsem posbírala na studentských brigádách v zahradnictví. Zpočátku, snad jako každý milovník květin, jsem mylně považovala práci ve sklenících rozlehlého brněnského zahradnictví Agro Tuřany za více méně poetickou činnost. Poté, co jsem se seznámila s praktikami, které jsou dnes naprosto běžné a převažují v celém odvětví květinářství, se mé naivní představy rychle rozptýlily. Průmyslový způsob výroby květin nemá nic společného s líbivou představou o pěstování květin, kterou může chovat mnoho oboru neznalých lidí. Zcela záměrně odlišuji v této práci pojmy „výroba“ a „pěstování“ květin. Používám pojem „květinový průmysl“ pro květiny vypěstované ke komerčním účelům pomocí technologicky náročných zařízení za vysokého podílu dodatečné energie, tedy způsobem, který je postaven na průmyslových principech. V této souvislosti zároveň ospravedlňuji používání pojmů jako např. výroba či produkce, výrobce či producenti namísto pojmu pěstitelé atd.

Inspirující byly zároveň přednášky absolvované v rámci předmětu *„Životní způsob a ekologické problémy“* a kniha Vlažní a váhaví (Librová, 2003). Na téma květinového průmyslu mě upozornily trochu z jiné stránky. Zavedly příčinu přemýšlet o tom, že něco takového, jako je radost z květin a potažmo jejich nákup, může být vskutku problematickou záležitostí. Navíc mi téma připadalo vystižné právě pro obor humanitní environmentalistiky. Provázanost a složitost různých témat, pátrání po skrytých důsledcích, nutný systémový přístup – tedy to, co je nezbytné při nahlížení současných ekologických problémů. Téma, které jsem si zvolila, je toho jen malým důkazem; ani zde nelze oddělit ekologické otázky od ekonomických, sociálních a politických. Přestože nejsem odborníkem v těchto disciplínách, pokusím se nahlížet na zvolené téma z jejich pohledu. Tím se pokusím rozšířit okruh převážně ekonomických prací, které byly na téma květinářské výroby napsány v českém prostředí. Zahraniční práce, které jsou psané na téma květinového průmyslu, jsou vesměs pojety jednostranně. Zabývají se buď obchodem a situací v dané zemi nebo se jedná o případové, které zkoumají jediný problém, jediné téma.

Na problémy, které jsou více či méně zjevně spojeny s komerčním pěstováním květin na řez, s jejich způsobem prodeje a distribuce, poprvé uceleně upozorňují autoři knihy *The Game of the Roses* (Maharaj-Dorren, 1995). Tato pionýrská studie vznikla v roce 1995 s podporou *Institut for Development Research Amsterdam*. I přes zastaralost některých údajů může dobře posloužit pro vytvoření představy o květinovém průmyslu. V úvodu knihy autoři, Niala Maharaj a Gaston Dorren, zdůrazňují, že tato práce je počátkem nového výzkumného pole. Kniha vyvolává mnoho dalších otázek a vybízí k hlubším a nezávislejším výzkumům, které je třeba provést. Mohu jen konstatovat, že pokud se autoři při psaní potýkali s nedostupností či neexistencí studií, ze kterých by mohli ve svých analýzách vycházet, pak vydání této průkopnické práce způsobilo nejrůznější iniciativy v řadách mezinárodní a národních institucí, neziskových organizací a občanských hnutí.

Přáním autorů knihy bylo změnit myšlení jedné z nejsilnějších nátlakových skupin. Změnit myšlení konzumentů. S odstupem času a dostatkem informací se můžeme odvážit říci, že se zvýšil zájem spotřebitelů o to, kde a za jakých podmínek byly řezané květiny vypěstovány. Zřejmě největší měrou se o to zasloužila medializace problémů květinového průmyslu. V mnoha zemích se zvýšila poptávka po květinách, které nenesou cejch ekologicky a sociálně riskantní výroby. Nicméně je důležité připomenout, že se tak stalo jen v určitých, průmyslově vyspělých zemích s dlouhou a silnou tradicí květinového trhu. Mám tím na mysli například Německo, Švýcarsko, USA a později také Holandsko. Na druhou stranu přibyly nové trhy, nová odbytiště, kam může obrovská květinová produkce expandovat – tj. východní a jižní Evropa. Zůstává otázkou, zdali se také k těmto spotřebitelům dostávají reálné informace o původu kupovaných květin a praktikách květinového průmyslu; zdali budou znepokojeni nespravedlivými obchodními praktikami, neutěšenými sociálními podmínkami pracovníků květinových plantáží v rozvojových zemích a škodách způsobených na životním prostředí.

Předmětem této diplomové práce jsou ekologické, sociální a ekonomicko-politické souvislosti květinového průmyslu a jeho zjevné či skryté důsledky. Práce si klade za cíl popsat environmentálně riskantní praktiky květinového průmyslu a jeho důsledky v globálním měřítku; nově se zaměří na české prostředí. Pomocí analýzy

existujících statistických dat a empirického výzkumu se pokusím interpretovat situaci v České republice. Zaměřím se na současný stav českého květinářství a pokusím se formulovat možné hypotézy o příčinách tohoto stavu. Vlastní empirický výzkum bude směřován na spotřebitele. Mimo jiné bude zjišťovat stupeň informovanosti českých spotřebitelů/zákazníků květinářství o původu květin a objasňovat jejich určité nákupní zvyky. Neopomenu zmínit možné alternativy či environmentálně příznivější způsoby pěstování květin. Závěrem se pokusím shrnout nabízející se východiska problému a zformulovat případné otázky pro další výzkum.

Charakter první části práce je přehledový a popisný. Pro vlastní průzkum trhu jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Zákazníky květinářství jsem oslovila dotazníkem, nestandardizovaný rozhovor jsem zvolila v případě prodejců květin, dovozců či jiných odborníků.

Díky spolupráci s agenturou Focus, která se zabývá výzkumy veřejného mínění a marketingovým průzkumem trhu, jsem měla jedinečnou možnost zahrnout do svého výzkumu data, která byla získána z výzkumu veřejného mínění, kam mi bylo umožněno vložit dvě vlastní otázky.

Podrobnější popis metodologie a techniky sběru dat bude součástí kapitoly: Analýza situace v ČR – výsledky výzkumu.

2 KVĚTINY A JEJICH VÝZNAM PRO ČLOVĚKA

Z časopisu Zemědělec se dozvídáme: „Květiny jsou zvláštní produkty přírody. Lidem sice nepřináší bezprostřední výživový efekt, za to mnohočetnými květy, v některých případech stále zelenými listy a svým celkovým vzhledem ovlivňují jejich estetické cítění. Navozují příjemnou atmosféru v současném přetechizovaném světě. Zvláště řezané květiny mají velký psychologický efekt. Barevností pomáhají vytvářet pocit krásna, pohody a duševního klidu“ (Presová-Tvrdoň-Milostná, 2005: 42).

Květiny se nepochybně čím dál větší měrou stávají součástí našeho každodenního života. Ať už je či není jejich význam skutečně takový, jak uvádějí autoři předcházejících řádků, zcela jistě jsou květiny zdrojem radosti a potěšení.

Existují i jiné dimenze významů a užití květin. Počínaje ryze praktickým, kdy jsou květiny používány například ve farmacii nebo přírodním léčitelství. Pro své léčivé schopnosti jsou zpracovávány kosmetickým průmyslem. Již ve starém Egyptě se květiny hojně užívaly v kosmetice nebo při výrobě parfémů a vonných esencí. Jak známo z historie, odvary z prudce jedovatých květin, byly s oblibou používány v politice k odstranění nepohodlných protivníků nebo jako trest smrti.¹

Přestože nemají bezprostřední výživový efekt, můžeme se s nimi setkat v národních kuchyních, kde se používají jako koření nebo přísady do jídel. Je známo, že ve starověku se květiny uplatňovaly jako jídlo pro přímou spotřebu. Nejoblíbenější byla růže, z jejíchž květů se v Římě připravovalo jakési pyré a omelety nebo se okvětní lístky růží mísily s vepřovým masem. Nejoblíbenější bylo víno, které se vyrábělo z těch nejlepších růží. Oblíbený byl také karafiát, sléz, lotos či kolokázie (Beranová-Řešátka, 2000:46-47).

Další rozměr vztahu člověka ke květinám je estetický. Člověk odedávna zdobil prostředí, ve kterém se pohyboval. Kolem roku 2 500 př.n.l. byly v Egyptě květiny častým motivem zdobícím tamní budovy. Už tehdy patřily na hodovní tabule ozdobné

¹ Příkladem může být osud řeckého filosofa Sokrata, který byl před soud postaven kvůli bezbožnosti. Byl odsouzen k trestu smrti vypitím poháru bolehlavu, což byl tehdy obvyklý způsob popravování. Jeho obhajoba i vylicení smrti je dochováno v Platónově spisu Faidón.

nádoby s kyticemi a girlandami květin, které pravděpodobně sloužily k provonění vzduchu. Z islámské kultury se nám dochovaly tzv. iránské kachle zobrazující květinové arabesky a motivy. Nejznámější příklad dávné tradice aranžování květin pochází z prostředí Číny a Japonska. Aranžování květin se rozvinulo do uměleckého oboru zvaného ikebana. Umění ikebany se řídilo přísnými předpisy, bylo spojením buddhismu a japonské víry ve svatou podstatu rostlin. Nejprve se takto aranžované květiny používaly výhradně k náboženským příležitostem, teprve později se staly součástí každodenního života a sloužily ke zútulnění domova nebo jako neodmyslitelná součást japonského čajového obřadu. (Hillier, 2002: 10).

Estetický rozměr květin se netýká jen užitého umění, architektonických prvků nebo aranžování květin pro výzdobu interiérů. Krása květin bývá také spojována s oslavou fyzické dokonalosti lidského těla. Hojně byly květiny pro tyto účely používány např. ve starém Řecku nebo Egyptě. Posuneme-li se o staletí dále, zjistíme, že i středověký měšťanský člověk používal květiny k ozdobení šatů nebo účesů. Ženy rády zdobily květinami své plachetky, které byly tehdy běžnou pokrývkou hlavy (Ennenová, 2001: 200). Ve druhé polovině 19. století se čerstvé květiny staly módní záležitostí. Byly považovány za nejelegantnější ozdobu slavnostního šatu nebo účesu. Kamélie se stala módní nezbytností pařížských plesů, pro pány v klopě, pro dámy ve složitém účesu. Za tyto pomíjivé doplňky plesové toalety byly dámy ochotny zaplatit patriční částky rostoucí se vzdáleností, odkud se květy dopravovaly. Na počátku 20. století se bez květinové výzdoby neobešla v Evropě a v USA žádná slavnostnější příležitost. Tento trend se rozšířil mezi střední vrstvu, pro kterou se květiny stávají módní záležitostí. Díky svému luxusnímu významu začínají v masovém měřítku sloužit jako dárek (Hillier, 2002: 15).

Pro člověka měly a doposud mají květiny duchovní a symbolický význam. Tento rozměr bude pravděpodobně nejcharakterističtější a nejstarší. Význam a symbolika květin se proměňují podle kulturních vzorů každé země. Také z historického hlediska se význam květin měnil a posouval. Zpočátku květiny sloužily především k náboženským účelům, byly nedílnou součástí náboženské symboliky. I když byly používány k ozdobě těla nebo dekoraci prostoru, vždy byly jednotlivé květy pečlivě vybírány podle symboliky a konkrétního užití. Například v době starověkého Egypta

bylo zvykem vkládat mrtvým panovníkům květinové věnce do vlasů nebo se květiny splétaly do náhrdelníků. Se silnou symbolikou květin se můžeme setkat také v řecké, islámské, indické, japonské nebo čínské kultuře. V jednotlivých kulturách byly květiny výrazem radosti z krásy jako takové, krásy lidského těla, symbolem pozemského a nebeského ráje, vesmíru nebo symbolem pomíjivosti všeho živého (Hillier, 2002). Symbolické významy květin přijalo ze starověku také křesťanství a přizpůsobilo je svým představám. Nelze přehlédnout, že symbolika květin „*tvoří podstatnou součást významových vrstev výtvarného díla*“ (Baleka, 1997: 195). Nejznámější jsou holandské a vlámské malby květin.

Postupně, většinou zbaveny silného náboženského významu, pronikaly květiny do všedního života lidí. Ačkoliv náboženský význam květin mnohde vymizel, symbolický nebo duchovní rozměr květin je zřetelný ještě dnes. Co jiného je vkládání květin na hroby našich blízkých nebo na památná místa? Symbolika kladení smutečních věnců při pohřbech nebo k pomníkům mrtvých hrdinů? Květiny v rukou nevěsty nebo myrtová snítka v klopě svatebčanů? O nesmrtelnosti květinové symboliky vypovídá fakt, že nejčastějším důvodem nákupu květin bývá darování. Fenomén daru má v sobě ukryt mnoho významových dimenzí.² I přesto, že na toto téma existují četné antropologické studie, žádná z nich není na téma darování květin.

Pátrání po významech květin v různých kulturách světa, proměnách těchto významů během věků, to je zajímavé, leč převelice obšírné téma. Není mi známa jediná publikace, která by se tímto tématem zabývala. Většinou se vyskytují pouze kusé, neúplné informace o historii vztahu člověka a květin.

² Fenomén daru je rozebírán v řadě antropologických studií nebo esejů. Zajímavě o něm pojednává například esej francouzského filosofa Gilles Lipovetskeho s názvem *Věčný přepych* (Prostor, 2005).

3 LÁSKA KE KVĚTINÁM JAKO VÝRAZ EKOLOGICKÉHO LUXUSU

Dnes jsou květiny pro mnoho lidí spojeny s přírodou a s láskou k přírodě. Jsou chápány jako opak „přetechnizovaného světa“, jako součást přírody. Stále častěji pronikají do našeho každodenního života a přestávají být pouze výsadou slavnostních okamžiků. O květinách se dnes často hovoří ve spojení s životním stylem nebo kulturou bydlení: „*Dnes již nikdo nepochybuje o tom, že se květiny staly nedílnou součástí moderního životního stylu. Spolu s aranžérským uměním ukazují na vytříbenost vkusu lidí*“ (Presová-Tvrdoň-Milostná, 2005: 42). Ponecháme-li stranou vágní pojem moderní životní styl a jeho vysvětlení, můžeme říci, že se květiny staly výrazem současného životního stylu, který převládá ve většině průmyslově vyspělých zemích.

Zamýšlíme-li se současně nad vztahem životního způsobu a ekologických problémů, můžeme hovořit o tom, že *láska ke květinám* patří mezi charakteristické příklady ekologického luxusu. Podle definice je ekologický luxus „*ekologicky příznivé chování, které uvědoměle zmenšuje ekologickou stopu, v různé míře je schopno sebeomezení a vztahuje se k nemateriálním, kulturou oceňovaným hodnotám. Ekologický luxus označuje spíše prvky či segmenty chování než celý životní způsob*“ (Librová, 2003: 61). Podle Librové je luxus to, co estetickou a duchovní dimenzí přesahuje fyzickou reprodukci našich životů. Ekologický luxus navíc obsahuje záměrné sebeomezení, které chce být příznivé přírodě. Nejedná se o radikální řešení ekologických problémů, ale o kompromis – tj. méně radikální polohu ekologicky příznivého života. Tuto polohu stojící někde mezi módou, laxností a radikálností nazývá Librová jako „vlašnou a váhavou“. Tím, že se ekologický luxus vzdává určité radikálnosti, ho činí přijatelnějším pro širší okruh lidí. Jeho silnou stránkou jsou radosti, které „*jsou schöpfungsgemäçß, které odpovídají místu člověka ve světě a jeho soužití se spolutvořenými bytostmi*“ (Librová, 2003:61).

Podle definice ekologického luxusu bychom lásce ke květinám mohli přisoudit určité rysy ekologického luxusu. Mám tím na mysli především temporálie, které jsou základem ekologického luxusu, a které můžeme v lásce ke květinám snadno objevit.³ Je

³ Pojem temporálie používají němečtí ekologové času pro „činnosti a věci zřetelně a reflektovaně spojené s plynutím času“ (Librová, 2003: 138).

to například čekání a radost z prvních jarních květů, které nám rozkvetou na zahradě. Víme-li, že většina květin je dovážena z rozvojových zemích, raději oželíme zimní touhu po kytici řezaných květin, která by na pár dní posloužila jako módní dekorace. V souladu s ekologickými ctnostmi dáme přednost květinám, které sami vypěstujeme na zahradě. Pokud nemáme vlastní zahradu, pro čerstvé květiny můžeme zajít k blízkému zahradníkovi. Samozřejmě, není to tak jednoduché jako koupit květiny během nákupu v supermarketu. A zvláště v Čechách a na Moravě, kde zahradníci pěstující řezané květiny doslova vymizeli. Ale právě ona nejednoduchost je pro ekologický luxus příznačná.

Záliba v květinách je pro ekologický luxus výstižná také díky své estetické dimenzi. Květiny nejsou pro náš život nezbytné. Naopak jsou výrazem našeho smyslu pro estetično a je příjemné si jejich krásu dopřát. Nepotřebujeme však stůl denně ozdobený pugetem květin, abychom mohli ocenit jejich krásu. Stejně dobře se může milovník květin potěšit pohledem z okna na svou předzahrádku, truhlíkové květiny za oknem nebo, přijde-li čas, uříznout pár květů na slavnostní stůl. Ekologickým luxusem může být i určité sebeomezení, když se zřekneme krásy čerstvě natrhaných sněženek, neboť tušíme ekologické souvislosti takového jednání. Ekologicky ctnostným důvodem, proč se jarních květů zřící, může být i pouhá lítost.

Jednou z charakteristik ekologického luxusu jsou jeho přesahy do duchovní dimenze. V této souvislosti mne napadá, že ekologickým luxusem může být zájem o tradice a symboliku květin. Nebo pěstování takových květů, které si oblíbily naše prababičky pro jejich léčivé nebo aromatické účinky. Ekologickým luxusem může být domácí výroba sušených květinových směsí, které poslouží k jemnému provonění vzduchu lépe než chemické rozprašovače. Jistě existuje řada dalších rysů ekologického luxusu, které bychom mohli v lásce ke květinám dále objevovat.

4 KVĚTINY JAKO PROBLÉM

Pro jedince vnímavé vůči problémům přírody, se soucitem ke všemu živému, jsou květiny nejen zdrojem radosti, ale mohou představovat určitý problém. Lítost nad uříznutým květem je mnohdy silnější než potřeba módní dekorace domova čerstvými květinami. Ještě složitější mají své rozhodování lidé, kteří se snaží žít ekologicky příznivým způsobem. V předešlé kapitole jsme se snažili ukázat, že láska ke květinám může být výrazem ekologického luxusu. Samotné lásce ke květinám můžeme charakter ekologického luxusu přisoudit poměrně lehce, ale „*jsme-li dobře informováni, květiny koupené v městském květinářství zpochybní jednoduchou představu o ekologickém luxusu ještě víc*“ (Librová, 2003: 101). Ekologický luxus je totiž postaven na „*citlivosti vůči přírodě, kterou získáme jejím přímým smyslovým poznáním, tak na informacích a jejich hlubším a racionálním promyšlením*“ (Librová, 2003: 86).

Současné ekologické problémy mají ve většině případů nečekané a skryté souvislosti, které nelze tak snadno odhalit. Tato propletenost a složitost environmentálních problémů může vést ke klamnému zdání o neexistenci takových problémů či o jejich nicotnosti. Ve své knize *Vlažní a Váhaví* zmiňuje Librová pojem „*skrytá ohavnost výrobků*“ (Librová, 2003: 96). Tento pojem používá Datschefski pro negativní důsledky výrobků nebo lidské činnosti, které nejsou na první pohled zřejmé a pro běžného informovaného spotřebitele obtížně postřehnutelné. Touto úvahou můžeme více či méně složitě dohledat skrytou ohavnost také u ekologicky šetrných výrobků nebo právě u činnosti jakou je pěstování řezaných květin. Abychom mohli k takovému tvrzení dojít, potřebujeme znát řadu souvislostí a mít potřebné informace.

Květiny, které považujeme za součást přírody, jsou v dnešních souvislostech způsobu komerčního pěstování v podstatě výrobkem.⁴ Průmyslovým způsobem vypěstované květiny, které k nám cestují tisíce kilometrů, a které si zakoupíme v místním květinářství, v sobě nesou absurditu dnešního globalizovaného světa. Za jejich krásou, ba v mnoha případech až nepřírozenou dokonalostí, můžeme odhalit jejich rafinovaně „skrytou ohavnost“. Jednoduše řečeno slovy J. Kratochvíla: „*Každý*

⁴ Je nasnadě, že anglický jazyk sáhl k výstižnému spojení „flower industry“ čili květinový průmysl, kdežto čeština většinou zůstává u pojmu „květinářství“ či méně používaného odborného pojmu „florikultura“.

výrobek má v sobě určitou minulost – své curriculum vitae – v podobě fiktivního seznamu využitých přírodních hmotných i energetických zdrojů i následných důsledků na vnější prostředí“ (Kratochvíl-Cílek, 2005:23) Často ovšem takové curriculum vitae výrobku není jen tak lehce k nahlédnutí.

Pokud se vrátíme k počátečnímu dilematu vnímavého milovníka květin a přírody, zůstává otázkou, zda celou situaci jednoduše vyřešíme koupí hrnkových květin namísto řezaných. Stejně jako řezané květiny, jsou dnes hrnkové květiny pěstovány pomocí stejných praktik. Jedinou výhodou snad je, že si Česká republika prozatím udržela tradici pěstování hrnkových květin, tudíž většina z nich (alespoň v sezóně) je vypěstována v některém blízkém zahradnictví. Situace je komplikována i v případě, rozhodnu-li se pro natrhání kytice sněženek nebo konvalinek ve volné přírodě. V tomto případě mohou být důsledky takového počínání rovny vážnému poškození nebo vést k lokálnímu vymizení těchto druhů.

Negativní dopady květinového průmyslu na životní prostředí i zdraví zaměstnanců, kteří pracují v tomto sektoru, byly dokázány řadou studií; píše se o zneužívání dětské práce a žen. To je jen několik málo důvodů, proč chápat květiny, respektive květinový průmysl, který je produkuje, jako environmentální problém. Zároveň bych chtěla poukázat na to, že ani v tomto tématu neexistuje jednoduché, černobílé rozlišování na negativní a pozitivní dopady květinového průmyslu, neboť nejednoznačnost některých problémů je více než zřejmá. Následující kapitoly budou podrobněji vypovídat o nejrizikovějších nebo diskutabilních důsledcích květinového průmyslu a globálního obchodu s řezanými květinami a také o nejednoduchosti posuzování jednotlivých souvislostí.

5 GLOBÁLNÍ OBCHOD S KVĚTINAMI: hlavní rysy a praktiky

Osou globálního obchodu s květinami je Nizozemsko. Toto výsostné postavení je založeno na více jak třístaleté zkušenosti s pěstováním květin a obchodem s nimi. Důvodem klíčového postavení Nizozemska je bezesporu jeho strategická geografická poloha.⁵ V 17. století bylo Nizozemí důležitou námořní, koloniální a obchodní velmocí.⁶ Bohatí amsterodamští obchodníci zakládají v té době *Sjednocenou východoindickou společnost* za účelem rozdělení rizika spojeného s obchodováním s Východní Indií. Tím jsou položeny základy pro mezinárodní obchod. Již během 17. století byly holandské tulipány, respektive cibulky tulipánů, vyváženy jako luxusní a drahé zboží, které mělo uspokojit tehdy velice módní rozmar bohatých lidí v ostatních částech Evropy. První tulipán byl do Nizozemí dovezen v roce 1593, ale teprve tehdy, když začali nizozemští pěstitelé křížit různé druhy a barvy tulipánů, staly se módní a velice žádanou květinou. Oblíbenost této květiny došla až tak daleko, že se hovoří o tzv. tulipánové horečce, která tehdy postihla Nizozemí i okolní země. Tulipánové cibule se staly předmětem nejrůznějších spekulací a drahocenným zbožím prodávaným na tamější burze⁷ (Volek, 2002). Historie květinových burz sahá v Holandsku v podstatě až do roku 1637. Nicméně první květinová burza coby sdružení pěstitelů, byla ustavena přibližně před 80 lety. Důvodem byla ochrana samotných pěstitelů, snazší distribuce a především odstranění neefektivní konkurence a soutěžení, které bylo pro všechny pěstitelé nevýhodné, protože tlačilo ceny za květiny příliš dolů.

Dnes je Nizozemsko domovem největší a nejdůležitější květinové burzy na světě, kde se během průměrného dne prodá 19 milionů řezaných květin. Techniky

⁵ O Nizozemsku se často hovoří jako o tzv. obchodní bráně Evropy. Zhruba polovina obchodu členských států EU, které míří z a do Evropy, se realizuje právě skrze Nizozemsko. Například v rotterdamském přístavu se každoročně překládá přibližně 30% z celkového objemu námořní přepravy a 2/3 japonských a 1/3 amerických firem má svá distribuční centra pro Evropu právě v této zemi (Bjalkovová, 2000).

⁶ Pojem Nizozemí se v anglosaské literatuře používá pro označení celé oblasti zahrnující dnešní Nizozemsko, Belgie a Lucembursko. Pokud se hovoří o historii země před 19. stoletím, používá se pojem Nizozemí, protože tehdy zahrnovalo i území dnešní Belgie a Lucemburska, které se během 19. století osamostatnily. Oficiální název země je Nizozemské království, ale častěji se používá zkrácený název Nizozemsko (Encyklopedie: zeměpis světa, 2002:264).

⁷ Tzv. tulipánová horečka je dodnes předmětem zájmu ekonomů. Cena za jednu cibulku vzácného tulipánu dosahovala v letech 1634 – 1637 běžně ceny jednoho měšťanského domu v Amsterdamu. Po pádu těchto závratných tržních cen se Nizozemí poměrně dlouho vzpamatovávalo z tíživé hospodářské krize způsobené tulipánovým šílenstvím.

pěstování a šlechtění, které byly vyvinuty v Holandsku, jsou národním pokladem, za které se ve světě draze platí. I dnes zůstává Holandsko stále největším producentem květin na světě, kdy 50% květin prodaných na světovém trhu pochází právě odtud. Převážně díky vyspělým technologiím, letitým zkušenostem a vytváření nových módních variet květin si Holandsko dokázalo udržet svoji konkurenceschopnost v expandujícím květinovém průmyslu. Důležitou roli na udržení pozice hraje vládní faktor. V Holandsku vytváří květinový průmysl více jak tisíce pracovních příležitostí. Navíc tzv. „květinová turistika“, jejíž největší turistickou atrakcí je návštěva některé z vyhlášených květinových burz, přináší do země mnoho peněz. Není tedy divu, že se vláda snaží květinový průmysl všestranně podporovat. V poslední době přesto k jisté změně pozice Nizozemska dochází. Příčinou této změny je zvyšující se vliv supermarketů, které odebírají květiny přímo od producentů, a přesouvání květinového průmyslu do zemí tzv. třetího světa.

Od šedesátých let devatenáctého století se květinová produkce pomalu rozšiřuje do zemí třetího světa, protože byla považována za všemocný lék na ekonomickou krizi v těchto zemích. Dnes hrají země jako například Kolumbie, Keňa, Ekvádor, Zimbabwe a Zambia, důležitou roli na poli květinového průmyslu. Vidina rychle vydělaných valut přitahuje další a další země, které doufají v umoření dluhu pomocí květinové produkce. Ambiciózními soupeři se stávají Čína, Indie, Korea, Malajsie, Peru, Guatemala a řada dalších. Rozvoj květinového průmyslu v těchto zemích získává svoje podíly na světovém trhu většinou na náklady již existujících producentů. Ti, aby se udrželi na trhu, musí buď zvyšovat produktivitu, investovat do nových technologií nebo se vydat na cestu zpestření sortimentu a inovací. Velice často také volí větší dávky chemických prostředků, aby mohli splnit čím dál náročnější požadavky na standardizaci řezaných květin.

Celkový trend v odvětví řezaných květin od roku 2002 je ve všech evropských zemích stagnující nebo mírně klesající. Květinová produkce je snižována ve většině evropských zemích a to především z důvodů snižování investic a levnějšího dovozu ze zámoří. Výjimkou je pouze Maďarsko. V zemích mimo Evropu dochází i přes určité obchodní problémy a vyšší náklady ke stagnaci nebo mírnému růstu (Kolumbie, Ekvádor, Thajsko).

Podle situační a výroční zprávy Ministerstva zemědělství ČR za rok 2003 je „evropský trh víceméně nasycen a poptávka po okrasných rostlinách stagnuje. Výjimku tvoří zejména ČR a Maďarsko (v menší míře i ostatní země střední a východní Evropy), kde poptávka po tomto zboží naopak vykazuje rostoucí trend. V těchto zemích dochází k nárůstu výnosů především u výroby hrnkových květin ozdobných květem a mladých rostlin“ (Situační a výhledová zpráva MZe, 2003: 21).

Ceny řezaných květin jsou díky obrovskému holandskému podílu na trhu udávány holandskou burzou. Ta je ovlivňována samozřejmě nabídkou a poptávkou, dále pak klimatickými podmínkami a konkrétními svátky.⁸ Dalším aspektem, který se podílí na vytváření cen, jsou roční období. Za nejnižší ceny jsou květiny prodávány v průběhu léta, kdy evropští pěstitelé dosahují sklizňové špičky (Presová-Milostná, 2005). Navíc zájem o dekorování interiérů v době léta podstatně opadá. Důvodem může být pěkné počasí a doba dovolených, kdy se o okrášení domova nedbá tolik jako v zimě, kdy doma trávíme více času. Další příčinou může být pěstování květin na vlastní zahradě. Značné cenové rozdíly existují také na základě kvality, která je převážně určena délkou života květiny ve váze, tj. trvanlivostí. To lze na první pohled rozpoznat jen obtížně, proto je v obchodování s květinami velice důležité dobré jméno producenta. „Kytky se prodávají podle kabátu“ konstatoval během našeho rozhovoru jeden český dovozce květin. Je v tom ukryt dvojitý význam. Myšlena je kvalita květin, respektive to, jak květiny vypadají. Ale také fakt, že dobré jméno hraje v obchodu s květinami skutečně podstatnou roli a to pro každého aktéra, českého dovozce nevyjímaje.

Skutečně významným fenoménem v květinovém průmyslu je móda. Tento fenomén se stal, tak jako i v jiných odvětvích, vskutku neopomenutelným hráčem. Šlechtění nových variet nebo genetická úprava květin, která nechává vznikat nové a nečekané druhy nebo barevné kombinace, se stalo velice lukrativní činností. Lidé jsou

⁸ Ceny růží se na svátek sv. Valentýna dokáží v Praze vyšplhat až na 120 Kč za jednu růži. Způsobeno je to nejen vysokou marží maloobchodníků, ale i cenou na holandské burze, která je ten den vyhnána např. až na trojnásobek běžné velkoobchodní ceny díky obrovské, nárazové poptávce velikých trhů jako je USA (dle rozhovoru s druhým největším dovozcem květin do ČR).

za takové květinové novinky ochotni zaplatit až sedmkrát vyšší cenu než jaká je u běžných řezaných květin.⁹

Propagace nových druhů je důležitou součástí květinové průmyslu a obchodu s květinami. Květiny jsou samy o sobě něčím, co snad ani reklamu nepotřebuje. A přeci můžeme snadno objevit silnou, leč na první pohled méně zřejmou propagaci, které se květinám dostává. Jsou to například jisté tahy květinového průmyslu na zvyšování příležitostí k nákupu květin. Mám na mysli například snahy o zavádění či udržování oblíbenosti některých svátků jako je Den matek, Den otců apod. Zcela typickým příkladem je svátek sv. Valentýna, jehož tradici se snaží hráči květinového obchodu rozšířit i do zemí, kde tato tradice předtím neexistovala nebo nebyla tak silná.¹⁰ Jako cílenou reklamu můžeme chápat i plakáty zdobící vchody a výlohy městských květinářství, na nichž nám půvabná, rozzářená žena s náručí plnou květin oznamuje, že se blíží Velikonoce, svátky jara a kdo miluje jaro, miluje tedy i květiny!¹¹ Dešifrováno pravděpodobně znamená: blíží se Velikonoce, nezapomněli jste ozdobit svůj domov květinami, které k tomu nutně patří? Reklamní trik vnucující jen další možnou příležitost ke koupi květin? Dost možná.

Hlavními řezanými květinami, se kterými se obchoduje jsou růže, karafiáty, chryzantémy a orchideje. Preference jednotlivých květin se liší v závislosti na trhu, neboť existují značné rozdíly v tom, jaké množství a jaké druhy květin lidé kupují. V rámci jednotlivých zemí se tzv. kupní vzory liší zejména podle kulturních vzorců, geografických oblastí a úrovní příjmů. Stejným zákonům podléhá i úroveň celkové spotřeby řezaných květin. Spotřeba ale ne vždy koresponduje s objemem dovozů. Země, která má nejvyšší dovoz nemusí být zároveň zemí s nejvyšší spotřebou. To je způsobeno např. reexporty dovozů (např. Holandsko) nebo vlastní produkcí, která je schopna pokrýt velkou část trhu. Pokud bychom spotřebu hodnotili z perspektivy

⁹ Někdy nás může překvapit, kam až jsou schopni tito „květinoví módní návrháři“ dojít; někdy je to skutečně až na samotnou hranici vulgárního kýče. Chcete-li, můžete mít například ve tmě fosforeskující květiny, které jsou ponořeny do určitého chemického roztoku, jenž na pár hodin způsobí tento efekt.

¹⁰ Omnibusový výzkum společnosti Factum Invenio, který byl zaměřen na rostoucí oblíbenost tohoto svátku v České republice zjistil, že nejčastějším dárkem jsou i letos řezané květiny. Takto odpovědělo 42 % respondentů. Více viz <http://www.factum.cz/tz177.html>.

¹¹ Kopie tohoto plakátu je vložena do přílohy (jako obrázek č.9) a byla získána v jednom brněnském květinářství.

jednotlivých světadílů, je Evropa jednoznačně na prvním místě ve spotřebě řezaných květin, následována USA a až poté Japonskem (Heinrichs, 2004).

Květinový průmysl je výstižně ilustrativním případem globalizace ekonomických operací. Země globálního Jihu, kde je levná pracovní síla a slabé environmentální právo, produkují zboží, zatímco země Severu drží monopol na potřebné technologie, know-how, a snadno tak kontrolují trh. Praktiky květinového průmyslu jsou obecně považovány za environmentálně diskutabilní neřku-li riskantní. Snaha o snižování environmentálních rizik je poměrně běžnou praxí vyspělých států a jejich ekonomik. Leč je to činnost poměrně náročná, respektive finančně nákladná. Určité průmyslové země, vědomé si reálného nebezpečí znečištění, sahají po nejrůznějších opatření. Počínaje environmentálně přijatelnějšími technikami a způsoby pěstování květin, až po snahy přesouvat riskantní květinový průmysl do chudých zemí Jihu. Z těchto důvodů se následující popsané souvislosti a problémy týkají většinou zemí tzv. třetího světa, kde je situace nejvýraznější. Nicméně je pravděpodobné, že určité problémy můžeme nalézt i ve vyspělých průmyslových zemích. Doposud nebyly zcela vymýceny ani zde.¹²

¹² Dokladem může být samotné Holandsko. V regionech, kde se pěstují květiny je pesticidy silně kontaminován vzduch i voda (Maharaj - Dorren, 1995).

6 GLOBÁLNÍ OBCHOD S KVĚTINAMI: podíly na trhu

Globální obchod s květinami je uspořádán převážně podle regionálních tahů. Zjednodušeně řečeno, existují tři hlavní světové trhy: evropský, japonský (asijský) a americký trh. V Evropě je hlavním exportérem Holandsko a největším dovozcem Velká Británie, za ním následuje Německo, Švýcarsko a Francie. Na asijském trhu je největším dovozcem Japonsko, které květiny dováží především z Nového Zélandu, Taiwanu, Číny a také z Evropy. Na americkém trhu je logicky největším dovozcem U.S.A., kam v 70% putují květiny z Kolumbie a Ekvádoru.

Evropa odebírá okolo 70% světového importu.¹³ Ještě v roce 2000 bylo jednoznačně největším evropským trhem a dovozcem zároveň Německo. Od té doby se na jeho pozici tlačí trh Velké Británie, který již od roku 2003 přejímá prvenství v dovozu řezaných květin.¹⁴ Třetím největším dovozcem řezaných květin je Holandsko, které však podstatnou část svých importů (téměř 70%) dále reexportuje. Dalšími důležitými evropskými dovozci jsou Francie a Itálie. Mimo Evropu je největším dovozcem řezaných květin USA, poté Kanada a Japonsko. Méně významnými dovozci, kteří jsou v pořadí za výše jmenovanými, jsou Rusko a Taiwan (Heinrichs, 2004).

Největším světovým exportérem je Nizozemsko¹⁵. Dále pak (řazeno dle objemu vývozu) Kolumbie, Ekvádor, Keňa, Izrael, Zimbabwe, Španělsko, Thajsko a Itálie. Zaměříme-li se pouze na evropské prostředí, významnými exportéry jsou zde (mimo světového prvenství Nizozemska) tyto země: Španělsko, Itálie, Belgie, Velká Británie a Německo. V mimoevropském prostředí je největším exportérem květin Kolumbie a Ekvádor.

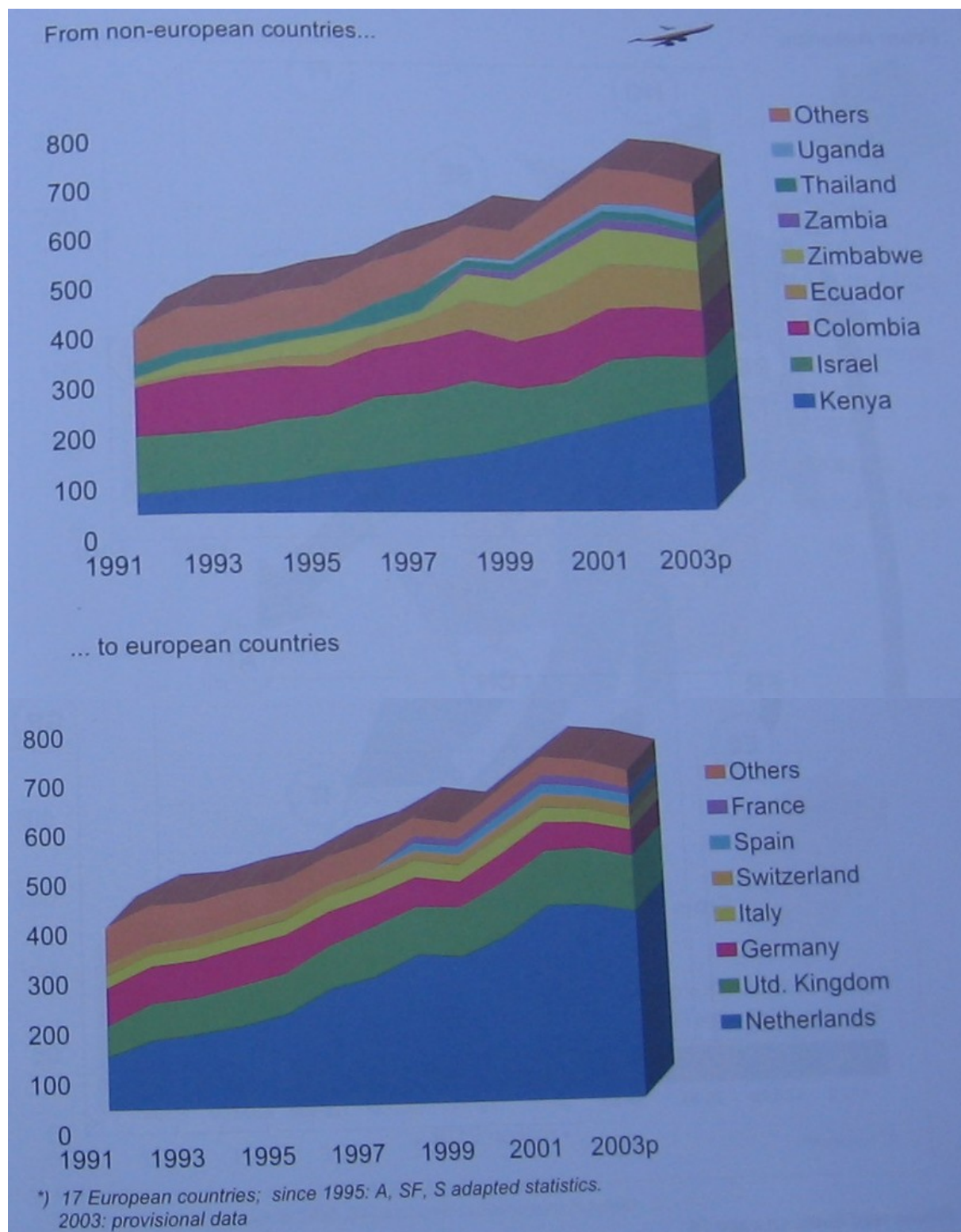
¹³ Evropský trh je syčen především květinami z jiných evropských zemích, dále pak z Afriky (Keňa) a ve velké míře také z Latinské Ameriky (tj. Kolumbie a Ekvádoru). Určitou část květin odebírá Evropa ze Středního Východu (tj. z Izraele) a speciální, exotické květiny putují do Evropy z Thajska.

¹⁴ V roce 2003 dosáhl import řezaných květin ve Velké Británii částky zhruba 784,5 tisíc EUR. Import řezaných květin v Německu toho roku činil 731 tisíc EUR. (Všechna data jsou aktualizována dle mezinárodní statistické ročenky AIPH, and Union Fleurs, Eds., 2004.)

¹⁵ I když je Kolumbie druhým největším vývozcem květin na světě, je propast mezi ní a Holandskem podstatná. Nizozemí v roce 2003 exportovalo květiny v celkové hodnotě 2 304 686 EUR, Kolumbie za 602 305 EUR (Heinrichs, 2004).

Schéma č. 1.: Evropské importy řezaných květin

1991 – 2003 (v milionech EUR)

(Zdroj: AIPH: International Statistics Flowers and Plants 2004)

7 SOCIOEKONOMICKÉ SOUVISLOSTI KVĚTINOVÉHO PRŮMYSLU

V následujících dvou kapitolách se pokusím podat přehled o existujících nebo jen tušených souvislostech a negativních dopadech, které se na květinový průmysl a globální obchod s květinami váží. Zvolila jsem zde rozdělení na sociálně-ekonomické souvislosti a environmentální souvislosti. Toto rozřazení volím pro větší přehlednost i přesto, že jsem si vědoma, že některé problémy jsou mezi sebou úzce propojeny a často mohou být ve vzájemném kauzálním vztahu. Logicky se k nim budu muset znovu vracet.

Dále je nutno poznamenat, že následující výčet problémů, které se obecně vyskytují v květinovém průmyslu, se nutně nemusí (a netýká) všech zemí nebo producentů. Jedná se o zobecňující shrnutí, tudíž mezi jednotlivými zeměmi i producenty existují jisté odlišnosti. Rozdíly jsou podstatné zejména jedná-li se o takové květinové farmy, kde jsou vytvořeny odbory a těmi, jejichž majitelé nebo vedení se vůči myšlence odborů staví velice negativně.

Globalizace a rozvojová pomoc

V dnešní době se v rámci celosvětového obchodu neustále prosazuje tzv. globalizace. Na globalizační procesy lze pohlížet z několika dimenzí, a proto se můžeme setkávat s různými definicemi z té či oné perspektivy. Globalizace, tak jak je obhajována liberálními ekonomy, by měla uvolnit světovou ekonomickou soutěž a umožnit každé zemi světa maximálně využít svých komparativních výhod.¹⁶ Tato teorie je ale mnoha environmentálními ekonomy, a nejen jimi, v současném světě zpochybněna (přednášky: Johanisová, 2004/2005). Z globalizace totiž neprofitují všichni, jak by se mohlo zdát, ale hlavně velké globálně působící firmy. Tyto nadnárodní korporace mají konkurenční výhodu již díky své velikosti. Mohou velice snadno nasadit nízké ceny a tak zlikvidovat drobnou lokální konkurenci a poté zcela

¹⁶ Teorie komparativních výhod byla formulována Davidem Ricardem na počátku 19. století. Tato teorie říká, že každý stát se má specializovat na výrobu toho, pro co má nejhodnější podmínky. Z této teorie vychází myšlenka tzv. volného trhu, podle které je třeba omezit či zcela zrušit hraniční bariéry pohybu zboží, služeb i kapitálu. To povede k vytvoření mezinárodního obchodu, který bude prospívat všem. Ovšem podle mnohých kritiků teorie komparativní výhody, která argumentačně podepírá myšlenku tzv. volného obchodu, dnes již neplatí (přednášky: Johanisová, 2004/2005).

ovládnout trh tamější země. Navíc díky tomu, že vlády tržních ekonomik podporují příliv zahraničních investic, často dochází k tomu, že pro silné a globálně působící firmy se podmínky neustále změkčují a tím se tyto firmy stávají na úkor svých slabších konkurentů ještě silnějšími. Jinými slovy: „Z globalizace profitují někteří extrémně, mnozí méně a část je na straně poražených“ (Robejšek, 1998: 28).

Nebezpečnost globalizačních procesů a nástrah tkví mimo jiné v obrovské nerovnováze, ve stále větším prohlubování ekonomických rozdílů a co je z perspektivy této práce zřejmě nejpodstatnější: mizí ohledy na sociální, bezpečnostní, politické a kulturní důsledky při procesu rozhodování globálně působících firem. Důvodem je fakt, že tyto nadnárodní korporace nejsou už zdaleka tak vázány na region svého působení. Lokalita a principy z ní vycházející zde přestávají platit, což znamená, že globální firmy již nejsou přímo konfrontovány se sociálními či environmentálními následky svého působení a rozhodování. Možné negativní důsledky jejich konání je vesměs nezajímají, stejně jako stabilita regionu, kde momentálně působí. Podle Baumana se nadnárodní korporace díky globalizačním procesům vlastně zbavují jakékoliv zodpovědnosti (Bauman, 1999).

Principy zemědělské výroby svou podstatou ke globalizaci přímo vybízejí. V rámci celého světa jsou oblasti, kde jsou podmínky pro pěstování různých komodit optimální. Komodity, díky klimatu, přírodním podmínkám a levné pracovní síle, jsou zde produkovány s velice nízkými náklady. Květinářství jako součást odvětví zemědělství je globalizací postiženo snad nejvíce. Jedním z hlavních podnětů pro přesouvání květinové produkce nebo její části do tzv. rozvojových zemí je existence určitých preferenčních schémat, která vymezují výhody pro vývozce z daných zemí. Příkladem může být tzv. Lomská konvence, podle které jsou země ACP¹⁷ a zámořské země a teritoria oprávněny k bezcelnímu přístupu do Evropské Unie. Od roku 1992 je tento nulový tarif rozšířen také pro dovozce řezaných květin z deseti zemí Jižní a Střední Ameriky (Liemt, 2000).¹⁸ Uvolňování trhu a zanikání celních poplatků je

¹⁷ ACP je zkratka pro africké země, země Karibiku a Pacifiku. Celkem je pod tuto zkratku zahrnuto zhruba 70 zemí.

¹⁸ Oficiálním důvodem tohoto rozšíření na země Střední a Latinské Ameriky (tj. Bolívie, Kolumbie, Ekvádor, Peru, Kostarika, Honduras, El Salvador, Guatemala, Nikaragua a Panama) byla snaha snížit závislost těchto zemí na kokainu, který pro tyto země znamená významný zdroj exportních tržeb.

v kontextu Lomské konvence chápáno jako součást podpory pro chudé země světa, jako důležitý finanční příspěvek pro rozvoj průmyslu v těchto zemích. Zůstává otázkou, zda se nejedná spíše o relativní výhodu na straně rozvojových zemích a skutečnou výhodu pro vyspělé průmyslové země.¹⁹

Dalším důležitým aspektem, který hovoří pro přesun květinářského průmyslu, je celkové zvyšování výrobních nákladů v průmyslově vyspělých zemích. To je dáno především vysokými mzdovými náklady a zvyšováním ceny energie. Na obě je květinový průmysl náročný. Zadlužené vlády zemí tzv. třetího světa vítají zahraniční kapitál s vidinou šance na umoření dluhu nebo získání jiných, nepřímých dotací v podobě zlepšení infrastruktury a podobně. Poskytují zahraničním firmám výhody (např. systém daňových prázdnic, pronájem půdy za symbolickou cenu atd.), aby je udržely ve své zemi. Květinářské odvětví je dnes postaveno na složité síti vazeb mezi Severem a Jihem a četné zprávy hovoří o tom, že jen zlomek výtěžku skončí v místě produkce květin (Maharaj-Dorren, 1995). Navíc současný květinový průmysl vyžaduje skutečně značný počáteční finanční kapitál.²⁰ Majitelé květinových farem v zemích tzv. třetího světa jsou proto téměř výhradně zahraniční investoři, národní vlády (současní či bývalí členové vlády) nebo členové místní elity. Výnosy průmyslu buď zcela putují ze země pryč nebo se kumulují v soukromé sféře. Někdy je skutečně jediným přínosem, který s tímto odvětvím do země přichází, vyšší zaměstnanost. Ovšem nutno podotknout, že v tom nejnižším výplatním kurzu (Maharaj-Dorren, 1995).

Jedním ze způsobů, jak se květinový průmysl rozšířil do zemí tzv. třetího světa je rozvojová pomoc. Pod záštitou rozvojových programů nejrůznějších národních i nadnárodních institucí byl květinový průmysl zaveden do mnoha zemí coby řešení chudoby těchto států. V obdobném postavení se ocitly po druhé světové válce tzv. tržní plodiny - káva, čaj, kakao apod., které měly být ekonomickou záchranou pro země tzv.

¹⁹ Jeden z argumentů vůči volnému trhu zazněl například z úst Jana Kellera na přednášce „o modernitě a něžném barbarství“. Podle Kellera volný trh v rámci rozvojové pomoci neumožňuje ekonomicky chudým zemím uplatňovat své komparativní výhody a naopak dochází k tomu, že si tyto země navzájem shazují ceny dolů. Dochází tak k „dotování“ blahobytu vyspělých zemí na úkor méně vyspělých (přednáška vyslechnuta na půdě FSS, dne 29.3.2006).

²⁰ Analýza nákladů a výnosů (včetně počátečních investic) je např. součástí případové studie The Business Costs of Ethical Supply Chain Management: Kenya Flower Industry Case Study (Collins, 2001).

třetího světa. V rámci strukturálních změn a rozvojových strategií se novou, podobně „zázračnou“ plodinou staly květiny. Nahrazování dovozu se zdálo být zastaralou rozvojovou strategií. Jak dokumentují autoři *The Game of the Rose*, expanze květinového průmyslu do rozvojových zemí byla v té době skutečně enormní: „*V Etiopii, třebaže zde byl stále hladomor. V Kolumbii, kde byly květiny protilátkou na kokainový obchod. Ve strukturálně regulované Zimbabwe, Malawi, Ugandě, Ivory Coast, Zairu a v mnoha dalších afrických státech. V Brazílii jako dohoda o výměně za dluh s Německou bankou, v Kostarice, Mexiku, Ekvádoru, Peru,...*“ (Maharaj-Dorren, 1955: 9).

Rozvojová pomoc má různé podoby. Často má formu různých doporučení, rad a nabádání (např. v oblasti technologií). Reálné investice přitékají převážně ze soukromých investic mezinárodního kapitálu, což je speciálně v Africe umožněno programy strukturálních změn. Znamená to, že finanční výnosy z těchto mezinárodních investic s největší pravděpodobností nezůstanou v rozvojových zemích, ale jsou pohlceny mezinárodním systémem. Autoři Maharaj a Dorren přicházejí ve své knize s tvrzením, že taková rozvojová strategie, která je vystavena na těchto principech a s přihlédnutím k prognózám o saturaci květinového trhu, poklesu cen, neustálému zvyšování nabídky a celkové zranitelnosti toho obchodu, je více než pochybná. (Maharaj-Dorren, 1995: 51).

Zdá se, že se prognózy ohledně vývoje cen a situace na trhu začínají skutečně pomalu vyplňovat. Statistická ročenka AIPH a Union Fleurs uvádí, že: „*zprávy za rok 2003 znovu nedávají pro zahradnické odvětví mnoho důvodů k optimismu. Situace pro podniky produkující řezané květiny v roce 2003 byla téměř tak špatná jako v roce 2002. Stabilněji je na tom pouze odvětví hrnkových rostlin. Oproti roku 2002 byl rozvoj v roce 2003 v zemích mimo Evropu pouze průměrný*“. O výnosnosti květinářského odvětví hovoří statistické údaje v tomto duchu: „*Evropské zahradnické organizace znovu shledávají uplynulý rok (2003) jako špatný rok pro oblast řezaných květin. Ve všech zemích je hlášen pokles zisku (až o 5% menší zisky). Tři země – Rakousko, Německo a Švýcarsko – hlásí pokles zisků větší jak 5%. Ve Velké Británii a Maďarsku zisky stagnují – jsou stabilní. Mimo Evropu je situace různá. Zatímco Malajsie hlásí rostoucí tendenci*

v oblasti řezaných květin, naopak ztráty hlásí Austrálie (více jak 5%), Izrael a Taiwan“ (Heinrichs, 2004: 12,13).

Otázkou zůstává, zda může být tato forma rozvojové strategie dlouhodobě perspektivní, zda skutečně přináší kýžený záměr pomoci pro rozvojový svět, přináší-li, pak do jaké míry? Mohou být květiny skutečně tou zázračnou komoditou, která alespoň dílem umožní dluhy chudých zemí? Situace není zcela jednoznačná a posouzení efektivnosti rozvojové pomoci není jednoduchou záležitostí a ani předmětem této práce. Nicméně dalo by se předpokládat, že existují jisté problémy spojené s tímto druhem rozvojové pomoci, a že tato forma nemusí být tou nejefektivnější. A to stále hovoříme jen o „klasické“ formě pomoci, tj. o zjevných dotacích, které nabízí např. Světová banka, americká organizace USAID, národní vlády a podobně. Zjevné dotace většinou finančně podporují formou dotací, daní, transferových plateb, výhodných půjček, garancí půjček atd. různé aktivity v zemích tzv. třetího světa (v našem případě květinový průmysl). Existují ovšem takové dotace, které jsou skryté neboli tzv. perverzní.²¹ Skrytou dotací může být v květinovém průmyslu například znečišťování vod nebo fakt, že dělníci květinových plantážích „dotují“ výrobu svým zdravím. Skryté dotace jsou jiným výrazem pro externality. Podle Samuelsona je externalita „*dopad chování jednoho ekonomického subjektu na blahobyt jiného subjektu, přičemž tento dopad se neodráží v dolarech ani v tržních transakcích*“ (Samuelson, Nordhaus, 1991: 770). Příkladem negativní externality může být dětská práce, porušení ozonové vrstvy nebo globální oteplování.²²

Vyčíslení hodnoty negativních externalit ve finančních prostředcích je velice problematickou záležitostí. Mohli bychom se například uchýlit k praktikám tzv. mimotržního oceňování a pokusit se přibližně ohodnotit tyto negativní dopady a tak snad vhodněji porovnat velikost zjevných a skrytých dotací. Bylo by zajímavé zjistit, které z nich v jednotlivých případech převažují.

²¹ O skrytých a zjevných dotacích pojednává mimo jiné tato literatura: Gorelick, S. a kol., *Small is Beautiful, Big is Subsidised*, ISEC, Devonshire Press, 1998 nebo Roodman, D.M., *Paying the Piper: Subsidies, Politics and Environment*, Worldwatch Paper 133, 1996.

²² Autoři Daly a Cobb razí pro takové externality jako je globální oteplování pojem „pervasive externalities“ aneb „všepromikající externality“ (Cobb-Daly, 1989).

Problémy pěstitelů

Země tzv. třetího světa, které vsadily na lukrativně vyhlížející obchod s řezanými květinami, musí čelit mnoha závažným problémům. Peníze vydělané skrze květinový průmysl ve skutečnosti jen málokdy a v malé míře zůstávají v zemi. Unikají skrze zahraniční vlastníky, vysoké výrobní náklady a nejrůznější poplatky. Většina zisku proudí k obchodníkům, šlechtitelům nebo zprostředkovatelům v průmyslově vyspělých státech Severu. Podle statistik *Dutch Agriculture Economic Institute* se čistý výdělek holandských producentů pohyboval v letech 1992–1996 mezi 90 a 94% (Mahraj-Dorren, 1995: 99). Zatímco producenti květin v zemích tzv. třetího světa mohli hovořit o tom, že se jim daří dobře, když se jejich zisky vyšplhaly na 15% (Maharaj-Dorren, 1995: 70).

Květinářství je extrémně rychle se měnící a velice kapitálově náročné odvětví, které navíc produkuje velice zranitelné produkty rychle podléhající zkáze. Je pravděpodobné, že nést tak veliké a finančně nákladné riziko si mohou dovolit většinou jen cizí investoři nebo členové místních elit. Z řady případových studií pod záštitou *International Labour Office* vyplývá, že květinové farmy jsou v těchto zemích vlastněny z podstatné části cizinci nebo nadnárodními korporacemi. Jen malé procento místních farem je založeno a vlastněno místními obyvateli.²³ To je způsobeno především velice vysokými počátečními náklady, povahou tohoto nestabilního obchodu a poměrně vysokými výrobními náklady.

Velká konkurence v obchodu s květinami tlačí na stále vyšší kvalitu květin, které je možné dosáhnout pouze pomocí nákladných technických inovací a jiných finančně náročných metod. Silné zahraniční společnosti se s těmito problémy logicky vyrovnávají snáze než malé květinové farmy, které jsou zakládány místními farmáři. Mimo to se vlády rozvojových zemích snaží, aby nalákaly co možná nejvíce zahraničních investorů. Tím, že nabízejí zahraničním investorům značné výhody, staví zároveň domácí pěstitele do silně znevýhodněného postavení a zesilují už beztak

²³ V Keňi zakoupily největší květinové farmy nadnárodní korporace Unilever (anglo-holandský mezinárodní monopol), která vlastní největší karafiátové plantáže Sulmac. US potravinářský monopol Del Monte je dalším takovým obrovským vlastníkem, který mimo jiné vlastní početné farmy v Kolumbii. Zbývající jsou ovládány holandskými, německými, dánskými a švýcarskými investory. Pouze zanedbatelné procento květinových farem je v rukou místních.

obrovský vliv zahraničních producentů. Ačkoliv se v poslední době vlády některých zemí tzv. třetího světa snaží podporovat také malé, místní farmáře, zůstávají květiny komoditou, do které si většinou nemohou malí farmáři dovolit investovat.

Podstatným problémem, který trápí producenty v zemích tzv. třetího světa, je nedostatek přímých trhů, respektive přímého prodeje. Existují různé marketingové strategie, jak mohou země tzv. třetího světa dostat své zboží na vzdálené spotřební trhy. Většina afrických pěstitelů prodává květiny skrze holandské importní/exportní společnosti, které je posléze prodávají na holandských květinových burzách. Část květinové produkce si přímo odebírají velké obchodní řetězce, většinou z Německa a Velké Británie. Tato strategie obchodních řetězců, která je zkrácena o holandský článek, je v současné době silícím trendem (Liemt, 1999). Nicméně podstatná část ne-evropské květinové produkce je stále prodávána skrze holandské obchodníky a burzy. Holandsko, vědomo si ohrožení své dominantní pozice ze strany zemí tzv. třetího světa, se v posledních letech snaží vyvíjet takové konkurenční strategie, které by udržely ne-holandské pěstitele mimo trh. Jedním ze způsobů, jak toho dosáhnout, je prodávání holandských květin pod cenou ve srovnání s dováženými květinami (Asea-Kaija, 2000). Umožňují jim to především nejrůznější dotace ze strany státu a Evropské unie. Ne-holandští pěstitelé se ocitají díky cenám získaných na burze v konkurenční nevýhodě.

Další nevýhodou je kvalita řezaných květin. V řadě zemí tzv. třetího světa jsou květiny vypěstovány ve srovnatelné kvalitě jako ty holandské. Putují-li tisíce kilometrů a je-li s nimi několikrát během této doby manipulováno, je zřejmé, že se jejich kvalita snižuje. Mimo to existuje řada poplatků, které musí dovážející firmy platit. Z dováženého zboží je nutno zaplatit 21% poplatek z hrubé tržby, dále manipulační poplatky (8-10%, což je zhruba o 3% méně než jsou povinni platit holandsští pěstitelé) a poplatky za výdaje na reklamu – tj. cca 1,5% (Asea-Kaija, 2000). Tento způsob prodeje je zatížen mnoha zprostředkovateli (obchodními prostředníky), což logicky zvyšuje cenu, respektive snižuje zisky samotných pěstitelů. Tyto zprostředkovatelské firmy si účtují okolo 6-10% z celkové ceny. Dále tu figurují dovozci, kteří dodávají květiny z holandské burzy již přímo do maloobchodní sítě. Ti profitují s marží v rozmezí 25-30%. Evropští maloobchodníci jsou článkem, který v tomto řetězci prodeje zvyšuje

cenu v průměru o 100 až 150% na produktu. V USA se marže maloobchodníků pohybuje okolo 300%.²⁴

Další ztráty pro pěstitelé v zemích tzv. třetího světa představují vysoce pohyblivé kurzy valut. Zatímco platby z holandských burz jsou vypláceny v eurech (do roku 2002 v holandských guldenech), půjčky jsou jim poskytovány v amerických dolarech. Obě tyto zahraniční měny, citlivé na politické, ekonomické nebo sociální změny, představují vůči lokálním měnám v zemích tzv. třetího světa problém velkých ztrát.

Problémové jsou také samotné půjčky. Nejenže je mnohdy pro pěstitelé obtížné překonat formality spojené se získáním úvěru, ale problémem jsou v první řadě vysoké úrokové sazby uvalené na dlouhodobé půjčky ve spojení s nízkou mírou inflace (Asea-Kaija, 2000).

V mnoha zemích tzv. třetího světa je velice nízká dopravní obslužnost a nedostatečná infrastruktura, která je pro obchod s květinami nutností. Květiny – křehké a zkáze rychle podléhající zboží, vyžadují dokonale sebraný a rychlý systém přepravy. Květinové farmy jsou vesměs zakládány v odlehlých zemědělských oblastech a přístupové cesty k farmám vedoucí z hlavních tahů bývají většinou ve špatném stavu. Příčinou je nedostatek financí na nákladnou údržbu cest, ale i jejich vysoké zatížení kamionovou přepravou. Spolehlivá přeprava květin z farmy na letiště a odtud poté do Evropy či na jiný trh je velice důležitou podmínkou květinového obchodu. Producenti květin buď investují do vlastní kamionové přepravy nebo využívají služeb přepravních firem. Náklady na leteckou dopravu bývají vysoké, přímé letecké spojení často neexistuje nebo je jich nedostatek. Na letištích musí být vybudovány nákladné chladicí haly, kam jsou květiny umístěny poté, co je na místo přivezou kamiony. Uložení do chladících hal je samozřejmě zpoplatněno a je zahrnuto do letištních manipulačních poplatků, které jsou připočteny k ceně za leteckou dopravu²⁵. Letecká přeprava tvoří

²⁴ Tyto informace pochází od autorů *The game of the rose* (Maharaj-Dorren, 1995: 37) a potvrzeny byly také během rozhovoru s dovozcem květin do ČR (březen, 2006).

²⁵ Manipulační poplatky jsou počítány (stejně jako poplatky za dopravu) v US dolarech/kg. Tak např. pěstitel z Ugandy zaplatil před 10 lety 0,07 US\$/1kg za manipulační poplatky, k čemuž bylo přičteno

zhruba 1/3 z celkových nákladů. V některých zemích se tyto přepravní náklady mohou vyšplhat až na polovinu celkových nákladů. To je zřejmě způsobeno kombinací místního daňového systému, *Úřadem pro civilní letectví* a samotnými leteckými společnostmi. Letecká přeprava květin je spojena také s dalším úskalím – tj. doslova přeplněným vzdušným prostorem (např. nad Evropou). Díky tomu často dochází ke zpoždění letů, což v případě květin znamená četné ztráty na kvalitě a tím i na zisku. Obecně je letecká přeprava označována jako největší překážka v obchodu s květinami pro země, které jsou daleko od hlavních trhů (Palán-Palán, 1999).

Květinové odvětví je náročné na řízení – tj. na management. Důležitá je také technická podpora, pod kterou se rozumí nejrůznější technické inovace, ale i samotné rady a tzv. know-how. V zemích tzv. třetího světa jsou vrchní pozice managementu zastoupeny téměř výlučně zahraničními profesionály, kteří jsou za vysoké mzdy najímáni. Stejně tak kvalifikovaný technický personál, konzultanti a marketingoví poradci bývají najímáni z Holandska, Německa, Izraele apod. Producenti v zemích tzv. třetího světa mají obrovskou nevýhodu ve vzdálenosti od spotřebitelů. Chybí zde zpětná vazba a pěstitelé, aby udrželi krok s vrtochy spotřebitelů v průmyslových zemích, jsou závislí na informátorech z center odbytišť a hlavních trhů. I jejich služby bývají velice drahé. Nicméně nutné proto, aby producenti mohli zavčas zareagovat na změnu poptávky. Často je však vzdálenost skutečně nepřekonatelnou konkurenční nevýhodou a to v případech nečekaných situací, módy nebo oslav, kdy není dostatečně rychlá reakce v podstatě možná.²⁶

Jednou z dalších, nezanedbatelných položek jsou náklady na sazenice a honoráře vyplácené za každou vyšlechtěnou, módní varietu. Honoráře tvoří zhruba polovinu ceny za sazenici, která pochází od evropských šlechtitelů či bio-technologů. Obecně je šlechtění květin (rostlin) vysoce lukrativním odvětvím, ovšem tyto znalosti zůstávají výsadou „severských“ pěstitelů a šlechtitelů. Snad právě díky tomu si Holandsko udržuje své výhradní postavení v květinovém průmyslu. Křížením jednotlivých

dopravné cca 2 US\$/1kg . Tato cena je dnes vzhledem ke zvyšování ceny ropy s největší pravděpodobností mnohokrát vyšší (Asea-Kaija, 2000).

²⁶ Výstižně to ilustruje situace, která vznikla při šampionátu Word Cup v roce 1994, kdy téměř přes noc nastala shánka po oranžové barvě květin, která je barvou národního fotbalového týmu (Maharaj-Dorren, 1995: 30).

kultivarů se životní cyklus rostliny stává stále kratší, což je v podstatě i záměrem samotných šlechtitelů, kteří tak reagují na nestálou touhu spotřebitelů po nových a ještě zajímavějších varietách květin. Pořizovací cena za tyto lukrativní květinové novinky mnohonásobně převyšuje ceny běžných variet. To je jedna z nejčastěji zmiňovaných příčin, proč obchod s květinami nemůže být nadějí pro malé farmáře v tzv. třetím světě. Ti zkrátka dost dobře nemohou držet s trhem krok, a to ani v případě, že by jim to dovolily finanční podmínky. Velkou roli hraje zpoždění, které je způsobeno testováním podmínek pro pěstování nových variet, které se tak na trh dostanou zhruba až za dva roky poté, co byly v módě (Maharaj-Dorren, 1995: 32).

Producenti ze zemí tzv. třetího světa jsou ve srovnání se „severními“ producenty v nevýhodě i co se týče vládní podpory. Ta je například v zemích Evropské unie neporovnatelná a různé dotace zde hrají podstatnou roli. Holandské květinářství má například snížený tarif pro odběr zemního plynu, Polsko má nulové DPH na květinové produkty, jinde existují dotace na výstavbu nízko-energetických skleníků.

V celém květinovém průmyslu platí, že počáteční náklady i produkční náklady jsou obecně velice vysoké. Pro malé pěstitele v tzv. třetím světě to navíc ztěžuje fakt, že mnoho potřebných zařízení, prostředků a vybavení se vyrábí v průmyslově vyspělých zemích. Včetně agrochemikálií a chemických hnojiv, které jsou při květinové produkci intenzivně využívány. Velkým, zahraničním producentům se vyplatí tato zařízení dovážet, místo aby se snažili podpořit výrobu (respektive vznik takové výroby) v dané zemi. Malí producenti se musí této skutečnosti přizpůsobit.

Z výše popsaných důvodů se snaží většina producentů květin udržovat produkční náklady extrémně nízké. Je pravděpodobné, že se tento fakt musí zákonitě odrazit v jiných článcích výroby. Typickým příkladem mohou být nedostatečné investice na ochranné pomůcky pro zaměstnance, na zdravotní a environmentální opatření nebo minimální mzdy řadových zaměstnanců atd.

Levná pracovní síla

Květinový průmysl, respektive celý produkční proces je náročný na pracovní sílu. Jen část práce může být mechanizována, ostatní vyžaduje ruční práci. Částečně i kvůli vysokému podílu lidské práce, se začal květinový průmysl z evropských regionů přesouvat za levnou pracovní silou do zemí tzv. globálního Jihu. *Mezinárodní organizace práce (ILO)* a některé nevládní agentury vyjadřují přesvědčení, že v určitých zemích, kde je květinový průmysl rozvinut, lze předpokládat porušování mezinárodních pracovních standardů.

V chudých zemích tzv. třetího světa bývá často jediným místním vkladem levná pracovní síla. Pakliže výrobní náklady neustále rostou a konkurence z jiných zemí sílí, snaží se producenti udržovat nízké produkční náklady. Jedním ze způsobů, jak toho dosáhnout jsou minimální investice do mzdových nákladů, tedy vyplácení mezd v nejnižším možném tarifu. To se týká především nejpočetnější skupiny řadových zaměstnanců, která tvoří zhruba 85% z celkového počtu zaměstnanců. Jsou známy případy, kdy se mzdy pohybují pod hranici zákonem stanovené minimální mzdy. Běžně rozšířenou praxí je stanovení produkčních cílů, které musí každý pracovník splnit, nehledě na počet odpracovaných hodin. Plnění produkčních cílů není důvodem ke zvyšování mzdy, ta je stále stejná. Nároky na efektivitu práce i na kvalitu se neustále zvyšují.²⁷

Práce ve sklenících bývá poměrně fyzicky namáhavá, přičteme-li vysoké teploty, celkové klima a nezdravé pracovní podmínky, vypovídá to o obecně špatně placené práci. Přesto je v chudých regionech s vysokým procentem nezaměstnanosti a bídy po takové práci velká poptávka. Pracovníci mají obavy o svá lehce nahraditelná, nekvalifikovaná místa, proto jen neradi hovoří o špatných pracovních podmínkách, nedostatečné ochraně zdraví při práci a hodinách přesčasů, které jsou vyžadovány, ale nepropláceny. V Ekvádoru dostávají zaměstnanci květinových farem měsíční mzdu ve výši \$145. V Kolumbii je to kolem \$165 za měsíc (Multinational Monitor: Do we not

²⁷ Ještě před pár lety měl v Ekvádoru jeden zaměstnanec na starosti 20 květinových záhonů, o které se musel starat a byl za ně zodpovědný. Neustálý tlak na produktivitu a výkonnost pracovníků vyhnal toho číslo na 40 až 50 záhonů na jednoho pracovníka (Multinational Monitor: Do we not bleed? 2005).

bleed? 2005).²⁸ Nevládní organizace *Kenya Human Rights Commission* hovoří o tom, že někteří zaměstnanci květinových plantáží v Keňi dostávají plat zhruba \$24 na měsíc (TroCaire: *Thorns in Kenya's flower industry?* 2006). Ve většině těchto zemí je minimální mzda, která je stanovena zákonem, na hranici únosnosti, často není možné z této mzdy vůbec vyžít. Výše minimální mzdy se v Ekvádoru pohybuje zhruba ve výši \$160 za měsíc. Zatímco tzv. základní potravinový koš je podle *National Institute of Statistics and Census* v Ekvádoru vyměřen pro čtyřčlennou rodinu na \$440,81 na měsíc (Tamayo, 2006).

Rozdíly mezi platy manažerů a řadových zaměstnanců jsou samozřejmě obrovské. Nicméně alarmující jsou velké rozdíly v platech, které jsou vypláceny řadovým zaměstnancům pracující na klasickou pracovní smlouvu (tj. na hlavní pracovní poměr) a v platech, které dostávají pracovníci najímání na částečný úvazek. Jedná se o tzv. příležitostné práce, kdy je smlouva sepsána zhruba na dva měsíce či zcela podle potřeb producentů. Rozdíly mezi platy stálých a najímaných pracovníků byly např. v Tanzanii v roce 2000 následující: měsíční příjem stálého zaměstnance činil zhruba \$112, kdežto měsíční příjem najatého pracovníka byl jen \$28. Výše základní minimální mzdy určená státem byla tehdy \$25/měsíc (Hatibu, 2000). Zaměstnavatelé tedy, aniž by porušovali zákon, vypláceli mírně nadprůměrnou mzdu a přitom snižovali náklady na mzdové výdaje. Fakt, že se tento trend rozšířil a je běžnou praxí mezi zaměstnavateli v zemích tzv. globálního Jihu, dokládají výpovědi zástupce ekvádorského zaměstnaneckého odboru *Rosa del Ecuador* a prezidenta kolumbijské organizace *Cactus*, která se zajímá o pracovní a zdravotní podmínky v květinovém průmyslu. Ti potvrzují zvyšující se tendenci najímat pracovníky, jejichž mzda je vypočítána podle vykonané práce – tj. úkolem (Multinational Monitor: *Do we not bleed?* 2005). Na druhou stranu je logické, že produkce květin je sezónní záležitostí a je tedy potřeba určitá flexibilní pracovní síla. Nicméně vše naznačuje tomu, že se zaměstnavatelé snaží najímat pracovníky na dočasnou výpomoc především kvůli nižším mzdovým nákladům. Při tomto typu pracovní smlouvy nemají totiž tito zaměstnanci právo na sociální dávky

²⁸ Jiný zdroj uvádí příklad poměru zaměstnaneckého výtěžku a výdajů na živobytí: v roce 2002 v Kolumbii činila mzda dělnice, která pracovala po 8 let na jedné květinové farmě, \$130 za měsíc. Náklady na živobytí (tříčlenná rodina – matka s dvěma dětmi) byly následující: nájemné \$60 (za jednu místnost, kuchyň a sociální zařízení sdíleno s dalšími rodinami), potraviny \$45, elektřina \$3, školní poplatky \$3, doprava autobusem \$14, ostatní \$5.

jako např. důchodové pojištění, zdravotní a úrazové pojištění nebo mateřskou dovolenou (Who Grows Your Valentine's Day Flowers? 2002).

Využívání dětské práce

Plíživým problémem, který se vyskytuje napříč nejrůznějším průmyslovým odvětvím po celém světě, je dětská práce. Podle údajů UNICEF ²⁹ má největší podíl na dětské práci Asie (61%), Afrika (32%) a následně Latinská Amerika (7%). V 95% se jedná o ilegální práci, tedy bez smlouvy, založené na ústní dohodě, při které nevznikají žádné nároky na plat nebo důstojné zacházení. „*V situaci, kdy globální konkurence nutí výrobce jít až na samý okraj ziskovosti, je pro mnohé firmy dětská práce výhodnou alternativou*“ (Gomba, 2003).

Dětská práce v květinovém průmyslu je kontroverzním tématem. Ačkoliv zde tento problém s největší pravděpodobností existuje, je obtížné tento fakt reálně zkoumat. Hlavní příčinou je zřejmě skrytá, nelegální a často kriminální povaha tohoto problému. Díky programu IPEC/SIMPOC ³⁰ a ve spolupráci s UNICEF byli odhaleny některé případy dětské práce v květinovém průmyslu. Tyto případové studie odhalují sice jen nepatrné procento, ale snad na jejich základě můžeme formulovat domněnku, že dětská práce se v květinovém odvětví vyskytuje v podobné míře jako v lépe zdokumentovaných případech pěstování jiných vývozních komodit jako je čaj, káva, banány nebo kakao.

Podle průzkumů je dětská práce hojně využívána na květinových plantážích v Ekvádoru. Je odhadováno, že téměř 20% z 60 000 zaměstnanců pracujících na květinových farmách v Ekvádoru tvoří děti do 15 let. Z výzkumu vyplynulo, že 85% dětí ve věku 9 až 12 let žijící v oblasti pěstování květin, pracuje na některé z květinových plantáží či farem. Obzvláště alarmující by mělo být číslo, které udává,

²⁹ UNICEF je zkratka pro Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci (United Nations International Children's Emergency Fund), který je od roku 1953 součástí Organizace spojených národů.

³⁰ IPEC/SIMPOC je zkratka pro „International Programme on the Elimination of Child Labour/Statistical Information and Monitoring Programme on Child Labour“ – tj. Mezinárodní program pro eliminaci dětské práce/Statistické informace a monitorový program zaměřený na dětskou práci, který je pod patronací ILO (International Labour Organization) – tj. Mezinárodní organizace práce.

kolik dětí je pověřeno prací s fumiganty (tj. těkavé pesticidní přípravky užívané v plynném stavu k ničení chorob a škůdců). Nejsou vyžadována doporučená zdravotní opatření, žádnému z dětí zaměstnavatel neposkytuje ochranné pomůcky (Castelnuovo, et al., 2000: 7).

Zpráva dokumentující dětskou práci v Keňi udává, že 99,8% dětí v Keňi vykonává nějakou placenou práci. Z toho je přibližně 15% dětských pracovníků využíváno v komerčním zemědělství jako je např. květinová produkce. (Child Labour Report, Republica of Kenya, 2001: 37) Rozpoznány zde byly dokonce tzv. nejhorší formy dětské práce: vystavování toxickým látkám bez poskytnutí jakýchkoliv ochranných pomůcek nebo využívání dětí k fyzicky těžké práci jako je nošení těžkých břemen (Child Labour Report, Republica of Kenya, 2001: 52).

Zpráva Ministerstva práce U.S. hovoří o květinovém průmyslu v Kolumbii, jako o průmyslu, který je z perspektivy dětské práce nechvalně známý. Děti jsou často zprvu využívány samotnými rodiči „jen“ jako občasná, výpomocná síla, aby mohly být splněny enormně vysoké produkční cíle. Právě skrze své rodiče se nejčastěji dítě poprvé dostává do prostředí práce v květinovém průmyslu. Často je posléze za nízkou mzdu, respektive odměnu, zaměstnáno a využíváno na nejrůznějších stupních produkce (U.S. Department of Labor). V podobném duchu hovoří i autoři knihy *The Game of the Rose* (Maharaj-Dorren, 1995).

Jak složité je téma dětské práce, nás snadno napadá při pohledu na čísla v těchto statistikách a zprávách. Na jednu stranu jsou pracující děti vystaveny nepřiměřené zodpovědnosti vůči svému věku, zdravotním rizikům při práci, fyzicky náročným podmínkám, přičemž jsou bez jakýchkoliv práv. Na druhou stranu je často jejich příjem jediným finančním příjmem rodiny nebo jeho životně nepostradatelnou součástí. V jiných případech se děti snaží svou prací přispět na léky svým rodičům, kteří umírají na AIDS nebo malárii. Brát jim tuto práci znamená v bídných poměrech rozvojových zemí skutečně mnoho.

Zneužívání práv pracovníků

Nedobré jméno provází květinový průmysl také v souvislosti s porušováním pracovních práv a špatnými podmínkami práce. O květinovém průmyslu v Holandsku je známo, že má jedny z nejhorších a ke všemu ilegálních pracovních návyků. Podle autorů Maharaj-Dorren bylo v roce 1995 holandské zahradnictví druhým největším zaměstnavatelem ilegálních pracovníků v Holandsku. Holandští květinoví producenti ospravedlňují své nezákonné praktiky tím, že i přes početné stavy nezaměstnaných Holanďanů mají problém najít dostatek pracovní síly, která by byla ochotna za nízké mzdy odvádět těžkou a zdraví škodlivou práci (Maharaj-Dorren, 1995:103).

Špatná sociální politika, zdraví škodlivé pracovní podmínky a porušování mezinárodních pracovních standardů se vyskytují napříč celým květinovým průmyslem. Jak dokazují předcházející řádky, nevyhnuly se tyto problémy ani květinovému průmyslu ve vyspělých zemích Severu. Pravděpodobně v nejvyšší míře se však vyskytují v zemích tzv. třetího světa, k čemuž přispívá nedostatek nebo neefektivnost zákonných opatření. Mezi nejčastější problémy patří:

- Mnoho pracovníků nemá z právního hlediska platné pracovní smlouvy. Pakliže onemocní nebo mají pracovní úraz, ztrácí nárok na jakékoliv sociální výhody.
- Zaměstnavatelé často při najímání nových pracovníků požadují na ženách těhotenské testy; ty které jsou těhotné nemají šanci zaměstnání získat.
- V určitých případech bývá zákonem stanovená mzda chápána jako jakási norma a výše mezd se často pohybuje na hranici životního minima, která je často zcela neadekvátní vůči nákladům na živobytí v daném regionu.
- V mnoha případech je uplatňováno najímání dočasných pracovníků na vedlejší pracovní poměr skrze několik různých agentur; tímto způsobem bývá zaměstnáno až 2/3 z celkového počtu všech zaměstnanců firmy, zbytek tvoří stálí zaměstnanci. Tato praxe povětšinou funguje jako prevence proti snahám pracovníků zakládat odbory. Krom toho byla na mnoha místech zjištěna obrovská propast mezi platy stálých a dočasných pracovníků. Tyto tendence jsou zaměstnavateli hojně využívány jako legální způsob snižování mzdových nákladů.

- Pracovní doba a přesčasy zcela běžně překračují zákonem stanovenou dobu. Přesčasy nemají charakter dobrovolnosti, ale jsou vyžadovány pod hrozbou nejistoty o pracovní místo.³¹
- Doba mateřské dovolené bývá často zkracována na úkor zdraví ženy i dítěte. Děje se tak ze strany samotných matek, které se obávají ztráty práce, i ze strany zaměstnavatele, který činí na matku psychický nátlak.
- Pracovníci obvykle dojíždějí na plantáže z velké dálky. Někdy zaměstnavatelé nabízejí ubytování či pronájem v blízkosti květinových plantáží, což nikdy nezapomínají zmínit coby obrovskou sociální výhodu. Ubytování, které je ale zaměstnavateli nabízeno, bývá většinou zcela nevyhovující základním hygienickým předpisům a daleko jakéhosi základního životního standardu. Navíc proces přidělování ubytování bývá zatížen silnou diskriminací ze strany zaměstnavatele.

Výčet těchto problémů není zdaleka úplný. Na druhou stranu ne každá společnost produkující květiny zastává nutně takovou politiku vůči svým zaměstnancům. Snad by nebylo troufalé tvrdit, že těch je však s největší pravděpodobností poskrovnu. Stejně jako těch, kteří mají své pracovní odbory – ty jsou totiž obecně v květinovém průmyslu velmi vzácné.³² Pokud jsou pracovníci květinových farem nespokojeni s pracovními podmínkami a mají snahu proti tomu bojovat pomocí odborů, mají jen velice malou naději. Často těmto zaměstnancům hrozí, že budou propuštěni, což je v regionech někdy až s 40% nezaměstnaností poměrně dramatické (Watkins, 2001). Vlastníci květinových farem a společností jsou proti myšlence odborů silně zaměřeny. Jiné strategie, aby se vyhnuly nezávislým odborům, praktikují některé společnosti v Kolumbii. Samotní zaměstnavatelé se snaží formovat odbory, ovšem ve své upravené verzi. Tyto „odborníky“ mají ukázat zaměstnancům, že se zaměstnavatelé snaží respektovat jejich pracovní práva. Ve skutečnosti však reprezentují pouze zájmy obchodníků (vlastníků).

³¹ Průměrná denní pracovní doba je dlouhá zhruba 10,5 hodiny, přičemž přesčasy, které jsou vyžadovány nejen během sezónní špičky (tj. např. před Valentýnem nebo Dnem Matek) prodlužují pracovní dobu až na 16 hodin denně (Bussey, 2006).

³² Jen pro ilustraci: v Ekvádoru, kde existuje 300 společností produkujících květiny, mají odbory pouze čtyři z nich (Multinational Monitor: Do we not bleed?, 2005).

Rozšířenou praxí mezi producenty květin je také tzv. černá listina, kde jsou zaznamenávány jména pracovníků zajímající se o odbory, nebo těch kteří jsou již jejich členy. Pokud jsou tito lidé propuštěni, velice špatně shánějí jinou práci (Multinational Monitor: Do we not bleed? 2005).

Květinový průmysl je charakteristický svým vysokým podílem zaměstnaných žen, které vykonávají převážně nekvalifikovanou práci. Jedná se o práci ve sklenících nebo venku na květinových plantážích a při posklizňovém zpracování květů, k němuž patří i jejich balení pro vývoz. Zatímco ženy tvoří 65-70% většinu z celkového počtu všech zaměstnanců, zbylá část mužské populace vykonává většinou kvalifikovanou práci (např. práci s pesticidy) nebo zastávají manažerské pozice (Deceptive Beauty, 2002 :4).

Druhou charakteristikou květinového průmyslu je průměrný nízký věk zaměstnanců, který se pohybuje v rozmezí 18-35 let. Pracovníci nad 35 let jsou pak z velké části manažeři, konzultanti, dozorcí apod. Upřednostňování žen je obecně vysvětlováno lepšími schopnostmi pro manuální práci jakou je sklizení a třídění květin (Hatibu, et al, 2000). Údajně hlavní argument zní, že péče o květiny je podobná péči o dítě a ženy přirozeně přebírají za tuto péči zodpovědnost (Palán-Palán, 1999). Jedná se skutečně o hlavní důvod? Kewin Watkins, vládní poradce pro Oxfam³³, hovoří o tom, že kolumbijský květinový průmysl je založen na zneužívání a vykořisťování ženské populace zaměstnanců (Watkins, 2001). Ženy vykonávají největší část fyzicky nejnáročnější práce, zatímco muži bývají na méně namáhavějších pozicích či bývají za stejnou práci lépe ohodnoceni. A nejen to. Výzkumy „*International Labour Rights Fund*“ (IRLF) potvrdily, že ženy pracující v květinovém průmyslu jsou často a vážně sexuálně obtěžovány a napadány svými nadřízenými, vysoká čísla hovoří dokonce o znásilnění. Bylo zjištěno, že 90% žen pracujících na květinových farmách v Keni bylo znásilněno svými nadřízenými (Hargreaves-Allen, 2003: 35). Jiný výzkum v Ekvádoru uvádí, že přes 55% žen utrpělo nějaký druh sexuálního obtěžování, přičemž s nižším věkem žen toto číslo stoupá až na 71%. Téměř 19% žen bylo svým spolupracovníkem

³³ Oxfam je společné hnutí 12 organizací, které se snaží nalézt trvalé řešení bídy, utrpení a bezpráví na světě. Více lze dočíst na www.oxfam.org.

nebo nadřazeným násilím přinuceno k sexuálnímu styku a 10% žen bylo znásilněno (Mena- Proaño, 2005: 2).

Tato čísla budou s nejvyšší pravděpodobností vyšší, vzhledem k tomu, že se jedná o citlivé téma. Krom toho se ženy obávají potrestání nebo propuštění v případě, že by chtěly tyto problémy řešit nebo o nich jen hovořit.

Společnosti produkující květiny jsou obrovským zdrojem nabízejícím pracovní místa pro ženy v zemědělských oblastech, které tak mohou svým platem významně přispívat do rodinného rozpočtu. Na druhou stranu, díky uvedení žen na trh práce, představují květinové farmy v těchto lokálních podmínkách jakýsi milník v historii tradiční rolnické rodiny – jejího fungování a vazeb. Přináší hlubokou změnu v tradičním pojetí rodiny, zejména co se týče dětí a jejich výchovy (Castelnuovo et al., 2000: 4). S tímto problémem je úzce spojen další, neméně závažný problém. Mladé ženy, jichž je zaměstnána na květinových plantážích převážná většina, se díky časově náročnému zaměstnání jen těžko mohou postarat o své děti. Jen málokterá si může dovolit opatrovnictví pro své dítě po dobu, co je v práci. Někteří zaměstnavatelé sice nabízejí péči a program pro děti svých zaměstnanců, těch je však výrazná menšina. Závažnost tohoto problému se rýsuje v souvislosti s dětskou prací, kdy matce nezbývá nic jiného než brát své nezaopatřené dítě s sebou a to se tak snadněji a v brzkém věku stává součástí pracovní rutiny. V jiném případě je otázkou, zda tyto „nezaopatřené“ děti snáze neinklinují k tzv. dětským pouličním gangům, které jsou např. v Kolumbii v oblasti Bogoty palčivým problémem.

Práce s pesticidy: dopady na zdraví pracovníků

Komerční způsob pěstování květin je založen na vysoce intenzivním používání pesticidů, fungicidů a fumigantů a dalších agrochemikálií. Tyto látky jsou používány během celého produkčního řetězce, počínaje dezinfikováním půdy, aplikováním nejrůznějších preventivních postřiků proti škůdcům a chorobám, podpůrných prostředků, postřikem před samotným uříznutím květu, konče aplikací ochranné lázně před převozem květin, která má zajistit zpomalení dýchacího procesu a udržení čerstvosti květin. Fumigace pesticidy se provádí každý den. Tyto chemikálie mají různé stupně

toxicity. Některé z nich jsou vysoce toxické a skleníkové klima zvyšuje jejich toxicitu až trojnásobně. V některých společnostech bývají dokonce používány takové chemikálie, které byly v Evropě nebo v USA již před lety zakázány, protože způsobují rakovinu.³⁴

Při manipulaci s pesticidy je nutno dodržovat přísné bezpečnostní předpisy. Tedy nejen při samotné aplikaci pesticidů, ale i při jejich bezpečném uložení. Bezpečnostní předpisy dále vyžadují adekvátní školení pracovníků a nařizují užívání ochranných pomůcek. Právě nedostatečné poskytování ochranných pomůcek při práci s pesticidy a porušování bezpečnostních opatření je asi vůbec nejznámějším a vážným problémem v celém květinovém odvětví. Četné studie podávají výpovědi o tomto nechvalně rozšířeném fenoménu, který je nejtypičtější obzvláště pro země tzv. globálního Jihu. Tomuto zdraví škodlivému riziku nejsou vystaveny jen ti, co samotné postřiky provádějí. Ženy pracující ve sklenících by zde v době provádění postřiků vůbec neměly být přítomny. Málokdy je však rozmezí, kdy by se nemělo do pesticidy zamořených skleníků vůbec vstupovat, dodržováno. Někdy ženy pracují i během samotného provádění postřiků nebo jsou do skleníků vpuštěny příliš brzy, kdy jsou květiny od pesticidů ještě celé lepkavé.³⁵ Jistému riziku se nevyhnou ani pracovníci, kteří pracují v tzv. posklizňové zóně. Zde, kde se květiny třídí a následně balí, se to bez užití nebezpečných chemikálií rovněž neobejde. Také zde bývají bezpečnostní nařízení často porušována, ani zde nejsou v mnoha případech pracovníci vybaveni adekvátním ochranným oblečením nebo maskou.³⁶

Opět se nemůžeme vyhnout určitému zobecňujícímu tónu, proto by snad bylo dobré alespoň poznamenat, že existují četné studie, které potvrzují dostatečná zdravotní

³⁴ Zpráva World Resources Institute dokládá, že až jedna z pěti chemikálií, které se používají v zemích tzv. třetího světa, je jednou z oněch přísně zakázaných (Chemical inputs, WRI 1998-1999).

³⁵ V závislosti na typu pesticidů může být koncentrace pesticidů ve vzduchu (v momentě bezprostředního návratu pracovníků do skleníků) mezi 200 – 1200 mikrogramy na kubický metr. Přípustný stupeň je stanoven na 20 mikrogramů na kubický metr. Ten je dosažen intenzivním větráním minimálně po dvě hodiny. Větráním se však dostávají tyto emise do vnějšího prostředí (Maharaj-Dorren, 1995: 101).

³⁶ Málo známou skutečností je fakt, že účinkům pesticidů nejsou vystaveny pouze pracovníci květinových plantáží, ale všichni ti, kteří s květinami manipulují. Pakliže se pesticidy do lidského těla dostávají i skrze kůži, ohrožení zbytkovými rezidui jsou prodávачi květin a v určité míře i spotřebitelé.

a ochranná opatření při práci s pesticidy nebo alespoň zaznamenaly jistá zlepšení. Takovým případem může být studie prováděná u několika společností produkující květiny v Ugandě (Asea-Kaija, 2000). Příliš velký počet výzkumných zpráv však hovoří o závažných nedostatcích při používání pesticidů, které vedou k bezpočtu zdravotních problémů. Případové studie z Kolumbie uvádějí, že 8 tisíc pracovníků květinového průmyslu zde bylo vystaveno škodlivým účinkům 127 pesticidů, z nichž 20% bylo kvůli karcinogenním účinkům *Světovou zdravotnickou organizací* (WHO) zakázáno nebo nezaregistrováno. Jiná studie z *World Resources Institut* zjistila, že 40% ekvádorských pracovníků nemělo během postřiku, který byl prováděn v jejich blízké přítomnosti, žádné ochranné vybavení (Hargreaves-Allen, 2003). Bylo by mylné se domnívat, že Holandsko bude prosto těchto problémů. Ačkoliv je zde používání pesticidů ve srovnání s rozvojovými zeměmi poměrně přísně kontrolováno, bylo zjištěno, že 43% pracovníků zaměstnaných jako „postřikovači“ nedodržují při práci bezpečnostní opatření (Deceptive Beauty, 2005: 9).

Ve výčtu zjištěných nedostatků by se dalo ještě dlouho pokračovat. Dlouhý seznam vypovídá o zdraví nebezpečných či vážně škodlivých účincích při nedůsledné manipulaci s pesticidy. Ty nejčastější zdravotní problémy (pravděpodobně) přímo související s prací v květinovém odvětví jsou: bolesti hlavy, pocity na zvracení, podráždění kůže a vyrážky, závratě, potraty, předčasné porody a porody mrtvého plodu, malformace dětí, otravy kojenců, astma, neurologické problémy, alergie, zhoršený zrak a různé druhy rakoviny (Deceptive Beauty, 2005: 9). Je s podivem, že negativní dopady na zdraví pracovníků květinářského odvětví nebyly nikdy řádně prozkoumány a zdokumentovány. I přesto, že se hovoří o vysoké pravděpodobnosti výskytu zdravotních problémů, které jsou zřejmě spojeny s prací na květinových plantážích (Rioba, 2005). Tento opatrnostní tón je zvolen s největší pravděpodobností záměrně, protože účinky pesticidů na zdraví pracovníků je v některých případech obtížné prokázat. Účinky nebezpečného vystavení pesticidů lze totiž rozdělit do dvou skupin: akutní a chronické. Akutní účinky se projeví velice brzy po vystavení a dají se lehce prokázat. Chronické (a daleko závažnější) účinky se mohou dostavit až za několik let.

V mnoha případech nejsou pracovníci náležitě vyškoleni jak správně nakládat s pesticidy nebo ne vždy jsou vůbec informováni o typech jednotlivých pesticidů, které

používají (tj. o jejich toxicitě). Jindy je nedodržování adekvátních bezpečnostních předpisů očividnou nedbalostí samotných zaměstnanců. Krutým žertem je mýtus, který je rozšířen na některých květinových farmách v Kolumbii. Ženy pracující na místních farmách si často nejsou vědomi ani nejmenšího rizika, které jim při práci s pesticidy hrozí a nevědí ani o těch nejzákladnějších ochranných opatřeních, které jsou v Kolumbii platné. Na místo toho se zde věří na mýtus, že jsou pesticidy a ostatní chemikálie používané na květinových farmách, silným ženským afrodisiakem. Patricia Sierrová, spoluzakladatelka organizace „Cactus“, která se snaží zlepšit úděl a podmínky pracujících na květinových farmách, dokonce hovoří o tom, že tato pověra o afrodisiačních účincích pesticidů je záměrně šířena květinovým průmyslem (Kaláb, 2004). Ať už je pravá podstata jakákoliv, jedno je jisté: nedostatečné povědomí o rizicích, která jsou spojená s používáním pesticidů je v zemích tzv. třetího světa velice nízké. Za povinné školení o manipulaci s pesticidy a za ochranné pomůcky pro zaměstnance majitelé květinových farem v těchto zemích zřejmě ročně příliš neutratí.

Potravinová bezpečnost a konflikty o zdroje či přístup k pitné vodě

V zemích subsaharské Afriky bývá květinový průmysl často spojován s tématem potravinové bezpečnosti. Obvykle je mezi tržní plodiny (tj. v tomto případě květiny) a nedostatek potravin a priority vkládán přímý kauzální vztah.³⁷ Většina studií apeluje na to, že květinové farmy v subsaharské Africe zabírají úrodnou půdu, znečišťují a spotřebovávají vodu na úkor pěstování potravinových plodin. Hovoří o tom, že produkce květin (stejně jako jiných tržních plodin) má svůj podíl na zvyšujícím se počtu hladovějících obyvatel a nedostatku potravin. Expanze květinového průmyslu de facto způsobuje narušení potravinové bezpečnosti v těchto zemích (Maharaj-Dorren, 1995).

Nelze nesouhlasit s tvrzením, že v regionech s nedostatkem vody může často docházet o velké boje mezi farmáři produkující tržní plodiny a těmi, kteří pěstují potravinové plodiny pro místní spotřebu. Je zbytečné konstatovat, že v situaci, kdy domorodí obyvatelé nemají přístup k pitné vodě nebo trpí jejím nedostatkem, jsou květinové farmy se svou vysokou spotřebou vody silným a především amorálním

³⁷ Tržní plodiny jsou takové, které jsou pěstovány ryze pro komerční účely – tj. výhradně na vývoz.

protihráčem využívajícím neférová pravidla a výhody svého rádobý lukrativního postavení.³⁸ Existují konkrétní případy, kdy kvůli jednání společností produkujících květiny dochází k jistému ohrožení potravinové bezpečnosti v daném regionu. Nechvalně znám je případ Indie, která utratila za podporu exportu řezaných květin 27 miliónů US\$ z čehož výnos z tohoto odvětví činil pouze 6,4 miliónů US\$. V důsledku toho musela Indie snížit svůj národní rozpočet na zemědělské plodiny o 75% (Hargreaves-Allen, 2003: 34).

Řadou studií bylo potvrzeno, že v letech, kdy se obchod s řezanými květinami stal ohromným byznysem a nalákal řadu zemí tzv. třetího světa, nechali se vidinou vyšších výdělků zlákat i místní farmáři, kteří dříve pěstovali místní potravinové plodiny. V určitých regionech to vedlo ke zvýšení cen základních potravin, v některých regionech dokonce k jejich nedostatku. V Keňi, v regionu Vihiga, dospěla situace až tak daleko, že zde nejsou pěstovány potraviny ani pro místní potřebu a je nutné je dovážet z 200 km vzdálenosti. V okolí kolumbijské Bogoty se potraviny zdražují ze stejných důvodů (Mahraj-Dorren, 1995). V regionech subsaharské Afriky, z nichž některé jsou přímo závislé na potravinách pocházejících z mezinárodní rozvojové pomoci, je jakékoliv ohrožování potravinové bezpečnosti velkým rizikem.

I přesto bych raději volila opatrnější tón nežli někteří autoři. V časopisu *The Ecologist* píše Hargreaves-Allen, autorka článku „*Cut flowers. Six reasons never buy cut flowers again*“, o nebezpečí květinového průmyslu a potravinové bezpečnosti silně zobecňujícím stylem. Jako jeden z příkladů uvádí, že subsaharská Afrika dodávala v roce 2000 do EU 43% řezaných květin. Přitom je zde (dle údajů FAO) přes 23 zemí, které čelí krutému nedostatku potravin a přes 60% obyvatel již někdy trpělo nedostatkem jídla, 20% obyvatel to hrozí (Hargreaves-Allen, 2003: 34). V podobném duchu jsou psány i některé další články. Domnívám se, že nelze tento problém natolik zobecňovat, zjednodušovat a činit takovéto závěry o dopadech květinového průmyslu na potravinovou bezpečnost. Jistě, o existenci konkrétních případů, které jsem jmenovala výše, není pochyb. Nicméně problém nedostatku potravin v chudých regionech

³⁸ Květinové farmy v okrajových částech města Nairobi svádějí vodu z Kilimandžára přímým potrubím. Oproti tomu je většina obyvatel Nairobi bez přístupu k dodávkám vody. V roce 2001, kdy zachvátila země subsaharské Afriky dlouhodobá sucha, ocitlo se v Keňi 3 milióny lidí bez vody. Květinové farmy měly toho roku přesto dostatek vody, aby vypěstovaly 52 miliónů tun květin (Hargreaves-Allen, 2003: 35).

afrických zemí je vázán s celou řadou dalších a řekla bych daleko závažnějších okolností. Výsledná situace nikdy nemá jen jednu jedinou příčinu (tj. například přeorientování na vývozní plodiny). Jedná se o vzájemné působení nejrůznějších faktorů (navíc proměnlivých vzhledem ke konkrétním regionům) jako je politická a ekonomická situace, vládní podpora a opatření, postižení suchem, neefektivní systémy zavlažování, určité negativní dopady rozvojové pomoci atd. Bjørn Lomborg ve své poslední knize dokumentuje (mimo jiné) problém potravinové situace a hladu; o Africe v této souvislosti píše: *„Prostí afričtí farmáři mají velký prostor k produkci mnohem většího množství potravin“* a cituje prohlášení OSN, které uvádí, že *„nechybí ani tak zdroje nebo ekonomické programy – chybí politický impuls k rozhodnému řešení chudoby“* (Lomborg, 2006: 93). Expanze květinového průmyslu s sebou zcela jistě přináší v konkrétních případech negativní dopady a nelze upřít ani určitý podíl na problému potravinové bezpečnosti. Nicméně aniž bych chtěla snižovat závažnost problému, domnívám se, že hovořit o přímé kauzalitě s květinovým průmyslem v natolik zobecňující tónině je podle mého soudu poněkud zavádějící.

8 ENVIRONMENTÁLNÍ SOUVISLOSTI KVĚTINOVÉHO PRŮMYSLU

Během své práce jsem nenarazila na žádnou zprávu, která by se důsledně a komplexně zabývala negativními dopady na životní prostředí v okolí květinových plantáží. Existují četné studie, které pouze zmiňují riziko spojené s nadměrným užíváním pesticidů. Výjimečně jsou případy narušení či poškozování tavných ekosystémů zdokumentovány. Většinou se ale zaměřují na jeden jediný problém. Pravděpodobně však takové komplexní studie o negativních environmentálních dopadech květinových farem (někde) existují. Zajímavé jsou v této souvislosti nepřehlédnutelné rozdíly v dostupnosti a četnosti výskytu textů s environmentální tematikou a těmi, jejichž tématem jsou sociální a ekonomické dopady. Pokud se hovoří o problémech květinového průmyslu, jsou v první řadě zmiňovány právě sociální a ekonomické problémy. Environmentální témata bývají zmiňována také, ale rozhodně ne v takové míře. Důvodem není menší riziko nebo obavy z ohrožení, ale typicky mnohem větší zájem o problémy, které se bezprostředně týkají lidského života tady a teď. V centru zájmu stojí člověk, teprve potom se řeší problémy přírody.³⁹ Bezpochyby tento fakt souvisí s komplikovaností projevů některých ekologických problémů a dlouhodobou perspektivou jejich řešení. Do jisté míry jsou tyto tendence určovány antropocentrickou konstantou, tedy něčím, co je každému člověku vnitřně vlastní.

Téměř ve všech případových studiích a zprávách je více či méně okrajově zmíněno, že environmentální ochrana je na květinových farmách nedůsledná. Prokazatelné je plýtvání přírodními zdroji a riziko znečištění prostředí pesticidy. Další ekologické problémy se váží na konkrétní přírodní podmínky v dané zemi. Existují ale takové ekologické souvislosti, které lze v podstatě zobecnit. Je možné je vystopovat téměř v každé zemi nebo regionu, který je zaměřen na produkci květin. Další skupina ekologických rizik je spojena s květinovým průmyslem jako takovým. S globalizačními trendy nebo způsobem distribuce. Charakteristickým příkladem je doprava.

³⁹ Jinými slovy se zde projevuje tzv. antropocentrismus.

Extrémně vysoké dávky (zakázaných) pesticidů

Pesticidy a jiné agrochemikálie se používají na všech stupních výroby. Půda, která se připravuje pro setbu, je dezinfikována a stává se „biologicky mrtvou“. Použité chemikálie zničí všechny půdní bakterie. Umělá hnojiva, která jsou poté vpravena do půdy, poskytují sazenicím základní živiny. Jakmile začnou sazenice růst, pracovníci vloží mezi sazenici speciální pletivo, které rostlinu podpírá. To proto, aby byl stonek květiny dokonale rovný. Odnože, které nasazují do květu musí být pravidelně uštipovány. Některé květiny se dokonce tzv. „češou“, aby byla zaručena dokonalá uniformita růstu. Během fáze růstu se speciálně na růže a karafiáty používá průměrně šest fungicidů, čtyři insekticidy, tři druhy jedů na ničení hlístnice a několik různých herbicidů. Mnoho těchto látek je aplikováno opakovaně, některé denně. Jiné se používají k preventivní, chemické sanitizaci skleníků. Na květinových farmách v Kolumbii se údajně užívá až 127 různých typů pesticidů (*Chemical inputs*, WRI, 1998-99). Běžně se používají látky podobné hormonům, které urychlují nebo zpomalují proces růstu. Aplikují se tak, aby byly květiny připraveny ke sklizni v požadovaném čase. Před samotným uříznutím jsou květiny ošetřeny jinými chemikáliemi, které zaručí trvanlivost a svěží vzhled. Aplikace agrochemikálií s uříznutím květu ale nekončí. Na posklizňové úrovni jsou květiny preventivně ošetřovány nejrůznějšími dezinfekčními prostředky, nematodicidy (pesticidy k hubení hád'átek), detergenty, akaracidy (pesticidy k hubení roztočů, zvl. svilušek), dodávána jim je listová výživa.

Zpráva z *World Resources Institut*, která podává informace o používání pesticidů ve světě, hovoří jasně: „*Insekticidy používané v rozvojovém světě jsou často starší; široká paleta látek patří např. do třídy organofosfátů, které jsou známé svou prudkou jedovatostí*“ (*Chemical inputs*, WRI, 1998-99). Tyto agrochemikálie jsou v zemích tzv. třetího světa oblíbené díky výrazně nižší ceně. Ta je nízká právě proto, že tyto staré agrochemikálie již nejsou pod patentovou ochranou. Nové, patentované chemikálie, které se používají v průmyslově vyspělých zemích, si kvůli vysoké ceně dovolit nemohou. Bylo zjištěno, že insekticidy ze skupiny organochlorinů jako je DDT, lindan nebo toxafen jsou v zemích tzv. třetího světa doposud hojně používány.⁴⁰ Že se tato

⁴⁰ Na otázku, jak si tyto zakázané a registrované pesticidy země třetího světa obstarávají, nacházíme zajímavou odpověď. Celní záznamy pro lodní dopravu z USA naznačují, že minimálně 108 000

praxe netýká pouze rozvojových zemí, dokazuje případ státu Kalifornie. Ačkoliv se zde používání pesticidů údajně přísně sleduje, producenti květin ročně spotřebují téměř 363 tisíc kilo pesticidů. Polovinu z toho tvoří methyl bromid, které byl v Holandsku zakázán již před deseti lety. Bylo prokázáno, že se velkou měrou podílí na znečištění podzemní vody a ovzduší.⁴¹

Kromě používání v Evropě nebo USA zakázaných pesticidů, je velkým problémem jejich nadměrná spotřeba. Květinářství je obecně považováno za jedno ze zemědělských odvětví, které spotřebovává nejvíce pesticidů.⁴² I přesto, že se jedná o zemědělské odvětví, není používání pesticidů nijak regulováno nebo omežováno. Prostý argument zní: květiny nejsou k jídlu, proto nemusí podléhat přísným předpisům jako potraviny. Vysoce intenzivní spotřeba pesticidů je podporována dalším předpisem. Jedná se o tzv. fyto-sanitární směrnice, které jsou pro každou zemi různé. Nejpřísnější rostlinolékařské požadavky má USA a Japonsko.⁴³ Nicméně holandské květinové burzy dodržují extrémní americké a japonské požadavky, aby květiny, s kterými obchodují, mohly jít do kterékoliv země. Aby mohli producenti přísná rostlinolékařská kritéria splnit, aplikují zbytečně nadměrné a často jen preventivní dávky agrochemikálií. Ke stejným důsledkům vedou nesmyslné nároky na „standardizaci květin“.

Rizika spojená s používáním pesticidů

metrických tun zakázaných, registrovaných nebo výrobou pozastavených pesticidů bylo v letech 1992 - 1994 vyvezeno z přístavů Spojených států.

⁴¹ Vláda USA prohlásila, že se bude snažit užívatí methyl bromidu redukovat a do roku 2005 eliminovat úplně. Už tehdy se však předpokládalo, že se tento návrh setká s odporem ze strany zemědělských společností, které po desetiletí vedou úspěšný boj proti zákazu této chemikálie (Hattam, 2001).

⁴² Objem použitých chemikálií závisí na druhu květin. Například lilie vyžadují téměř 250 kg/ha/rok. Méně náročné jsou karafiáty, alstromérie nebo gerbery (Maharaj-Dorren, 1995: 100). Případová studie z Ekvádoru se zmiňuje, že mladé růže vyžadují 4 kg/ha dusičnanu draselného denně (!) (Palán-Palán, 1999).

⁴³ Někdy se o těchto fyto-sanitárních předpisech hovoří jako o tzv. ne-celních dovozních bariérách. Najde-li se na květinách jakýkoliv, byť jediný hmyz, celému nákladu může být odmítnut vstup do země.

Největší rizika květinové výroby jsou spojena s používáním pesticidů. Květinová výroba je založena na krátkém cyklickém produkčním procesu vyžadujícím extenzivní užití agrochemikálií, které mohou mít negativní dopady na životní prostředí.

Důležitá a výstižná je závěrečná poznámka, kterou učinili autoři případové studie květinových farem v Ekvádoru: „*Ačkoliv není důkaz o nepříznivých účincích na životní prostředí a zaměstnance, nadměrné užívání chemikálií a umělých hnojiv může představovat nebezpečí v případě, že jsou květinové farmy geograficky koncentrované*“ (Palán-Palán, 1999). Často se hovoří například o možné kontaminaci půdy, nicméně našla jsem pouze jedinou půdní expertizu prováděnou v regionu květinových farem. Výzkum probíhal v Keni na květinových plantážích tamější největší společnosti Sulmac. Nálezy ukazují na vysoké zamoření půdy hlísty. K vyhubení nebo snížení zamoření se používají některé chemikálie/fumiganty, které jsou aplikovány přímo do půdy. To vede ke zvyšování míry chemikálií obsažených v půdě. Toxicita půdy, včetně nálezů mědi, je rovněž dalším limitujícím faktorem. Problémem je také větrná eroze (Atkilt-Rossiter, 2001: 25).

Z jiných studií je patrné, že bolestivějším problémem květinového průmyslu je voda. Spotřeba vody v květinovém průmyslu je enormně vysoká. Různé zdroje udávají různá čísla.⁴⁴ Regiony, kde jsou koncentrovány květinové plantáže, se (zvláště v období sucha) potýkají s nedostatkem vody pro místní obyvatele. Obrovské plochy květin vyžadují takovou spotřebu vody, která je za hranicí udržitelnosti regionu. Proto se již některé regiony (např. kolumbijské Tenjo) snaží další rozšiřování květinových farem omezit. Nadměrné aplikace pesticidů a jiných agrochemikálií v kombinaci se špatným vodním managementem často způsobují kontaminaci vodních toků a podzemní vody, jejíž hladina neustále klesá. Mnoho společností nemá čističku užitkové vody a většina agrochemikálií se dostává do vodních toků a do podzemní vody. Byly prokázány případy vypouštění reziduí pesticidů přímo do vodní komunikace. Holandská zkušenost je zřejmá: voda v regionech, kde se pěstují květiny, je od sedmdesátých let považována

⁴⁴ Autorka řádků o květinovém průmyslu v *The Ecologist* píše o 80 tisících litrů vody denně, které spotřebuje velká květinová farma (Hargreaves-Allen, 2003: 35). Jiný zdroj hovoří o tom, že jeden hektar květin vyžaduje přes 900 kubických metrů vody na měsíc. Tradiční zemědělec (ve stejných podmínkách) potřebuje 1 kubický metr vod/ha/měsíc (Tamayo, 2006). Další průzkum z Ugandy vypovídá o 60 tisících litrů/ha/den (Asea-Kaija, 2000).

za nevyhovující pro úpravu pitné vody. Předpokládá se, že podzemní voda zůstane kontaminována a nevhodná, ještě po několik dalších generací (Maharaj-Dorren, 1995: 102).

Uvedme jeden výmluvný příklad hovořící za všechny. V Keňi jsou květinové farmy nejvíce koncentrovány v oblasti kolem jezera Naivasha.⁴⁵ Jednak kvůli zdánlivě neomezenému vodnímu zdroji, ale také poměrně blízkému letišti v Nairobi. Již v roce 1995 upozorňovali žurnalisté Maharaj a Dorren na možné budoucí problémy s dostupností vody v tamějším regionu. Problémy s dodávkou vody byly časté již tehdy a velké farmy začínaly v rámci šetření vodou zavádět systém kapkového zavlažování. Hladina vody v jezeře klesala, ale nebylo jisté, zda je to skutečně způsobeno expanzí květinového průmyslu. Ekologové varovali před obrovským množstvím nebezpečných pesticidů a hnojiv, které odtékají z květinových plantáží. A to i přesto, že vědecké expertízy tehdy odhalily v jezeře jen nevýznamný stupeň reziduí pesticidů (Maharaj-Dorren, 1995)

Nejnovější zprávy potvrzují, že se neblahé prognózy ohledně udržitelnosti regionu začínají vyplňovat. Od roku 1997 je oblast sužována opakovaným a nezvykle dlouhým suchem. Hladina vody v jezeře strmě klesá a jezero čím dál více přitahuje pozornost ekologů, kteří se snaží dokázat, že květinový průmysl ohrožuje vzácné ekosystémy. Květinové plantáže se rozprostírají na 20 tisících km² úrodné půdy okolo jezera a znemožňují přístup k dodávkám pitné vody pro místní obyvatele, jejichž počet rychle stoupá. Za posledních 20 let vzrostla populace ze 7 tisíc na 300 000 obyvatel, k čemuž nepochybně přispěla i expanze květinového průmyslu, který vytváří statisíce pracovních míst (Ardery, 2006).

V okolí květinových farem bývá pesticidy kontaminována nejen půda a voda, ale i vzduch. Ze všech toxických úniků jde téměř 90% do atmosféry. V důsledku toho bylo v regionech, kde se pěstují květiny, zjištěno vysoké množství pesticidů v suchých i mokřých srážkách (prach a déšť) (Maharaj-Dorren, 1995: 101). Část těchto škodlivých emisí dopadne v blízkém okolí.

⁴⁵ V roce 1995 bylo jezero Naivasha označeno Ramsarskou úmluvou jako mokřinový ekosystém s mezinárodním významem díky vysoké diverzitě flóry a fauny.

Ačkoliv jsou negativní dopady methyl bromidu dobře známy, květinový průmysl jej ve velké míře stále používá. Methyl bromid je vysoce efektivní, širokospektrální plynný dezinfekční prostředek, který se používá k vyhubení všech půdních organismů (tj. nejen těch nežádoucích). Primárně se používá pro dezinfikování půdy, ale také v posklizňovém procesu a jako karanténní ošetření. Methyl bromid je považován za látku, která se významně podílí na poškozování ozónové vrstvy země.⁴⁶ V některých průmyslově vyspělých zemích bylo používání methyl bromidu buď zcela zakázáno nebo značně omezováno. Z důvodů, které byly jmenovány již v předcházející kapitole, se ale methyl bromid v květinovém průmyslu stále hojně používá, zejména v zemích třetího světa.

Používání nadměrného množství pesticidů a jiných agrochemikálií má zcela jistě negativní dopady také na místní flóru a faunu. Pesticidy (např. DDT) se snadno mohou dostat do potravního řetězce, například skrze včely a motýly sedající na pesticidy denně zkrápěné květiny. Žádná studie se však o tomto riziku slůvkem nezmiňuje. Negativní dopady na místní ekosystémy jsou jen zřídka jmenovány jako negativní projevy květinového průmyslu.

Téměř opomenutým, ale přesto závažným problémem, je nakládání s odpady. Pevný odpad, který květinové farmy vytvářejí (ať už se jedná o kontaminovanou půdu, odmítnutý náklad květin nebo obaly od pesticidů) je vesměs kontaminován a je nutné jej bezpečně zlikvidovat. Investice do odpadového managementu jsou vysoké a mnohé farmy na nějaké bezpečné nebo zodpovědné nakládání s odpady zcela rezignují.⁴⁷

Další environmentální rizika květinového průmyslu

⁴⁶ Brominy, které methyl bromid obsahuje, jsou 55krát více zhoubnější, než-li chlór.

⁴⁷ Příkladem toho, jak je s nebezpečným odpadem nakládáno, může být ještě donedávna běžná praxe v Kolumbii. Tamější květinové farmy prodávaly nebo rozdávaly rostlinný odpad (karafiátové stonky apod.) místním farmářům, kteří jimi krmili dobytek. Mléko z těchto krav bylo určeno pro místní spotřebu nebo bylo prodáváno do okolních měst, včetně hlavního města Bogoty. Po určité době bylo zjištěno, že mléko je silně kontaminováno pesticidy (Deceptive Beauty, 2005: 11).

Květinový průmysl nepředstavuje environmentální riziko pouze ve spojení s bez limitním používáním agrochemikálií. Mnohá a veřejnosti méně známá environmentální rizika souvisí se samotnými principy fungováním květinového průmyslu. Odkazují na ně jen jakési mimoděké poznámky v několika málo studiích. Ostatní lze spíše jen domýšlet či porovnávat s podobnými a známějšími případy. Konkrétně mám na mysli dopady květinového průmyslu na místní biodiverzitu a krajinný ráz. Květinové farmy bývají často zakládány v cenných lokalitách, mnohdy kvůli expanzi květinových farem dochází k významnému odlesňování krajiny (např. Guatemala). Odlesňování úzce souvisí s erozí půdy a schopností zadržování vody v krajině, což může být z těchto důvodů budoucím a citelným problémem regionu. Jinde, jako například v Keňi, jsou ohrožovány významné a celosvětově chráněné mokřinové ekosystémy. Další otázkou je narušování krajinného rázu. Snad by mohly být květinové plantáže pod širým nebem poutavou barevnou krajinou scénérií, těžko již fóliové haly a skleníky rozkládající se na několika tisících km².

Jiné a méně subjektivní ohrožení místní přírody, než je narušení krajinného rázu, představují invaze cizích druhů a škůdců. Způsob zavlečení je prostý: zásilky nových, většinou v Evropě vyšlechtěných květin. Autoři, Patrick Asea a Darlison Kaija, kteří dokumentovali stav květinových farem v Ugandě, hovoří o tom, že v dovážených zásilkách sadebního materiálu bývá často velké množství chorob a škůdců (Asea – Kaija, 2000). Fytosanitární kontroly na dovoz řezaných květin do EU, USA i Japonska ze zemí tzv. třetího světa bývají velice přísné. Zda-li vůbec existují a jak přísné jsou kontroly při vývozu sadebního materiálu do zemí tzv. třetího světa, jsem se nedopátrala. Zmiňované problémy ugandských pěstitelů vypovídají o tom, že kontroly přepravovaného sadebního materiálu nebudou zřejmě nejčastější a nejdůkladnější. Zavlečení chorob a cizích druhů má zřejmé dopady na místní biodiverzitu a může představovat velký ekologický problém.

U šlechtění nových variet květin ještě na okamžik zůstaneme, i když se na něj podíváme poněkud z jiné stránky. Většina nových květinových variet vzniká za pomoci klasických šlechtitelských metod, ale v centru současného zájmu tohoto lukrativního obchodu stojí genetické modifikace květin. Genetická změna může učinit rostlinu odolnější vůči různým chorobám nebo škodlivému hmyzu. Také může způsobit, že

květina bude nasazovat více květů, čímž se relativně zvýší produktivita. Díky genetické modifikaci může mít květina delší trvanlivost. A v neposlední řadě, genetickými úpravami mohou vznikat takové barevné kombinace květin, které nejsou pro daný druh vůbec typické a v přírodě je nenaleznete⁴⁸ (Deceptive Beauty, 2005:12). Tyto v podstatě módní rozmary jsou nejlukrativnějším odvětvím celého květinového průmyslu. Výše vyjmenované, lze chápat jako nejčastější argumenty pro genetickou modifikaci komerčně pěstovaných řezaných květin. Na druhou stranu existuje kritický zájem o environmentální i zdravotní účinky genetických manipulací, sveřepé odmítání nebo nedůvěra a opatrnostní tón volený v souvislosti s tímto tématem. Tato strana se snaží shromáždit argumenty, které by varovaly před negativními dopady genetických modifikací. Jejich argumenty proti genetickým úpravám řezaných květin vyznívají prozatím spíše intuitivně.

Téma genetických modifikací má charakter složitého etického problému. V případě genetické manipulace potravinových plodin se zdají být argumenty pro genetické úpravy snad ještě logické, ale komu poslouží genetická úprava řezaných květin? Je otázkou, zda je poptávka po exotických barvách květin skutečně vyvolána znuděnými zákazníky květinářství nebo se jedná o vysoce výnosný obchodní tah? Do jaké míry poslouží geneticky upravované květiny pěstitelům v rozvojových zemích? Rostliny sice mohou získat určitou dávku odolnosti vůči chorobám, ale cena, respektive honoráře, které za ně platí jsou enormně vysoké. Nejsou nakonec jen velice lukrativním obchodem pro společnosti, které tyto geneticky upravené květiny vytvořily?

Environmentální dopady spojené s distribucí květin

Distribuce ze vzdálených destinací na Severské trhy je zajišťována leteckou dopravou, výjimečně lodní nákladní přepravou (zejména mezi Střední Amerikou a Floridou). Z velké části bývají květiny letecky přepraveny do Amsterdamu, kde jsou na blízkých nizozemských burzách vydraženy a poté putují do cílových odbytišť. Často

⁴⁸ Květinový průmysl v Kolumbii v roce 2000 odzkoušel pěstování první geneticky modifikované květiny – modrého karafiátu. Novou módní barvu mu poskytly geny z modrých petúnií.

náklady květin neefektivně křižují přes celou zeměkouli.⁴⁹ Do okolních evropských zemí bývají květiny z Amsterdamu, Londýna nebo Frankfurtu rozváženy kamionovou dopravou. Frekvence letů, které zásobují evropský trh květinami je neuvěřitelně vysoká. V roce 1995 odlétalo z Kolumbie každé tři hodiny jedno 35 tunové nákladní letadlo plné řezaných květin, aby uspokojilo poptávku ze zámoří; jeden jediný holandský vývozce květin měl týdně pronajatých dvanáct letadel typu Boeing 707 s dodávkou čerstvých řezaných květin pro lety z Nairobi do Amsterdamu (Maharaj-Dorren, 1995: 40). To bylo před více jak deseti lety. V 90. letech měl trh s květinami stále ještě rázně nakročeno kupředu, teprve zhruba před čtyřmi lety začalo období mírné stagnace. Z toho lze odvodit, že objemy přepravovaných květin od roku 1995 bezpochyby ještě vzrostly, stejně tak nákladní letecký provoz.

Způsob distribuce i vysoká frekvence transportů zavdává příčinu nahlížet na květinový průmysl jako na významného znečišťovatele. Jako na průmyslové odvětví, které významně přispívá ke znečišťování ovzduší, podílí se na porušování ozónové vrstvy země a v souvislosti s tím i na změnách klimatu. Letecká doprava vytváří obrovské množství emisí skleníkových plynů, navíc není regulována Kjótským protokolem. Mezinárodní standardy pro emise z letadel berou v potaz pouze emise na letištích a v jejich okolí; nepřihlíží se k emisím při letu na cestovní letové hladině, ačkoliv tyto emise rovněž přispívají k celkovému oteplování ovzduší. Letecké palivo doposud není zatíženo spotřební daní, přestože spotřeba paliva je značná.⁵⁰ Letecká přeprava je zároveň náročná na spotřebu kyslíku a způsobuje hlukové a světelné znečištění. V souvislosti s debatami o změnách klimatu a čistotě ovzduší, které se přinejmenším v Evropě stávají více častými, se ocitá letecká přeprava květin ve střetu s environmentálními principy. Nyní ve střetu prozatím pomyslném. Hovoří se o neudržitelnosti těchto jednosměrných typů transportů a přísných omezeních, které se údajně v nejbližší budoucnosti letecké nákladní přepravy dotknou. Je otázkou, co způsobí tato omezení v rozvojovém světě, respektive jak se tato omezení dotknou

⁴⁹ Typické bývají případy, kdy jsou květiny vypěstované v Keňi dopraveny na letiště v Nairobi, odkud letí do Amsterdamu. Zde jsou během několika minut vydraženy a opět naloženy do letadla, které je přepraví do Tokya nebo třeba New Yorku (Maharaj-Dorren, 1995: 40)

⁵⁰ O spotřebě leteckého paliva výstižně pojednává příklad s vázou dovážených květin: kytice o deseti květech o váze 400 gramů, kterými si okrášlíte slavnostní stůl, obsahuje kromě vody také přes půl litru ropy (Maharaj-Dorren, 1995: 42).

pěstitelů v zemích tzv. třetího světa, kteří se na lukrativně vyhlížející obchod s květinami nechali nalákat.

9 ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ KVĚTINOVÉHO PRŮMYSLU: certifikace květin

V některých zemích se zákazníci květinářství stávají náročnějšími spotřebiteli. Samozřejmostí je kvalita květin, ale spotřebitelé začínají věnovat daleko více pozornosti podmínkám, za jakých byly květiny vypěstovány nebo zda květiny neobsahují enormně vysoké koncentrace reziduí pesticidů. K orientaci jim slouží spotřebitelské značky a certifikace takových květin. Tento zájem ze strany spotřebitelů byl s největší pravděpodobností vyvolán medializací problémů v květinovém průmyslu. Jednotlivé programy certifikace bývají výsledkem spojení neziskových organizací, odborů, obchodních asociací a místních vlád, jejichž cílem je snaha tyto problémy řešit. Programy sázejí na sílu informovaných spotřebitelů, která může přinést jistá zlepšení. Zároveň mnoho pěstitelů cítí, že se květinový průmysl ocitl pod drobnohledem nejrůznějších organizací, které se snaží redukovat jeho negativní dopady - sociální i environmentální. Někteří, jako například kolumbijská asociace ASCOFLORES, se snaží tyto snahy předběhnout a zavádějí vlastní environmentální a sociální programy. Na druhou stranu, mnoho dalších producentů má o tomto trendu jen malé tušení.

V rámci květinového odvětví existuje několik různých programů, které se zaměřují na zlepšení podmínek pracovníků, zmírnování negativních dopadů na životní prostředí nebo na možnosti spravedlivějšího obchodu (tzv. fairtrade).

Vůbec prvním programem certifikace květinových farem byl „**Milieu Programma Sierteelt**“ (MPS), který byl vytvořen v roce 1993 v Nizozemsku. Vznikl za účelem redukovat negativní environmentální dopady květinového odvětví a zpočátku byl orientován pouze na nizozemské květinářství. Po prvním roce fungování zahrnoval program 1000 producentů květin. Deset let poté se jeho řady rozšířily na 4000 producentů v různých zemích světa. Program je rozdělen do tří kategorií: A, B, C podle typu environmentálního zatížení; kategorie A je udělována nejvýše environmentálně zodpovědným květinovým farmám. Všechny registrované květinové farmy začínají jako účastníci programu MPS a kategorie je jim udělena až po jednom roce účasti. Zaregistrované farmy si zaznamenávají objemy použitých pesticidů, umělých hnojiv, energie a vody, ale také systém nakládání s odpady. Farmy podléhají pravidelným kontrolám ze strany MPS. Podle zaznamenaných údajů i zjištěných skutečností jsou

farmy bodově ohodnoceny a na základě bodů je jim udělena příslušná kvalifikace A, B nebo C. V roce 2000 byl program MPS rozšířen o sociální standardy pod názvem MPS-GAP (Good Agricultural Practice) a MPS - Socially Qualified Certificate. První z nich byl vytvořen pro mezinárodní řetězce supermarketů, které mají zájem o podmínky, za kterých je zboží vyprodukováno. MPS - Socially Qualified Certificate je další nový program, který je zaměřen na sociální otázky – tj. zdraví, bezpečnost a práva zaměstnanců. Jednotlivé programy jsou rozšířeny mezi producenty v patnácti zemích světa a požadavky jsou přizpůsobené jednotlivým podmínkám dané země (MPS: Annual report 2004). MPS používá několik více či méně pozměněných ochranných známek, které uděluje certifikovaným farmám. Loga se mírně odlišují podle jednotlivých programů.

Obrázek č. 1.: Ochranné známky MPS

Asociace „**Kenya Flower Council**“ (KFC) vznikla v roce 1994 a založilo ji společně šest největších producentů květin v Keňi. Ve spolupráci s tamějším Ministerstvem zemědělství, Ministerstvem práce, institucemi jako je „*Horticulture Crops Development Authority*“ a „*Pest Kontrol Products Board*“ byla vytvořena sbírka určitých zásad, které obsahuje pracovní i environmentální standardy pro oblast květinového průmyslu. Účastníci tohoto programu musí během roční lhůty dosáhnout jednoho ze dvou stupňů tzv. zákoníku. První stupeň se nazývá „stříbrný standard“ a odpovídá konvencím „*Mezinárodní organizace práce*“ (ILO) a místním zákonům. Obsahuje pracovní právo, zdravotní a bezpečnostní standardy a environmentální nařízení. Druhým a prestižnějším stupněm je „zlatý standard“, který zdůrazňuje přísné environmentální standardy. Inspekce se provádějí náhodně a opakují se každých šest měsíců. Certifikovaní účastníci programu mají právo používat logo KFC, které

spotřebitelům oznamuje, že květiny byly vypěstovány environmentálně šetrnějším způsobem.

Obrázek č. 2.: Logo asociace „Kenya Flower Council“ (KFC)

O čtyři roky později, v roce 1998, vzniká v Evropě iniciativa, jejímž výsledkem je „**International Code of Conduct**“ (ICC).⁵¹ Jedná se o jakási základní pravidla „chování“ určená pro produkci řezaných květin, která mimo jiné zdůrazňují: respektování pracovních práv jako je právo zakládat odbory, kolektivní vyjednávání, existenční minimum, přiměřená pracovní doba, dodržování zdravotních a bezpečnostních standardů. Zakázána je dětská a nucená práce a samozřejmě je ochrana životního prostředí a omezené užívání pesticidů a jiných agrochemikálií. Zároveň byla stanovena pravidla pro nezávislou kontrolu dodržování ICC, která mají zefektivnit realizaci celého programu (International Code of Conduct for the Production of Cut-Flowers, 1998). Projekt „International Code of Conduct“ (ICC) se prezentuje tímto logem:

Obrázek č. 3.: Logo projektu „International Code of Conduct“ (ICC)

Dalším známým projektem je „**Flower Label Programme**“ (FLP), který vznikl v roce 1998. Byl založen dvěma hlavními asociacemi, které reprezentují obchod s květinami v Německu – tj. BGI (*German Flower Wholesaler and Import*

⁵¹ Na vzniku „International Code of Conduct“ se podíleli: International Union of Food Workers (IUF), odbory a neziskové organizace v Německu, Nizozemsku a Švýcarsku.

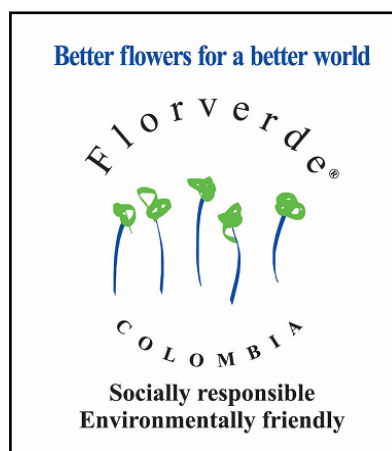
Organization) a FDF (*Professional Association of German Florists*) s pomocí organizací pro lidská práva a odborů. Zpočátku byl zaměřen ryze na environmentální podmínky spojené s květinovou produkcí. Poté, co byly v roce 1999 do projektu FLP zahrnuty standardy ICC (*International Code of Conduct*), je program rozšířen o sociální a pracovní podmínky. Implementace i dodržování pravidel FLP je každoročně náhodně kontrolováno nezávislou inspekcí a za pomoci místních neziskových organizací pro lidská práva nebo odborů. V současnosti je *Flower Label Program* celosvětově rozšířeným programem certifikace, který zahrnuje na 60 producentů květin v Kolumbii, Ekvádoru, Keňi, Jižní Africe, Tanzanii, Zimbabwe a Portugalsku. Celkem pod tento program spadají produkční plochy o rozměru 1000 hektarů s celkovým (přibližným) počtem 15 000 zaměstnanců (*Flower Label Program*, 2004/2005). *Flower Label Program* používá pro certifikaci tato dvě loga:

Obrázek č. 4.: Ochranné známky projektu FLP – vlevo starší logo, vpravo logo zavedené na přelomu roku 2005/2006

Kolumbijská asociace vývozců květin - *Asocolflores*, vytvořila v roce 1996 vlastní program s názvem „**Florverde®**“. Cílem programu je rozšířit mezi producenty květin přijatelné environmentální a sociální praktiky. V nedávné době zavedla *Asocolflores* vlastní program certifikace, které nese stejné jméno, tedy Florverde®. Certifikaci a inspekce provádí nezávislá certifikační společnost SGS (*The Société Générale de Surveillance*). Podle asociace *Asocolflores* je program „*nástrojem, který udržuje ekonomickou, sociální a environmentální udržitelnost a zároveň „je*

dynamickým informačním systémem, který zesiluje neustálý pokrok a vysoké sociální a environmentální standardy pro květinovou produkci“ (Asocolflores: Social and environmental results, 2004 – 2005: 2). Jednotlivé květinové farmy jsou hodnoceny podle vlastních pravidel Florverde® a zároveň podle mezinárodní legislativy a florikulturních standardů. Pěstitelé mohou dobrovolně zažádat o zapojení do programu certifikace. Požadavky, které musí účastníci programu splnit, jsou rozděleny do čtyř stupňů. První dva stupně zahrnují základní a legislativní praktiky jako například školení zaměstnanců o bezpečném nakládání s pesticidy atd. Třetí a čtvrtý stupeň se zaměřují na takové záležitosti jako je podávání zpětné vazby svým zaměstnancům nebo měření dešťových srážek. Základní formulka celého programu zní: „snižovat, znovu upotřebit a recyklovat“. V Kolumbii je zhruba 300 společností, které produkují květiny (s celkovým počtem 600 květinových farem). Do programu Florverde® bylo v roce 2004 přihlášeno 41 společností, které představovali 44% z celkové produkční plochy země. Do programu certifikace bylo zapojeno a certifikace získalo 56 společností, které má právo používat na své květiny a pro jiné reklamní účely logo Florverde® (Kohler, 2003: 41).

Obrázek č. 5.: Ochranná známka programu Florverde®

Mimo tyto programy certifikace existují iniciativy, které se zabývají spravedlivým a etickým obchodem. Jejich posláním je zmírnit negativní účinky, které s sebou přináší volný obchod (zejména pro rozvojové země). Standardy těchto iniciativ jsou zaměřeny na pracovní podmínky zaměstnanců, sociální i environmentální podmínky. To, co je odlišuje od certikačních programů jsou přesahy do obchodní

oblasti. Napomáhají zvyšovat povědomí spotřebitelů a získávat květinovým producentům odběratele certifikovaných výrobků.

Pravděpodobně nejznámější iniciativou a alternativou k volnému obchodu je tzv. „**Fair Trade**“ neboli Spravedlivý obchod. Podle definice se jedná se o takový „*způsob výroby, dovozu i prodeje výrobků a komodit z ekonomicky málo rozvinutých zemí, který respektuje základní konvence Mezinárodní organizaci práce (ILO), prosazuje zásady trvalé udržitelnosti a spravedlivě dělí zisk mezi zaměstnance, výrobce, dovozce a prodejce*“ (Fair Trade: Spravedlivý obchod v České republice, 2004 :1). Ochrannou známkou Fairtrade přiděluje mezinárodní organizace s názvem Fairtrade Labelling Organizations International (FLO). Mezi komodity Fair Trade přibyly v roce 2005 řezané květiny (Fairtrade Standards for Cut Flowers for Hired Labour, 2005). Také ony mohou nést ochrannou známku FAIRTRADE.

Obrázek č. 6. : Ochranná známka pro FAIRTRADE

Podobnou iniciativou je (v České republice) méně známá „**Ethical Trading Initiative**“ (ETI). Vznikla v roce 1998 jako nezávislá nezisková organizace a představuje společenství firem, odborových organizací a nevládních organizací. Jejich společným cílem je zjišťovat a podporovat etické praktiky v pracovně-právních zvyklostech, včetně vykonávání nezávislého ověřování daných požadavků. Nejzazším cílem této iniciativy je zjišťovat, zda pracovní podmínky ve společnostech, které dodávají zboží na trh Velké Británie, splňují nebo převyšují mezinárodní standardy Mezinárodní organizace práce (ILO) (ETI Briefing, 2005). V rámci květinového

průmyslu spolupracuje ETI s květinovými farmami v afrických zemích, které velkou měrou zásobují právě anglický květinový trh. Pokud společnosti splňují dané požadavky, obdrží ochranou známku ETI.

Obrázek č. 7. : Ochranná známka pro „Ethical Trading Initiative“ (ETI)

Poměrně novou iniciativou je tzv. „**Max Havelaar Foundation**“, která se zrodila v roce 2001 ve Švýcarsku. Nadace oceňuje vlastními ochrannými známkami certifikované květinové farmy v Ekvádoru, Keňi, Tanzánii, Zambii a Zimbabwe. Certifikace je zaměřena na všechny zemědělské produkty, které jsou produkovány a prodávány v souladu s mezinárodními kritérii pro fairtrade a standardy ILO. Vývozci květin prodávají své květiny pod logem Max Havelaar, což jim zaručuje vyšší ceny než na volném trhu. Tento rozdíl se samozřejmě odráží na konečné spotřebitelské ceně, která je vyšší než u běžných květin. I přes vyšší cenu je ve Švýcarsku poptávka po květinách s logem „Max Havelaar Foundation“ nečekaně vysoká. Po jednom roce existence (!) projektu dosáhl objem prodaných certifikovaných květin úctyhodných 40 milionů květin. Tvoří tak 5% podíl na trhu s květinami ve Švýcarsku (Codes of Conduct in the Cut-Flower Industry, 2003).

Obrázek č. 8. : Ochranná známka iniciativy s názvem MAX HAVELLAR

Výše zmíněné programy certifikace a iniciativy rozhodně netvoří konečný výčet, ale jedná se o nejznámější programy. Je zajímavé, že USA nemá žádný národní certifikační program květinových farem. Přesto se několik různých společností, asociací nebo individuálních pěstitelů vydalo vlastní cestou zvyšování sociálních a environmentálních standardů⁵² (Kohler, 2003:45-46).

Omezení a nedostatky programů certifikace květin

Úspěšnost těchto programů se od jednoho k druhému různí. Některé programy jsou primárně zaměřeny jen na konkrétní rozvojové země, jiné se snaží prosadit se celosvětově. Srovnávat by bylo těžké. Nicméně všechny z nich se potýkají s podobnými problémy a většinou si jsou vědomé omezení, která s sebou certifikace přináší.

Domnívám se, že velkým problémem těchto iniciativ je jejich etnocentrický charakter, který je jednou z možných příčin malé úspěšnosti. Některé organizace totiž aplikují v zásadě jeden jediný modelový program do všech zemí nedbaje na rozdílnosti. Stejný model nabízejí v afrických i latinskoamerických zemích, aniž by braly v úvahu rozdílný sociální, politický, geografický, ekonomický a kulturní kontext. Velice zřetelné je to na příkladu vývozních odbytišť dané země. Kolumbie a Ekvádor dodávají květiny především do USA, kde jsou evropské certifikační programy takřka neznámé. Proto se zde setkávají jen s malým zájmem ze strany producentů. Na druhé straně, africké země dodávají květiny převážně na evropský trh, kde je povědomí spotřebitelů o jednotlivých (národních) programech certifikace daleko vyšší. Logicky stoupá i poptávka po takových květinách a afričtí producenti jsou vůči zavádění programů certifikace přístupnější. Velkou roli hraje také fakt, jací producenti nebo vlastníci květinových farem v té které zemi převládají. Pokud v Tanzánii převažují v květinovém odvětví zahraniční nadnárodní firmy, Zimbabwe je charakteristická místními komerčními velkopěstiteli a v Ugandě naopak převládají malé domácí farmy, lze předpokládat, že to ovlivní úspěšnost programu. Nehledě pak na rozdíly v přírodních podmínkách jednotlivých zemí.

⁵² Příkladem může být americká společnost *Dole Fresh Flowers*, která je součástí nadnárodní korporace *Dole Food Company*. Ta se snaží splnit standardy ISO 14001 dle *International Standard Organization* (ISO).

V některých případech (především v latinskoamerických zemích) řeší inspektoři, kteří provádějí kontrolu zúčastněných květinových farem, dilema přísné kontroly. Inspektoři často z bezmoci slevují z přísných standardů certifikačního programu, neboť cítí, že by vyžadování naprostého dodržování pravidel mohlo většinu producentů odrazovat od účasti. Domyšleno do konce, mohlo by to způsobit zhroucení celého programu. Z těchto důvodů se v praxi uchylují například k tomu, že schválí certifikaci i pro květinovou farmu, která nesplňuje veškeré požadavky, a poté dají producentům určitou dobu na zlepšení podmínek. V jiných případech upozorňují producenty na chystanou prověrku předem a ta se navíc vykonává pouze jedinkrát do roka. Olga Tutillo, členka zaměstnaneckých odborů květinového průmyslu v Ekvádoru, hovoří o certifikaci květinových farem velice obezřetně. Hovoří o tom, že sice během doby, kdy producenti usilují o získání certifikace probíhají jistá zlepšení, nicméně časem se producenti po udělení certifikace stanou vůči daným pravidlům laxní (Multinational Monitor: *Do we not bleed?* 2005).

Dalším úskalím je roztržitost jednotlivých („národních“) certifikačních programů, která není dobrá jak pro spotřebitele tak pro producenty. Jak se vyznat ve změní ochranných známek? Které z nich jsou jen reklamním trikem a které ne?⁵³

Jiným problémem je nedostatek nátlakových a nápravných mechanismů. Pakliže neexistují žádné sankce za nedodržení pravidel certifikačního programu, producenti jednoduše odstoupí od programu. Jen málokteré květinové farmy znovu usilují o získání certifikace, když pravidla jsou tak přísná a poptávka po certifikovaných květinách tak malá.

Samotné organizace (např. FLP) jsou si těchto nedostatků většinou vědomé a na program certifikace nepohlížejí jako na konečné řešení problémů. Ne vždy je totiž certifikace květin dostatečnou garancí dodržování pracovně-právních, sociálních a environmentálních standardů. Přesto mohou a rozhodně svým dílem přispívají k jistému zlepšení. Snad by měly být chápány jako způsob, jak ukázat místním organizacím (odborům) a pracovníkům prostor ke zlepšování pracovních podmínek a podnítit v nich

⁵³ Podobným problémům ostatně čelí i certifikace bio potravin. Země mají většinou již vlastní, zavedené ochranné známky, které již vstoupily do povědomí spotřebitelů. Spotřebitele bio potravin pak mohou mást odlišné národní ochranné známky, které neznají.

vlastní snahy. Tato situace však naráží na skutečnost, že pracovníci si častokrát vůbec nejsou vědomi svých práv nebo toho, že jejich zaměstnavatel podléhá standardům nějaké certifikace, která jim může přinést výhody (Codes of Conduct in the Cut-Flower Industry, 2003).

Řešením rozhodně není ani bojkot květin ze strany spotřebitelů v průmyslově vyspělých zemích světa. Květinový průmysl i přes veškeré nedostatky dává práci mnoha lidem v rozvojových zemích.⁵⁴ Na druhou stranu ani řešení problémů, jak je představují programy certifikace, nejsou dostatečná a neobejdou se bez jiných opatření a strategií. Na mysli mám především nutnost zavedení silnějších zákonů ohledně ochrany životního prostředí i práv zaměstnanců, nebo respektování svobodného uzavírání zaměstnaneckých odborů v dané zemi.

⁵⁴ Květinový průmysl v Keňi, který je v podstatě soustředěn v jediném regionu s názvem „Rift Valley Province“ v okolí jezera Navaisha, vytváří pracovní místa pro 500 000 lidí (Rioba, 2005: 4). To představuje samozřejmě velký vklad. Na druhou stranu: jaké jsou asi důsledky takovéto pracovní migrace? Je taková expanze vůbec udržitelná?

10 ANALÝZA SITUACE V ČR - na základě existujících dat

Historie a současnost květinářství v ČR

Jen málokterá řezaná květina, kterou si můžeme koupit v květinářství, je vypěstována v ČR. Spíše by se dalo hovořit o velikém štěstí a úsilí, pokud by jste dnes chtěli takovou květinu v obchodě koupit. Pěstování řezaných květin pro komerční účely jakoby v České republice úplně vymizelo, ale nebylo tomu tak vždy. Pěstování květin mělo v Čechách dlouholetou tradici. Již v 19.století se v českých zemích uplatňovalo pěstování a prodej květin na živnostenském principu. Podobně jako řemeslníci v jiných oborech, získali i čeští zahradníci nejen v rámci CK-monarchie, ale i v Německu, Francii a Nizozemsku, dobré jméno. V období 1. republiky, a v podstatě až do druhé světové války, byla produkce květin rozptýlena do malých (rodinných) podniků. Cizokrajné květiny byly do Čech dováženy a české květiny byly naopak s úspěchem vyváženy do okolních zemí. Co do objemu byla předválečná ČSR soběstačná, dovozy i vývozy květin byly takřka rovnocenné (Situční a výhledová zpráva MZe ČR, 1995).

Po druhé světové válce, a zvláště pak za dob normalizace a kolektivizace, u nás všechna soukromá zahradnictví vymizela. Často byla rodinná zahradnictví začleněna do státních zemědělských podniků a služeb nebo v horším případě zlikvidována úplně.⁵⁵ Za komunistické éry byl dovoz květin do značné míry regulován. Mírné oživení produkce a spotřeby nastalo až v 70. letech, kdy některé zahradnické podniky investovali do staveb modernějších skleníků a technologií. Malé skleníky, velké plochy pařenišť a relativně velké plochy volné půdy určené pro pěstování květin byly nahrazeny kompaktními skleníkovými plochami tak, jak je známe dnes. Na pěstování květin nebyly uvolňovány žádné dotace a zahradnictví nebylo předmětem centrálního řízení státu, proto mělo již od roku 1969 relativní volnost při utváření cen. Tehdejší ceny byly odrazem nákladů výroby a odbytu a ekonomika byla zkruslována umělými zásahy. V této souvislosti se pak nutně jevílo zahradnictví (potažmo květinářství) jako úspěšná hospodářská činnost (Bjalkovová, 2000).

⁵⁵ Příměstská a městská zahradnictví byla nejčastěji začleněna pod patronaci „technických služeb“ toho kterého města.

Největšího rozmachu dosáhlo československé květinářství v letech 1983 -1988. Od roku 1989 začíná produkce klesat. Nikoliv však spotřeba, která se naopak od 70. let soustavně zvyšuje. Do roku 1989 byla ČSSR ve spotřebě řezaných květin více než z 50% soběstačná, dováženy byly pouze exotické květiny. Objem dovozu řezaných květin od roku 1990 neustále stoupá a od roku 1990 v srovnání s rokem 1997 stoupl téměř 23krát. Nezvyklý nárůst objemu dovozů je zřejmě dokladem zvyšující se spotřeby řezaných květin, ale i klesajícího objemu domácí produkce, kterou čeští producenti neumí na trhu prodat.

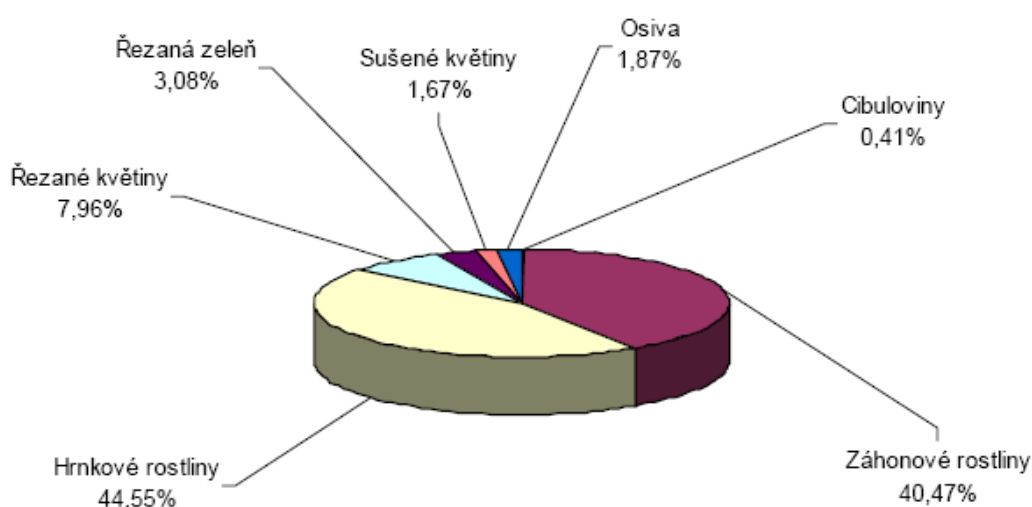
Rychlý ústup domácí produkce řezaných květin na úkor dovozů je vysvětlován několika různými důvody. Lépe je však mluvit o vzájemné součinnosti několika příčin, které se udály po roce 1989. Mezi ty nejdůležitější, které způsobily postupnou ztrátu trhu a oslabení domácích producentů, bezpochyby patří období transformace, privatizace, otevření československé ekonomiky světu a liberalizace obchodu. Pomalá transformace, privatizace a nevyřešené vlastnické vztahy zapříčinily oslabení tuzemských květinářů. Tohoto útlumu využily silné zahraniční firmy a začaly úspěšně expandovat na nové a nedostatečně pokryté trhy nově vzniklých tržních ekonomik, tedy i do bývalého Československa. Široký, neokoukaný sortiment květin a nízké ceny pak lehce vytlačily domácí výrobce z trhu. Nasazení dumpingových cen již jen dokončilo zhroucení tuzemské produkce řezaných květin téměř úplně (Bjalkovová, 2000: 2).

Dnes se o tuzemské květinářské produkci obecně hovoří jako o jednom z mála zemědělských odvětví, které vykazuje průměrně 10 -15% nárůst produkce. Rostoucí trend českého květinářství je ale především (a pouze) zásluhou pěstování hrnkových květin a záhonových rostlin. Naopak dlouhodobě dochází k patrnému odklonu od pěstování čerstvých řezaných květin (Drašnarová, 2005: 1). V současnosti se řezané květiny dováží do České republiky z 98% celkové nabídky trhu (Presová, 2005).

Jak již bylo zmíněno výše, hrnkové a záhonové květiny zaujímají největší podíl na objemu tuzemské květinářské produkce (44, 5% a 40,5%). Tento trend je ostatně patrný v celé Evropě. Následující schéma (č.2) ukazuje ostatní podíly květinářské produkce, přičemž zajímavé je téměř 8% zastoupení řezaných květin. Při mém pátrání a

rozhovorech s odborníky jakoby však produkce řezaných květin zcela vymizela.⁵⁶ Toto procento je totiž vůči celkové spotřebě naprosto nepatrné. Tuzemská produkce, i když zaujímá třetí místo v podílu objemu tuzemské produkce, dokáže zajistit pouze 3-4% celkové spotřeby řezaných květin v ČR. Toto číslo je navíc ještě zkráceno o určitý podíl vývozu, kdy jsou české květiny vyváženy do okolních zemí jako je Slovensko, Polsko nebo Německo.

Schéma č. 2 – Struktura tuzemské květinářské produkce v roce 2004

(zdroj: *Situační a výhledová zpráva MZe ČR 2005 : Okrasné rostliny*)

Příčiny úpadku tuzemské produkce květin po roce 1989 byly zmíněny již výše. Od roku 1997 se české květinářství mírně vzchopilo a dokonce vykazovalo každoroční trend vzestupu, za které mohly především hrnkové a záhonové květiny. Je otázkou, proč se nevzchopilo také pěstování řezaných květin? V situační a výhledové zprávě z odvětví okrasných květin pro rok 2003 jsem našla následující vysvětlení. Květinářství je úzce spojeno s pěstováním květin ve sklenících.⁵⁷ Skleníkové hospodářství je proto pro konkurenceschopnost tohoto sektoru výjimečně důležité, ne-li rozhodující. Většina

⁵⁶ O úpadku pěstování řezaných květin úsměvně hovoří situace, kdy jsem se vydala získat rozhovor s odborníci ze Svazu květinářů a floristů ČR. Na otázku o produkci řezaných květin v ČR mi bezprostředně odpověděla, že „řezanka se u nás už nepěstuje“. Teprve po mé reakci a chvilkovém tápání a rozmyšlení si vzpomněla na dvě společnosti, které by se snad mohly ještě produkcí řezaných květin okrajově zabývat.

⁵⁷ V České republice jsou květiny pěstovány na 126 ha krytých ploch (z toho 115 ha zaujímají skleníky) oproti venkovním plochám, které činí 89 ha.

skleníků v České republice byla postavena do roku 1991, přičemž průměrné stáří skleníků je asi 34 let. Květinová produkce je vysoce náročná na energetickou spotřebu. Jak ukazuje schéma č.3 , parametry českých a moravských skleníků jsou v porovnání se zahraničními moderními typy energeticky nevyhovující a technologické zařízení často podprůměrné. Z těchto důvodů potřebuje český květinářský podnik minimálně 2x více zaměstnanců na jednotku produkce než evropský podnik (Situační a výhledová zpráva, 2003: 25).

Schéma č. 3: Porovnání nákladů na vytápění skleníků

Porovnání nákladů na vytápění skleníků

Skleníky	Max. spotřeba tepla/ha		Roční spotřeba tepla/ha		
	Gcal/hod.	GJ/hod.	Gcal/rok	GJ/rok	Kč/ha/rok
Tuzemské skleníky bez clony	3,2	13,41	8 150	34 000	8 500 000
Zahraniční skleníky bez clony	2,4	10,12	6 200	2 600	6 500 000
Zahraniční skleníky se clonou	1,2	5,06	4 000	16 750	4 187 500

Pramen: Svaz květinářů a floristů

(Zdroj: přejato ze Situační a výhledové zprávy MZe ČR 2003: Okrasné květiny)

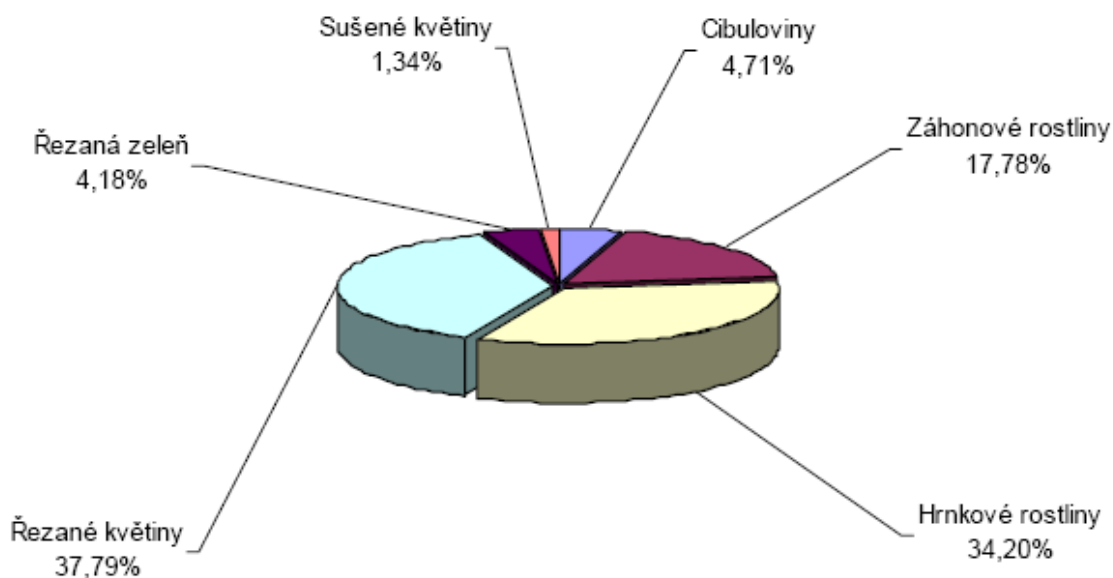
I kdybychom vzali v potaz možnou modernizaci českých květinářských podniků, je provoz skleníků speciálně v zimních měsících roku pro pěstování řezaných květin v podstatě neúnosný a vzhledem k cenám dovážených květin ani nerentabilní. Navíc programy podpory a dotací ze strany státu se na modernizaci skleníků určených pro květinou produkci nevztahují a zřejmě ani v blízké budoucnosti nebudou. Dalším důvodem může být velice úzký a léta tradiční sortiment, který v České republice zaujímají karafiáty, gerbery a růže. Nárůst vykazuje snad jen produkce takových květin, které výrazně obohacují sezónní trh, a z nichž mnohé nemusí být pěstovány ve sklenících, např. mečíky, narcisky, tulipány nebo jiriny. Toto úzké složení sortimentu nemůže konkurovat dovozu řezaných květin, které jsou dováženy v plně kompletním klasickém sortimentu a navíc s nabídkou exotických nebo módních květů. O co je pro odběratele jednodušší odebrat cenově srovnatelné (ne-li nižší) květiny v plném sortimentu od jednoho dovozce, než získávat nestálou produkci několika málo druhů u českých producentů.

Spotřeba a užití řezaných květin v ČR

Na rozdíl od většiny evropských zemí se spotřeba květin (obecně) v České republice neustále každoročně zvyšuje. Rostoucí spotřeba může být vysvětlena zvyšující se kupní silou obyvatelstva, ale také čím dál vyšším zájmem o kulturu bydlení. Květiny slouží nejen jako dárkový předmět, ale ve stále více se jich využívá pro dekoraci domovů, pracovišť nebo veřejných prostorů. Vyšší zájem o květiny je často vysvětlován také přeměnami užitkových zahrad v zahrady okrasné.

Nejvyšší podíl na spotřebě si léta zachovávají řezané květiny, nicméně za poslední roky je rychle dotahují květiny hrnkové (viz schéma č.3). I přesto, že si řezané květiny stále udržují nejvýznamnější pozici, na rozdíl od hrnkových zaznamenávají znatelný pokles zájmu spotřebitelů – oproti roku 2003 se snížila spotřeba řezaných květin zhruba o 10% (Situční a výhledová zpráva MZe ČR, 2003:32 a 2005: 27).

**Schéma č. 4 - Struktura spotřeby květinářských produktů v roce 2004
ve spotřebitelských cenách (v mil. Kč) – přepočteno na %**

$N = 7\,761,7$ (v mil.Kč)

(zdroj: Situční a výhledová zpráva MZe ČR 2005 : Okrasné rostliny)

Ze schématu č.3 vyplývá, že v roce 2004 utratili obyvatelé České republiky celkem za květiny 7 761,7 miliónů Kč. Na druhou stranu nelze brát tyto statistické údaje zcela vážně a rozhodně je nelze považovat za absolutní. V květinářských kruzích je obecně známo, že velká část řezaných květin k nám totiž ilegálně proudí ze sousedního Polska.⁵⁸

Spotřebitelé mají možnost nákupu řezaných květin (a květin obecně) na několika různých místech. Prodejní síť je poměrně hustá, jen co se týká maloobchodních prodejen květin (květinářství) zahrnuje zhruba 2000 prodejních míst. Tento počet zahrnuje kamenné květinové obchody (květinářství) a pouliční květinové stánky (kiosky), jejichž podíl na celkovém objemu prodeje činí 60 %. Ostatní podíl (v rozmezí 30 – 40%) zaujímají obchodní řetězce – supermarkety (zvláště pak tzv. řetězce pro hobby sektor). V jejich nabídce převažují hrnkové květiny, osivo a substráty, přičemž řezané květiny jsou zastoupeny jen v zanedbatelné míře (Situační a výhledová zpráva MZe ČR 2003:27). V zahraničí jsou naopak řezané květiny k dostání téměř ve všech velkých obchodních řetězcích a zaujímají velký podíl na celkovém objemu prodeje řezaných květin. Byly bychom nedůslední, kdybychom alespoň nezmnínili jiná místa prodeje řezaných květin, které situační zpráva Mze vůbec neuvádí. Jedná se o prodej řezaných květin na městských tržištích, benzínových čerpacích stanicích nebo v zahradnictví (!). Zapomenuta je ale také stále více oblíbená forma internetového prodeje. I když jejich podíly na celkovém objemu prodeje nebudou vysoké, jedná se o důležité alternativy. Jejich oblíbenost u spotřebitelů bude ostatně zjišťovat průzkum, který je součástí této práce.

Cenový vývoj řezaných květin

Rok od roku dochází k zvyšování spotřebitelských cen řezaných květin. Za posledních 10 let vzrostly v České republice spotřebitelské ceny za květiny téměř o 100%. Od roku 2002 se však zvyšování výrazně zpomalilo a není nijak enormní, proto si ho běžní zákazníci téměř nepovšimnou. Daleko výraznější je kolísání cen řezaných květin v zimních a letních měsících. V zimním období ceny květin rostou spolu

⁵⁸ Tuto informaci jsem získala od tajemnice Svazu květinářů a floristů ČR během našeho rozhovoru dne 11.dubna 2006 v Olomouci.

s náklady na jejich pěstování. Tyto výkyvy se znatelně projeví jen na určitých varietách květin, jiné, které jsou např. dováženy z Thajska (orchideje) apod., si udržují během roku ceny víceméně stálé. Kromě ročního období se spotřebitelské ceny odvíjejí od druhů květin, od jejich zdroje, na klimatických podmínkách a v závislosti na období svátků jako je Valentýn, Den Matek, Velikonoce apod. Cenové výkyvy v období těchto svátků jsou velice výrazné, jejich navýšení může být až 200% ⁵⁹.

Stejně vlivy hýbou s cenami na burzách v Nizozemsku nebo Německu, které určují výši ceny dovážených květin. V důsledku toho se týdenní výkyvy v cenách dovážených květin mohou pohybovat mezi 10 – 12%. Tyto rozdíly pocítí především dovozce a maloobchodní prodejci, kteří od dovozců květiny nakupují. Běžného zákazníka se to v podstatě příliš nedotkne, protože tyto malé rozdíly se ztratí v obrovských maržích dovozců a hlavně maloobchodníků. Je jakýmsi nepsaným pravidlem, že výše marže dovozců se pohybuje maximálně do 30 %. Marže maloobchodníků je podstatně vyšší. V České republice se pohybuje v závislosti na regionu a místě od 100 do 150 %. Inu „*kytky, to je zlatej důl, když to umíš*“, jak mi důvěrně sdělil český dovozce květin.

Obchod s řezanými květinami

Bylo již několikrát zmíněno, že spotřeba řezaných květin v České republice je z 98 % pokryta dováženými květinami. V roce 2004 dovezla Česká republika řezané květiny z více jak 60 zemí světa, přičemž dominantním dodavatelem je Nizozemsko s více jak 80 % podílem na celkovém dovozu. Významnými dodavateli řezaných květin na český trh byli v roce 2004 také: Kolumbie (6,4 %), Ekvádor (2,2 %), Slovensko (2,0 %), Keňa (1,3 %) a Thajsko (1,2 %) (Situační a výhledová zpráva MZe ČR, 2005: 36). Je nutné podotknout, že v případě 80 % dovozu řezaných květin z Nizozemska se nejedná pouze o květiny, které byly v této zemi vypěstovány. Naopak. Velká část nizozemského dovozu je tvořena květinami, které byly vypěstovány v jiné zemi a Nizozemsko je pouze dále reexportovalo.

⁵⁹ Především na svátek sv. Valentýna, kdy na světové burzy zaútočí americký trh, kde se tento svátek těší nejvyšší oblibě.

Z malého procenta řezaných květin, které jsou v České republice vypěstovány, je dále určitá část vyvážena. V roce 2004 vyvezla Česká republika řezané květiny do pěti států, z čehož nejvíce jich putovalo do sousedního Slovenska (54,5 %) a do Německa (44,9 %) z celkového vývozu řezaných květin z ČR. Nutno podotknout, že největší podíl na vývozu zaujímaly sušené květiny (45,5 %) a poté čerstvé růže (16,2 %) (Situační a výhledová zpráva MZe ČR, 2005: 36). Statistické údaje o vývozech za rok 2005 však mohou být výrazně zkresleny z důvodů spekulativních reexportů do Ruska. Příčinou těchto reexportů (a v některých případech i nelegálního prodeje) do Ruska byly rostlinolékařské kontroly. Rusko uznávalo fytokontroly ČR, ale nikoliv země, odkud původně náklad mířil. Česká republika tak sloužila pouze jako přestupní stanice těmto nákladům řezaných květin (rozhovor: 25. března 2006, Praha).

Distribuci dovážených květin do ČR zprostředkovávají dodavatelské firmy, které často vedle dovozu a distribuce provozují zároveň vlastní velkoobchodní prodejní sklady. Velké dovozní firmy dovážejí do České republiky pravidelně řezané květiny 3x týdně nehledě na roční období. V České republice existují čtyři velcí dovozci, kteří zavážejí většinu maloobchodů, těch malých dovozců jsou desítky. Velké firmy, které si vydobyli dobré jméno na trhu díky svým cenám, spolehlivosti a kvalitě květin, jen neradi zavážejí velké řetězce. Důvodem jsou prý nedostatečné podmínky pro skladování i prodej květin, které často ani neodpovídají rostlinolékařským předpisům ČR.⁶⁰ Nízká cena květin v supermarketech je údajně vykoupena 3. až 4. třída jakosti. V České republice se smí ale prodávat pouze 1. třída jakosti, proto se některé řetězce uchylují k falešnému přelepování označení, kde je jakost uvedena.⁶¹

⁶⁰ O špatném nakládání s květinami v obchodních řetězcích hovořil český dovozce květin pan Klapek takto: „kytky tam ležej hned vedle brambor, takže si dovedete představit, co to asi může způsobit“. Pomineme-li přenesení různých chorob z brambor na květiny v lepším případě, v tom horším se jedná o nebezpečí, které představují květiny ošetřené jedovatými agrochemikáliemi.

⁶¹ Tato běžná praxe obchodních řetězců mi byla potvrzena během rozhovorů ve Svazu květinářů a floristů i firmou FLORA TON PRAHA. Ve zkratce o ní hovoří také Situační a výhledová zpráva MZe ČR. Ostatně po aféře s prošlou trvanlivostí potravin v mnoha obchodních řetězcích se nám tyto informace nemusí zdát ani trochu přehnané.

Květiny v bio kvalitě?

Nabídka certifikovaných květin, jak o nich bylo pojednáno v kapitole 9, v České republice neexistuje. Je otázkou, zda je to způsobeno malým zájmem (respektive nezájmem) českých spotřebitelů o takové květiny nebo prostým faktem, že spotřebitelé nemají žádné informace o riskantním květinovém průmyslu a o této možnosti tedy přirozeně vůbec nevědí. Na tuto otázku by se měl částečně pokusit odpovědět výzkum informovanosti spotřebitelů, jehož závěry obsahuje kapitola následující – tj. kapitola 11. Předpokládá se, že téma květinového průmyslu včetně jeho negativních dopadů je v České republice zcela neznámé. Ostatně, o existenci takto certifikovaných květin v zahraničí neměla tušení ani tajemnice Svazu květinářů a floristů ČR, natož pak neinformovaný spotřebitel.

Spotřebitelé, kteří vyhledávají výrobky v bio kvalitě nebo jsou tzv. environmentálně zodpovědnými konzumenty, mají v České republice jen pramalé možnosti jak se vyhnout květinám, které nesou cejch environmentálně riskantní produkce a nespravedlivého obchodování. Samozřejmě mohou, pokud vlastní svoji zahradu, pěstovat květiny k řezu sami. Pokud jim to jejich bydlení nebo čas neumožňují, mají možnost zakoupit řezané květiny v bio kvalitě. Jedná se o květiny, které byly vypěstovány v ekologickém zemědělství, respektive zahradnictví. Na tuto možnost však v České republice narazíte opravdu velice obtížně. Osobně jsem našla pouze jedinou takovou ekofarmu – Farma Mlýnec ve Smrkově u Jistebnice v Jižních Čechách. Tato farma plně hospodařící v systému ekologického zemědělství, nabízí kromě bio zeleniny, bylinek a koření také trvalky a jedlé květy. Ačkoliv se jedná o nám dobře známé okrasné květiny jako je chryzantéma, růže, karafiát nebo měsíček zahradní, jsou díky způsobu pěstování tyto květiny určeny nejen pro dekoraci, ale také pro přímou spotřebu jako součást lidské stravy. Podobně jako v dávných dobách jsou i dnes tyto jedlé květy využívány coby zdroj vitamínů a minerálů.⁶²

Otázku environmentálně šetrné produkce květin (mimo jiné) by měl údajně od roku 2007 řešit nový operační program zaváděný v rámci celé EU. V rámci tohoto programu by mělo být udělováno certifikační označení, které by umožnilo

⁶² Informace o farmě Mlýnec lze nalézt například na internetu na <http://www.volny.cz/mlynec/kvety.html>

spotřebitelům rozeznat výrobky a produkty vyrobené šetrnějším způsobem k životnímu prostředí. Tuto informaci mi poskytl Svaz květinářů a floristů ČR, bohužel podrobnější informace o tomto programu jsem z jiných dostupných zdrojů nezískala.

11 ANALÝZA SITUACE V ČR – výsledky průzkumu

Cíle průzkumů a metodologie

V předchozí kapitole jsme nastínili situaci v oblasti květinářství v ČR, kde jsem vycházeli z existujících statistických dat a rozhovorů s odborníky. Dalším cílem této práce bylo provést tématický průzkum přímo v terénu. V souvislosti s tématem práce byla vytvořena hypotéza, že problémy květinového průmyslu (včetně situace v ČR, kde se řezané květiny pro komerční účely přestaly téměř pěstovat a 98% běžně nabízených řezaných květin je k nám dováženo) a jeho environmentálně riskantní praktiky jsou v ČR v podstatě neznámým tématem. Hlavním cílem průzkumu tedy bylo zmapovat spotřebitelský trh s květinami a to především v těchto oblastech:

- informovanost spotřebitelů o květinářském odvětví se zaměřením na dovoz a domácí produkci
- nákupní zvyky spotřebitelů (preferance míst nákupu apod.)
- a částečně i vztah ke květinám (důvody nákupu řezaných květin apod.)

Celý průzkum se skládal ze dvou samostatných a odlišných výzkumů.⁶³ Výzkumy se lišily zejména v těchto bodech:

- cílová skupina
- velikost vzorku respondentů
- reprezentativnost výzkumu pro celou ČR (kvótní výběr)
- forma sběru dat
- stejné otázky, ale jiné pokyny pro vyplnění
- profesionalita při zpracování dat (validita, realibilita)

⁶³ Pro snadné odlišení v textu jsem výzkumy jednoduše pojmenovala jako **Výzkum č.1** a **Výzkum č. 2**.

Výzkum č.1

Jedná se o vlastní výzkum, který byl zaměřen na oslovování spotřebitelů. Cílová skupina byla vymezena pouze na zákazníky (právě) nakupující řezané květiny a to na různých místech jejich prodeje. Jde o relativně malý vzorek s nereprezentativním zastoupením, ale přesto mohou získané informace posloužit k vytvoření základní představy. Během dotazování byly získány informace od 131 respondentů. Převažující skupinou byly ženy, kterých bylo 85. Muži tvořili méně početnou skupinu zastoupenou 46 respondenty. Výzkum probíhal v období březen – duben 2006 v těchto městech: Hradec Králové, Pardubice, Brno, Holice a Vysoké Mýto. Tato města byla vybrána záměrně a to z důvodů blízkosti mého bydliště nebo měst, ve kterých se častěji pohybují. Respondenti byli osloveni v některém z květinářství výše uvedených měst, poté na místních trzích s prodejem květin nebo u pouličního květinového stánku v momentě, kdy byli v roli zákazníka kupujícího květiny. Pro sběr dat byl sestaven dotazník, který byl předkládán osloveným respondentům, kteří ho sami vyplňovali.⁶⁴ Během pilotního výzkumu bylo zjištěno, že dotazník potřebuje mírné změny ve formulaci některých otázek. Bylo nutné vzít v potaz to, že se jedná o terénní výzkum, kdy respondenti nemají nejlepší podmínky pro vyplňování dotazníku a navíc jsou osloveni během svého nákupu. Dotazník obsahoval šest otázek a tyto údaje o respondentovi: pohlaví, věk, dosažené vzdělání a kategorii o pracovním zařazení. I přes anonymitu dotazníků jsem se v terénu občas setkala s nevolí tyto osobní údaje vyplňovat.⁶⁵ Nedůvěra vůči dotazování byla výrazná především u lidí důchodového věku.

Výzkum č. 2

Druhý výzkum byl realizován v rámci omnibusového šetření agentury FOCUS, kam jsem dostala příležitost vložit dvě vlastní otázky.⁶⁶ Jednalo se o průzkum veřejného

⁶⁴ Kopie dotazníku, který byl terénním nástrojem vlastního výzkumu, bude uvedena v části „výsledky výzkumu“.

⁶⁵ Jednalo se především o kategorie dosažené vzdělání a pracovní zařazení. V konečném počtu nebyla nakonec tato nechuť vyplňovat osobní údaje příliš významná. Ze 131 respondentů neodpovědělo 11 respondentů na některý osobní údaj.

⁶⁶ Omnibusový výzkum je takový výzkum, kdy „výzkumná organizace spojí do jediné terénní akce několik výzkumných problémů pro několik různých zákazníků. Tyto sdružené výzkumy mají často společnou pouze cílovou populaci“ (Disman, 2005: 157).

mínění, který se uskutečnil v dubnu 2006. Cílovou skupinu tvořili obyvatelé ČR starší 18 let, kteří byli vybráni kvótním výběrem na základě proporcionálního zastoupení kvótních znaků v populaci České republiky. Kvótními znaky byly: pohlaví, věk, dosažené vzdělání a velikost místa bydliště respondenta. Zohledněn byl také odpovídající podíl krajů ve vzorku. Bylo získáno 1031 respondentů, z čehož bylo 499 mužů a 532 žen. Rozhovory prováděli školení tazatelé agentury FOCUS na základě jednotného dotazníku, jehož úplná kopie je součástí přílohy diplomové práce. Znění otázek bylo stejné jako v dotazníku, který byl použit v rámci vlastního výzkumu, ale u jedné otázky byly pozměněny pokyny pro vyplnění. Získaná data prošla systémem logických a statistických kontrol – tzv. „vyčištěním datových souborů“. Výpočty byly provedeny statistickým programem pro analýzu kvantitativních dat SPSS for Windows a provedla je agentura FOCUS.

Analýza získaných dat

Z dat, která byla získána ve výzkumech, se můžeme pokusit přibližně popsat, kdo jsou zákazníci kupující řezané květiny a odpovědět na základní otázky, které jsme si položili. Poté se na základě výsledků obou terénních výzkumů pokusíme formulovat určitá hypotetická tvrzení vhodná pro další zkoumání.

Sociodemografická struktura souboru výzkumu č.1

V souboru nalezneme větší podíl žen (65 %) z celkového počtu 131 respondentů.

Podle věku byli respondenti zastoupeni následovně:

- do 25 let – 18 %
- do 35 let – 25 %
- do 45 let – 28 %
- do 60 let – 22 %
- 61 a více let pouze 7 %

Podle vzdělání byla v souboru nadpoloviční většina středoškoláků (55 %) a jedna čtvrtina vysokoškoláků (20 %). Zbytek souboru tvořili respondenti s tímto vzděláním:

- vyučení – 10 %
- základní vzdělání – 9 %
- vyučení s maturitou – 6 %

Dle pracovního zařazení respondentů byl soubor tvořen většinovým počtem zaměstnanců (60%). Další zastoupení vypadalo následovně:

- důchodci – 11 %
- podnikatelé – 10 %
- studenti – 10%
- OSVČ (osoby samostatně výdělečně činné) – 7 %
- ženy v domácnosti a na mateřské dovolené – 2 %

Sociodemografická struktura souboru výzkumu č.2

Soubor je tvořen mírnou převahou žen (52 %) z celkového počtu 1031 respondentů.

Podle věku jsou respondenti zastoupeni takto:

- 18 – 24 let – 13 %
- 25 – 34 let – 19 %
- 35 – 44 let – 17 %
- 45 – 54 let – 19,5 %
- 55 – 64 let – 14 %
- 65 a více let – 17,5 %

Podle vzdělání byl soubor reprezentován největší skupinou respondentů s vyučením (40%). Zbytek souboru tvořili respondenti s následujícím vzděláním:

- středoškolské vzdělání (s maturitou) – 28 %
- základní vzdělání – 20 %
- vysokoškolské vzdělání – 12 %

Největší část respondentů tvořili ti, kteří žijí v obci do 4999 obyvatel – 38 % a poté ve městech od 20 000 do 99 000 obyvatel – 23 % z celkového počtu 1031 respondentů.

Nejvíce respondentů pocházelo z moravskoslezského kraje (13 %), poté z Prahy (12 %) a následně ze středočeského kraje (11 %) z celkového počtu 1031 respondentů.⁶⁷

Dotazníkové šetření

Oba výzkumy použily ke sběru dat dotazníky. Při **výzkumu č.1** byl dotazník vyplňován přímo respondenty, **výzkum č.2** použil tazatele, kteří získané odpovědi zaznamenávali. Dotazník pro **výzkum č.1** byl sestaven následovně (viz níže).⁶⁸ Z tohoto dotazníku byly vybrány dvě otázky, které byly použity v průzkumu veřejného mínění –

⁶⁷ Podrobný přehled sociodemografických charakteristik souboru **Výzkumu č.2** přináší **tabulka č. 7** v příloze.

⁶⁸ Úplná verze dotazníku je obsažena v příloze. Tato verze obsahuje pouze otázky, vynechána je tabulka zjišťující osobní údaje respondenta.

tj. ve **výzkumu č.2**.⁶⁹ Ke každé otázce byla vytvořena tabulka třídění I.stupně, kde jsou uvedeny četnosti zvolených odpovědí.⁷⁰

Dotazník - Řezané květiny

Prosím o vyplnění, Vaše odpovědi budou podkladem k diplomové práci.

1) Vaše nejčastější důvody nákupu řezaných květin:

vyberte minimálně 4 - 5 důvodů

- k jubileu** – narozeninám, jmeninám, ...apod.
- citové příležitosti** – poděkování, omluva, projev lásky či zalíbení
- svátky** - jako např. sv. Valentýn, Den Matek, Den Otců, MDŽ, atd.
- významné dny** – svatby, promoce, pohřby...apod.
- návštěvy** – u přátel, do nemocnice,apod.
- dekorativní důvody** - pro zkrášlení domova, bytu nebo kanceláře
- „jen tak“** – někomu pro radost
- „jen tak“** – sobě pro radost

⁶⁹ Shodné otázky jsou otázka č.2 a č.3 a v následujícím dotazníku jsou odlišeny barevně. Znění otázky č.2 se mírně lišilo, stejně tak i údaje o vyplnění. Otázka č. 3 byla položena naprosto shodně. (Kopie dotazníku č.2 je vložena do přílohy).

⁷⁰ V první a druhé otázce měli respondenti možnost zvolit více odpovědí, přičemž bylo doporučeno vybrat minimálně 4-5 odpovědi, respektive 3-4. Pokyny byly formulovány záměrně právě takto, aby se předešlo situaci, že respondent bez dalšího přemýšlení zakroužkuje pouze jedinou odpověď. Protože jsme však chtěli získat četnost i dalších důvodů, rozhodli jsme se pro tyto pokyny, i když nejsou zcela logicky správné. Měly však donutit respondenta k tomu, aby se zamyslel také nad dalšími důvody. Pokud bychom volili variantu, kde by měl respondent seřadit důvody dle důležitosti (respektive četnosti), mohlo by dojít ke značnému zkreslení. Museli jsem předpokládat, že může nastat situace, že některý respondent bude mít např. skutečně pouze jediný důvod k nákupu řezaných květin a jiný zase kupuje květiny ze všech uvedených důvodů.

Tabulka č. 1 - Nejčastější důvody nákupu řezaných květin

Respondenti měli možnost vybrat **více odpovědí**. Následující tabulka ukazuje počty vybraných odpovědí (sloupec *abs.*) a procentuální zastoupení vybrané odpovědi k počtu respondentů (sloupec %).

kód	odpověď	Celkem		Muži		Ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	k jubileu	127	97	44	97	83	98
2	citové příležitosti	62	47	26	57	36	42
3	svátky	74	56	28	61	46	54
4	významné dny	96	73	32	70	64	75
5	návštěvy	49	37	16	35	33	39
6	dekorativní důvody	66	50	16	35	50	59
7	"jen tak" - někomu pro radost	66	50	22	48	44	52
8	"jen tak" - sobě pro radost	41	31	3	7	38	45
Celkem získaných odpovědí		581		187		394	
Celkem respondentů = n		n =131		n =46		n =85	

(zdroj: vlastní výzkum, březen –duben 2006)

2) Kde nejčastěji řezané květiny nakupujete?

vyberte minimálně 3 - 4 odpovědi

- v místním květinářství
- na místním tržišti
- v zahradnictví
- u květinového stánku
- na benzinové pumpě
- ve velkých obchodech a supermarketech
- přes internet

Tabulka č. 2.1 - Nejčastější místa nákupu řezaných květin – VÝZKUM č.1

Respondenti měli možnost vybrat **více odpovědí**. Následující tabulka ukazuje počty vybraných odpovědí (sloupec *abs.*) a procentuální zastoupení vybrané odpovědi k počtu respondentů (sloupec %).

kód	odpověď	Celkem		Muži		Ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	v místním květinářství	131	100	46	100	85	100
2	na místním tržišti	51	39	13	28	38	45
3	v zahradnictví	69	53	19	41	50	59
4	u květinového stánku	67	51	23	50	44	52
5	n benzinové pumpě	11	8	7	15	4	5
6	v supermarketech	39	30	16	35	23	27
7	přes internet	4	3	0	0	4	5
Celkem získaných odpovědí		372		124		248	
Celkem respondentů = n		n =131		n =46		n =85	

(zdroj: vlastní výzkum, březen –duben 2006)

Tabulka č. 2.2 - Nejčastější místa nákupu řezaných květin – VÝZKUM č. 2

Respondenti měli možnost vybrat **více odpovědí**. Na rozdíl od výzkumu č.1 však měli určit jedno nejčastější místo nákupu a dále případně uvést další místa, kde také občas řezané květiny nakupují..

kód	odpověď	Celkem		Muži		Ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	v místním květinářství	689	70	312	63	377	71
2	na místním tržišti	204	20	74	15	130	25
3	v zahradnictví	246	24	102	20	144	27
4	u květinového stánku	217	21	105	21	112	21
5	na benzinové pumpě	129	12	94	19	35	7
6	v supermarketech	285	28	125	25	160	30
7	jinde	19	2	10	2	9	2
8	květiny nekupuji	168	16	93	19	75	14
9	nevím	78	8	46	9	32	6
Celkem získaných odpovědí		2035		961		1074	
Celkem respondentů = n		n = 1031		n = 499		n=532	

(zdroj: omnibusový výzkum agentury Focus, duben 2006)

V následujících otázkách označte pouze jednu možnost

3) Kde si myslíte, že byla vypěstována většina řezaných květin, které si kupujete?

- 1) v blízkém zahradnictví
- 2) jinde v České republice
- 3) v jiných státech Evropy
- 4) mimo Evropu
- 5) nevím

Tabulka č. 3. 1 – Místa produkce řezaných květin prodávaných v ČR- VÝZKUM č.1

kód	odpověď	celkově		muži		ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	v blízkém zahradnictví	10	8	2	4	8	9
2	jinde v České republice	30	23	11	24	19	22
3	v jiných státech Evropy	73	55	24	52	49	58
4	mimo Evropu	8	6	4	9	4	5
5	nevím	10	8	5	11	5	6
počet respondentů		n=131	100%	n=46	100%	n=85	100%

(zdroj: vlastní výzkum, březen –duben 2006)

Tabulka č. 3. 2 – Místa produkce řezaných květin prodávaných v ČR - VÝZKUM č.2

kód	odpověď	Celkově		Muži		Ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	v blízkém zahradnictví	167	16	78	16	89	16
2	jinde v České republice	326	32	147	30	179	34
3	v jiných státech Evropy	386	37	196	39	190	36
4	mimo Evropu	43	4	16	3	27	5
5	nevím	109	11	62	12	47	9
počet respondentů		n=1031		n=499		n=532	
		100%		100%		100%	

(zdroj: omnibusový výzkum agentury Focus, duben 2006)

4) Kolik % z celkové nabídky řezaných květin je podle Vás do ČR dováženo:

- 1) méně než 10%
- 2) asi 20%
- 3) asi 50%
- 4) asi 75%
- 5) asi 95% a více

Tabulka č. 4 – Procentuální zastoupení dovážených řez. květin běžně nabízených v ČR

kód	odpověď	celkově		muži		ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	méně než 10%	2	2	0	0	2	2
2	asi 20%	19	14	7	15	12	14
3	asi 50%	55	42	17	37	38	45
4	asi 75%	50	38	19	41	31	37
5	asi 95% a více	5	4	3	7	2	2
počet respondentů		n=131		n=46		n=85	
		100%		100%		100%	

(zdroj: vlastní výzkum, březen – duben 2006)

5) Ceny za řezané květiny považujete za:

- 1) velice nízké
- 2) poměrně nízké
- 3) přiměřené
- 4) poměrně vysoké
- 5) příliš vysoké

Tabulka č. 5 – Ceny řezaných květin

kód	odpověď	celkově		muži		ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	velice nízké	0	0	0	0	0	0
2	poměrně nízké	2	2	1	2	1	1
3	přiměřené	74	56	29	63	45	53
4	poměrně vysoké	50	38	14	31	36	42
5	příliš vysoké	5	4	2	4	3	4

počet respondentů
n=131
n=46
n=85

(zdroj: vlastní výzkum, březen – duben 2006)

6) Kupujete si někdy řezané květiny „jen tak“ pro svou vlastní radost?

Pokud NE, tak proč?

- 1) ano
- 2) ne, je to zbytečné
- 3) ne, je to příliš drahé
- 4) ne, pěstuji je na zahradě
- 5) ne, je mi jich líto

Tabulka č. 6 – nákup řezaných květin „jen tak“ pro vlastní radost

kód	odpověď	celkově		muži		ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
1	ano	59	45	7	15	52	61
2	ne, je to zbytečné	30	23	25	54	6	7
3	ne, je to příliš drahé	13	10	4	9	9	11
4	ne, pěstuji je na zahradě	19	15	6	13	13	15
5	ne, je mi jich líto	9	7	4	9	5	6

počet respondentů
n=131
n=46
n=85

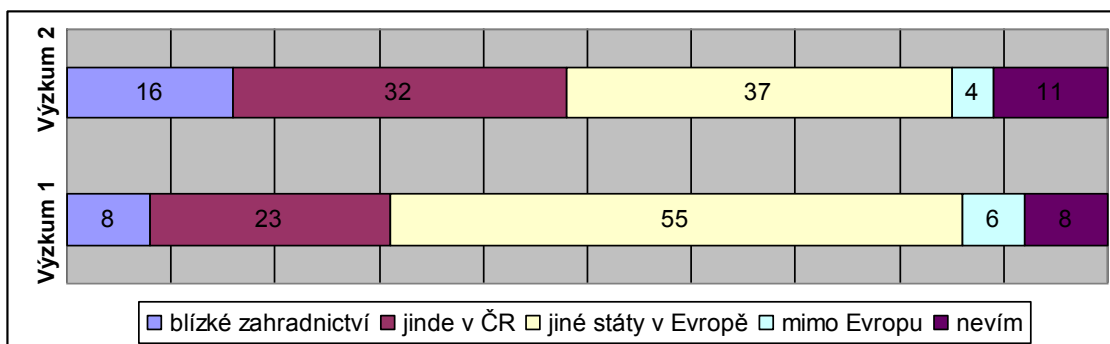
(zdroj: vlastní výzkum, březen – duben 2006)

Otázky č.2 a č.3 byly zastoupeny v obou dvou výzkumech, můžeme se tedy pokusit zjištěné výsledky porovnat. Srovnání výstupů u otázky č. 3 by neměl být problém, neboť otázka i zadání pro vyplnění se v obou výzkumech shodovaly. Porovnání této otázky znázorňuje následující graf (schéma č.5):

Schéma č. 5 – Porovnání výsledků výzkumu č.1 a výzkumu č.2 na otázku č.3 – v %

Znění otázky č. 3:

„Kde si myslíte, že byla vypěstována většina řezaných květin, které si kupujete?“

n1 = 131, n2 = 1031

(zdroj: vlastní výzkum, březen – duben 2006, omnibusový výzkum agentury Focus, duben 2006)

Porovnání otázky č.2 je složitější. Komplikují ho především rozdíly, které se vyskytly při zadávání pokynů pro vyplnění otázky (viz výše). Ty způsobily, že respondenti ve **výzkumu č.1** uváděli v průměru tři odpovědi, kdežto u **výzkumu č. 2** pouze dvě odpovědi. Tento fakt by (přímé) porovnávání zkresloval. Mimo to se oba výzkumy liší také v počtu nabízených odpovědí (variant), protože každý byl zaměřen na jinou cílovou skupinu, což rovněž hraje důležitou roli. Tak mohl např. **výzkum č. 1**, který byl zaměřen na respondenty právě nakupující květiny, předem vyloučit variantu květiny nekupují apod. Z těchto a dalších důvodů není přímé grafické srovnání, tak jako to umožňovala otázka č.3., příliš přesné. Proto se pokusím výsledky obou výzkumů na otázku č. 2 porovnat raději v komentáři, který bude mít více pravděpodobnostní charakter.

Otázka č. 2 zjišťovala nejčastější místa nákupu řezaných květin, přičemž oba výzkumy se jednoznačně shodují v tom, že lidé nakupují květiny v převážné většině

v květinářství. Dále se výsledky obou výzkumů liší. Respondenti ve výzkumu č.1 velice často řezané květiny nakupují v zahradnictví, ale podobně často volí také pouliční květinový stánek. Ve druhém výzkumu jsou druhou nejpočetnější skupinou respondenti, kteří nakupují květiny v supermarketech. Možnou příčinou tohoto rozdílu by mohl být fakt, že skupinu respondentů ve výzkumu č. 1 tvořili výhradně lidé, kteří květiny běžně kupují a lze tak předpokládat větší zájem o květiny i jakousi míru znalosti. Snad z tohoto důvodu se tito respondenti ve větší míře vypravili koupit květiny do zahradnictví, protože zde mohou očekávat vyšší kvalitu i profesionalitu. Četnost nákupů květin u květinového pouličního stánku by mohla být mírně zkreslena tím, že při terénním výzkumu č.1 byli respondenti oslovováni přímo na tomto místě. To samé zkreslení by bylo možné u volby nákupu na místním tržišti, kterou respondenti ve výzkumu č.1 zvolili jako čtvrtou nejčastější variantu. Příležitost koupě řezaných květin na benzínové pumpě zvolili ve výzkumu č.1 jako šestou nejčastější variantu (8%) ze sedmi nabízených odpovědí. Dalo se však předpokládat, že skupina lidí, kteří květiny nakupují právě zde, nám ve výzkumu č. 1 unikla a bude tedy o něco vyšší. Tuto hypotézu potvrdil výzkum č.2. Tato odpověď zde byla rovněž šestou nejčastější, avšak z celkových devíti nabízených odpovědí s poměrně vysokým procentuálním zastoupením (12%) v poměru k ostatním. Oba výzkumy navíc potvrdily, že květiny na benzínové čerpací stanici volí daleko častěji muži než ženy. Důvodem je pravděpodobně fakt, že za volant usedají více muži.

Interpretace výsledků průzkumu

Květiny k současnému životnímu stylu nepochybně patří. Dokazují to nejen statistická data, která hovoří o rok co rok stoupající spotřebě řezaných květin, ale budeme-li dostatečně pozorní, i obyčejný život kolem nás. Lidé se větší měrou zabývají kvalitou svého života, s čímž souvisí také daleko vyšší zájem o kulturu bydlení a estetičnost prostředí, ve kterém se denně pohybují. Nemusíme mít po ruce statistická data, stačí když se rozhlédneme v prodejně novin a časopisů. Existuje bezpočet časopisů o bydlení, zahradě apod., kde se v souvislosti s moderním bydlením píše o květinách velice často. Nalezneme také desítky těch, které se zabývají pouze květinami, jejich dekorováním nebo pěstováním na zahradě. Například časopis s názvem „Bydlíme

s květinami“ - titul hovořící jasně o tom, že se květiny stávají čím dál větší součástí moderního způsobu života.

Řezaná květina je nezbytným doplňkem každé významné příležitosti, nejčastěji slouží jako dárek k narozeninám, jmeninám nebo jinému jubileu. Provází člověka celým životem od narození, až po věci poslední, kdy je květina neodmyslitelnou součástí smuteční výzdoby. Právě tyto významné dny jako narození dítěte, svatba, promoce nebo pohřeb bývají druhým nejčastějším důvodem k nákupu řezaných květin. Lidé kupují řezané květiny velice často také k příležitosti různých svátků jako např. Den Matek nebo sv. Valentýn.⁷¹ Nečekaně velkou měrou, která ovšem potvrzuje onen výše zmiňovaný zájem o kulturu bydlení, kupují lidé květiny pouze pro dekoraci, a co je zajímavé, často lidé obdarují květinou někoho jen tak pro radost. Klasicky se pak květiny darují jako projev lásky, poděkování, omluvy apod. Čas od času dokáží květinou lidé odměnit i sami sebe, když si ji koupí jen tak pro radost, což je typické zejména pro ženy (viz tabulka č.1). Důvodů k nákupu řezaných květin může být samozřejmě více, ale tyto jsou zdaleka nejčastější. Navíc mezi lidmi existují poměrně velké rozdíly v tom, jak často květiny nakupují – tj. kolik různých důvodů (příležitostí) ke koupi mají. Tyto důvody jsou s největší pravděpodobností ovlivněny cenami řezaných květin. Většina respondentů se totiž domnívá, že ceny za řezané květiny jsou buď přiměřené nebo poměrně vysoké (viz tabulka č.5). Řezané květiny lze koupit na několika různých prodejních místech, ale lidé dávají v téměř naprosté většině přednost výběru v místním květinářství. Zřejmě proto, že jeho služby již znají a vědí, jaké kvality se jim pravděpodobně dostane.

Kromě určitých nákupních zvyklostí spotřebitelů se snažil průzkum v první řadě zjistit, jaká je informovanost české populace o problémech květinového průmyslu, potažmo o původu řezaných květin. Vycházeli jsme z hypotézy, že většina lidí v České republice si není vědoma toho, že téměř všechny řezané květiny, které jsou dnes na tuzemském trhu nabízeny, k nám putují tisíce kilometrů a jsou vypěstovány v některé zámořské zemi, případně v Evropě. A lze tedy předpokládat, že velká část obyvatel má

⁷¹ Letos oslavila svátek sv. Valentýna 1/3 populace ČR, především mladých lidí (do 29 let). Tento poměrně u nás nový svátek je 68 % lidí vnímán jako svátek zamilovaných, který tak konkuruje v České republice více zažitému 1.máji. Nejčastějším dárkem jsou i letos řezané květiny, které zvolilo 42 % respondentů a kupují je především muži (Faktum Invenio: Postoje k svátku sv. Valentýna, 2006).

mylnou představu o tuzemské květinové produkci, která není schopná pokrýt ani 10 % trhu s řezanými květinami v ČR.

Výsledky výzkumu naší hypotézu částečně potvrdily, ale zároveň jsme dospěli k překvapivému zjištění, že míra informovanosti spotřebitelů o původu není tak nízká, jak jsme předpokládali. Ukázalo se, že velká část respondentů má skutečně jen malé zdání o tom, že tuzemská produkce řezaných květin se snížila natolik, že v podstatě již jakoby neexistuje (respektive existuje jen v zanedbatelné míře). Jen 4% dotázaných respondentů dokázalo odhadnout reálný poměr tuzemské a zahraniční produkce z celkového objemu nabízených řezaných květin v ČR. Největší část respondentů se domnívala, že dovážené květiny tvoří 50 % z celkové nabídky řezaných květin. Poměrně velká (druhá největší) skupina respondentů se přiblížila reálné situaci, když zvolila, že dováženo je 75 % řezaných květin. Podle předpokládané hypotézy tedy nebyla informovanost spotřebitelů tak nízká, jak jsme se původně domnívali. Respondenti, kteří se stále ještě domnívají, že většina květin pochází z tuzemské produkce, tvořili méně početnou tj. 14 % skupinu z celkového počtu respondentů. Je otázkou, zda je tato míra informovanosti spotřebitelů odrazem skutečných informací o květinovém průmyslu nebo pochází z úvah podobných těm, které jsem zaslechla během výzkumu. Respondenti, kteří nad otázkou očividně váhali, usoudili na určitou variantu poté, co shledali, že mnoho prodávaných květin v květinářství působí poměrně cizokrajným dojmem.

Zajímavé výsledky přinesly odpovědi na otázku po původu květin, tedy kde byla většina u nás nabízených květin vypěstována. Zde se nabízí srovnání obou typů průzkumu. Problém je v tom, že nemůžeme dost dobře určit poměr květin, které byly opravdu vypěstovány v jiných zemích Evropy nebo v zámoří. Největší část květin k nám sice míří z Nizozemska, ale je otázkou v jakém poměru se jedná o nizozemskou domácí produkci a reexportované květiny ze zámořských zemí. Odpověď na tuto otázku neznáme.

Z obou výzkumů vyplynulo, že zcela zanedbatelná část respondentů má tušení, že k nám květiny putují ve velké míře také ze zámoří. Velká část respondentů se domnívá, že většina řezaných květin byla vypěstována v jiných zemích Evropy. Mezi

oběma výzkumy je však poměrně velký rozdíl; podstatně informovanější se zdáli být respondenti výzkumu č.1, který probíhal přímo na místech prodeje květin. Tento rozdíl bychom snad mohli vysvětlit odlišnou cílovou skupinou obou výzkumů. Výzkum č.1 byl zaměřen na respondenty, kteří si květiny běžně kupují a lze tedy předpokládat jejich větší zájem o tuto problematiku, respektive alespoň o květiny samotné. Alespoň u některých z nich může záliba v květinách nějakým způsobem ovlivňovat zvýšený příjem informací, které se týkají květin. Naopak skupina respondentů ve výzkumu č.2 zahrnovala i takové respondenty, kteří květiny vůbec nekupují. Respondenti výzkumu č.2 se ve 48 % domnívají, že většina květin pochází z tuzemské produkce – tj. z blízkého nebo jiného zahradnictví v ČR. Lze usoudit, že míra informovanosti celé populace (tedy i těch, kteří se o květiny nezajímají a nekupují je), je celkově nižší než informovanější populace zákazníků květinářství.⁷² Díky kvótnímu výběru respondentů výzkumu č.2 se můžeme pokusit převést výsledky výzkumu na populaci celé České republiky a konstatovat, že téměř polovina obyvatel České republiky se domnívá, že většina nabízených řezaných květin pochází z tuzemské produkce.

Kdo tedy jsou čeští zákazníci, kteří nakupují řezané květiny? Pokusme se popsat strukturu zákazníků tak, jak se nám vyjevila ve výsledcích terénního výzkumu.

Řezané květiny více či méně kupuje zhruba 85 % populace České republiky. Pravděpodobně o něco častějšími zákazníky květinářství (a jiných prodejních míst s nabídkou řezaných květin) jsou ženy. Vysvětlením může být například to, že ženy kupují květiny daleko častěji pro dekoraci nebo jen tak sobě pro radost než muži. Tento rozdíl je markantní především v nákupu květin jen tak sobě pro radost, kdy se ženy květinou potěší o 50 % častěji než muži. Ženy přirozeně daleko více inklinují k estetičnosti a snaží se svůj domov řezanou květinou zútulnit, což jen málokterý muž považuje za svoji starost. Nejčastější zákazníci květinářství spadají do široké věkové skupiny lidí od 26 – do 60 let, přičemž pravděpodobně nejsilnější skupinou zákazníků budou lidé ve věku 36 až 45 let. Pro tuto věkovou skupinu není koupě řezaných květin jen tak pro radost nebo dekoraci zbytečností, ale spíše již běžnou záležitostí. Tento fakt bude pravděpodobně ovlivněn také nejvyšší kupní silou této věkové skupiny. Pokud se zaměříme na zákazníky květinářství z hlediska vzdělání, nejčastěji kupují květiny lidé

⁷² Přesné procentuální rozdíly ukazuje schéma č. 4 výše v této kapitole.

se středoškolským vzděláním. Nicméně tento údaj bude pravděpodobně ovlivněn tím, že středoškolské vzdělání je jedním z nejčastějších vzdělání v populaci ČR.

Ti, kteří květiny vůbec nekupují, jsou spíše muži než ženy, i když tento rozdíl v pohlaví není příliš výrazný. Důvod, proč lidé květiny nekupují může být i ve finanční nedostupnosti pro některé obyvatele ČR. Koupě řezaných květin se může zdát někomu zbytečná nebo je naopak mohou pěstovat na zahradě. Ostatně na otázku, zda si někdy zakoupí květiny jen tak pro svou vlastní radost, odpovědělo 15% respondentů záporně s tím, že si je pěstují na zahradě. Existují ale i tací, co si pro sebe květinu nekoupí zkrátka jenom proto, že jim je květin líto (7 % z celkového počtu respondentů).

12 ZÁVĚR

Závěrem práce se pokusím podat celkový obraz o květinovém průmyslu a ve zkratce rekapitulovat základní zjištění, kterých jsme se dobrali v jednotlivých kapitolách.

V prvních kapitolách práce jsem se snažila představit téma květin z různých úhlů pohledu: z pohledu významů květin pro člověka, dále z pohledu ekologického luxusu, kdy jsem se snažila na několika příkladech ukázat, že láska ke květinám může být výrazem ekologického luxusu, a nakonec jsem se na téma řezaných květin pohlížela jako na problém. Za skrytými důsledky květinového průmyslu můžeme totiž snadno odhalit problémy nejen environmentální, ale i sociální a ekonomické. V první řadě jsem se snažila čtenáři objasnit praktiky globálního obchodu s květinami a zároveň tak poodhalit, v čem spočívá neuvěřitelný úspěch květinářské velmoci Nizozemska. I přesto, že je pozice Nizozemska stále silná, dochází k jisté proměně jeho postavení. Tato proměna (mimo jiné) spočívá v jasné tendenci přesouvat čím dál větší část květinové produkce do zemí tzv. třetího světa. Mezi klasické argumenty hovořící pro přesouvání produkce patří především výhodné klimatické a ekonomické podmínky, které občas bývají skryty za „kliše“ rozvojové pomoci. Květinový průmysl se tak stává výstižně ilustrativním případem globalizace ekonomických operací. Země globálního Jihu, kde je levná pracovní síla a slabá legislativa ochrany životního prostředí, produkují zboží, zatímco země Severu drží monopol na potřebné technologie, know-how, a snadno tak kontrolují trh.

V dalších kapitolách čtenáře podrobně seznamuji se sociálněekonomickými a environmentálními důsledky květinového průmyslu. Patří mezi ně například špatné pracovní podmínky, zneužívání levné pracovní síly, dětské práce a práv pracovníků. Nechvalně známé je téma zneužívání ženské práce, ale také sexuální zneužívání žen samotných. Alarmující jsou zdravotní a bezpečnostní podmínky při práci s pesticidy a jinými agrochemikáliemi. V souvislosti s environmentálními problémy se o květinovém průmyslu často hovoří jako o riskantním, leč málo známém znečišťovateli. Květinový průmysl je znám enormním užíváním pesticidů a jiných agrochemikálií. Květiny bývají pesticidy velice často ošetřovány pouze preventivně, aby se dosáhlo přísných

roślinolékařských kontrol a dokonale stejné vzhledu všech květin. V regionech, kde se řezané květiny pěstují, existuje vážné nebezpečí kontaminace podzemní vody, vzduchu i půdy pesticidy. Další environmentální problémy jsou spojeny se způsobem distribuce květin na spotřebitelské trhy. Jmenované problémy se týkají především, i když ne výlučně, zemí tzv. třetího světa, které se nechaly nalákat na lukrativně vyhlížející obchod s květinami. Kladu si otázku, zda mohou být řezané květiny skutečně oním dlouho hledaným všelékem na ekonomickou situaci zemí tzv. třetího světa. Pokud ano, rozhodně ne v této neudržitelné podobě a ne na dlouhou dobu. Pravděpodobně však nikoliv.

Další část práce je zaměřena na situaci v České republice. Na základě existujících dat se pokouším situaci květinářství v ČR analyzovat a popsat. Nejpodstatnější a pro další výzkum nejdůležitější fakt, který z této kapitoly vyplývá, je ten, že Česká republika ztratila možnost konkurenceschopnosti na trhu s řezanými květinami. Od produkce řezaných květin tuzemští květináři upouští, i když poptávka po řezaných květinách je obecně mezi květinami stále největší. Dalo by se tvrdit, že tuzemská produkce řezaných květin již v podstatě neexistuje. Její podíl na celkovém objemu nabízených řezaných květin v ČR tvoří pouze 2 %. Přitom před I. Světovou válkou patřili čeští a moravští zahradníci ve svém oboru k tehdejší evropské špičce. Během komunistické éry však byla prosperující, převážně rodinná příměstská zahradnictví buď zcela zničena nebo vyvlastněna a dána pod patronaci technických služeb daného města. Během vleklých restitučních sporů po roce 1989 tuzemské skleníky většinou chátraly a čekaly na nové majitele. Tohoto útluhu využily silné zahraniční firmy a začaly úspěšně expandovat na náš nedostatečně pokrytý trh. Široký, neokoukaný sortiment květin a nízké ceny pak lehce vytlačily domácí oslabené výrobce z trhu.

Součástí práce je kapitola, která pojednává o výsledcích průzkumu informovanosti české populace o problémech květinového průmyslu, potažmo o původu řezaných květin – tj. kde byla většina u nás prodávaných řezaných květin vypěstována. Vychází z faktu, že tuzemská spotřeba řezaných květin je dnes z 98 % kryta dovozem květin z evropských nebo zámořských zemí. Průzkum se pokouší zjistit, do jaké míry si toho jsou spotřebitelé vědomi a zda se zamýšlejí nad tím, co stojí za nízkými cenami

z daleka dovážených květin. Existovala hypotéza, podle které většina populace ČR vůbec netuší, kde byla většina běžně prodávaných řezaných květin vypěstována. Výsledky výzkumu tuto hypotézu částečně potvrdily, ale zároveň jsme dospěli k překvapivému zjištění, že míra informovanosti spotřebitelů o původu květin není tak nízká, jak jsme předpokládali. Ačkoliv o skutečné míře objemu dovážených květin do České republiky věděl jen málokdo, jakož i to, že poměrně velká část běžně prodávaných květin, jako je růže nebo karafiát, byla vypěstována mimo Evropu.

Domnívám se, že tato práce přináší do českého prostředí téměř neznámé téma a může být pro čtenáře zajímavá a obohacující. Ačkoliv je téma květinového průmyslu jinde ve světě poměrně mediálně známé, nedá se to říci v případě České republiky.⁷³ Smysluplný se výběr tématu jeví především v souvislosti s jeho možnou medializací v českých médiích.

Pro další rozvíjení tématu by bylo vhodné učinit rozsáhlejší výzkum veřejného mínění, kam bych po zkušenostech zařadila některé jiné výzkumné otázky. Například ty, které by zjišťovaly vztahy mezi mírou informovanosti o tomto a podobných globálních tématech a životním způsobem spotřebitelů. Ale také ty, které by vedly k ověření hypotézy, jenž vznikla na základě našeho průzkumu: zda je populace zákazníků květinářství skutečně více informovanější nežli populace ČR. Zda zájem o květiny a láska ke květinám má vliv na informovanost a zájem spotřebitelů o problémy květinového průmyslu. Ačkoliv jsem se pokusila o průzkum spotřebitelů a zprostředkovaně i průzkum veřejnosti, jedná se spíše o jakousi základní sondu. Nicméně i poznatky z tohoto výzkumu mohou být pro další zkoumání jistě přínosné.

Dále bych chtěla upozornit na rozdíly v četnosti prezentace negativních sociálních a environmentálních dopadů květinového průmyslu. Existuje evidentní rozdíl v počtu dostupných informací o dopadech květinového průmyslu na člověka

⁷³ Během práce na tématu jsem se setkala pouze se třemi českými internetovými články, které nějakým způsobem pojednávaly o problémech květinového průmyslu. Navíc byly články před většinou veřejnosti dobře ukryty na internetových stránkách ekologických nebo neziskových organizací.

(jeho zdraví apod.) a na životní prostředí. Příčiny těchto rozdílů jsou samy o sobě zajímavým tématem a zasloužily by větší pozornost a rozpracování.

Zajímavý rozpor se objevil také ve způsobu prezentace a v podání informací o riskantním květinovém průmyslu. Je logické, že výzkumné studie, které se problémy květinového průmyslu zabývají, volí spíše opatrnější tón svých tvrzení. To je dáno do jisté míry povahou vědecké práce. O to očividnější je rozdíl, když stejná data prezentují ekologické či jiné neziskové organizace.⁷⁴ Jejich přesvědčení o tom, že usilují o dobrou věc, jakoby je v některých případech opravňovalo nebo nutilo k přehánění a tendenčním tvrzením. Podobné rozdíly existují ale i na úrovni vědeckých prací. Povšimla jsem si, že záleží na tom, pod záštitou jaké organizace nebo výzkumného institutu je práce napsána. Zda se jedná např. o univerzitní práci, výzkumný projekt pro OECD nebo Mezinárodní organizaci práce (ILO). Další rozpracování tohoto rozporu by bylo z metodologického hlediska rozhodně zajímavé.

⁷⁴ Na tuto skutečnost v práci několikrát upozorňuji, např. strana 39 a 40.